

Råberne – David Carlsson

Skandinaviska bokförlaget, Gävle 1978

Indholdsfortegnelse

Oversætterkommentar

Forord

Historisk baggrund og tidsperioden

Råberbevægelsen i Småland

Råberbevægelsen i Västergötland

Råberne optræder i Värmland

Närke tager imod råberne

Lægernes forsøg på at helbrede råberne

Mange forskellige forklaringer

Drikkeriet blandt det svenske folk

Kirken og almuen

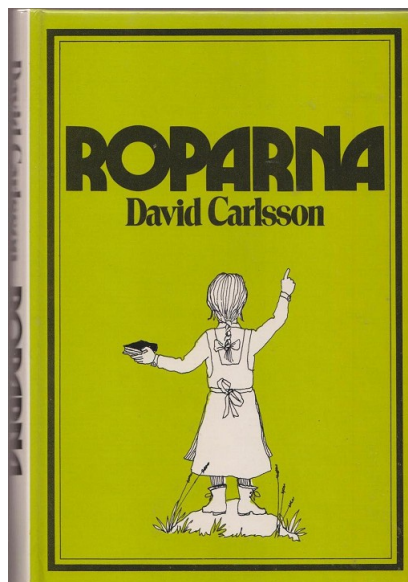
Myndighedernes bekymring

Råberne - en ungdomsbevægelse

Banede vej for læseriet

Referencer

Kilder og litteratur

Oversætterkommentar

Fordi der i bogen *Den store strid* kapitel 20 står et afsnit om skandinaviske børneprædikanter, blev jeg tilskyndet til at oversætte denne bog til dansk. Af samme årsag gik David Carlsson i gang med at udarbejde denne bog. David Carlsson er vokset op nord for Örebro. Et sted hvor råber- og vækkelsesbevægelser var fremherskende 60 år før forfatterens barndom. Han har fortalt at han gik i en lille skole på landet, hvor der gik elever som var frelste, ind ibland ud i skoven nær skolen og bad for sine kammerater, som ikke havde taget imod Jesus. Han havde den stærke vækkelsesånd med sig og den har præget videre på hans børn. Han havde en ret stor dokumentation fra gamle aviser og protokoller fra myndigheder som han samlede på, og som siden blev grundlag for bogen.

David Carlsson var møbelsnedkeren som blev til Adventistprædikant. Han gik på Nyhyttans Missionsskole og kom siden til at arbejde inden for samfundet, som pastor, konferensformand, kaplan på Hultafors men måske mest af alt kendt for sit engagement i ungdomsarbejdet. Det var ham som fandt vor lejerplads Västerång nord for Vättern og forestod købet. David har skrevet flere bøger, som blev udgivet på vort samfunds bogforlag. I de fleste udgivelser har han i fortællingsform indflettet virkelige hændelser fra vækkelsestiden og sin egen opvækst. Han var en dygtig fortæller. I Norge er nogle af David Carlsons skrivelser udgivet på vort forlag. Bogen "Roparna" blev udgivet på svensk i 1978, af vort samfunds forlag.

Med tak til sønnen pastor Hans Gille for disse oplysninger, ønsker jeg at denne oversættelse må nå ud til danske og norske menighedsmedlemmer.

2016 - Henning Pedersen

Forord

For en del år siden så jeg i et billede i en bog fra et stuemøde i Småland. Billedet forestillede en råberpige som stod på et bord i en stue og prædikede for folket som var forsamlet for at høre hende. Interessen vækkedes for at, en gang ved lejlighed, undersøge foreteelsen nærmere. Var børneprædikanterne bare en enkeltstående hændelse eller var det en bevægelse af større format?

Det er et kendt forhold at børn ved forskellige situationer i løbet af århundredet optrådte og "prædikede". Men det som

skete i den såkaldte råberbevægelse under 1840'erne i vort land (Sverige) synes dog at være unikt.

De fleste råbere var børn og unge - en del af dem i alderen 4-10 år. Ældre personer forekom mere sjældent. Af de tusindvis råbere som under kortere eller længere tid optrådte og prædikede i vort land, er der kun få, hvis navne og alder er omtalte. Ej heller af de mange prædikener er særlig bevaret. Mange af de kilder som kunne have givet værdifuld oplysning om børneprædikanter som optrådte her, er sikkert gået tabt. Dette materiale som denne bog begrundes sig på er hovedsaglig protokoller fra forskellige myndigheders møder, artikler fra et antal aviser og omtalt i en del bøger og arkiver. I den tid jeg har haft anledning at studere råberbevæggelsens udbredelse i Sverige i 1840'erne har jeg mødt en storartet interesse for arbejdet fra offentlighedens side. Mange her hjulpet og undersøgt på forskellige måder. Til alle disse føler jeg en stor taknemmelighedsgæld og vil særlig rette min varmeste tak til følgende:

Konung Gustaf VI Adolfs fond for svensk kultur
Långmanska Kulturfondens Nämnd
Skaraborgs Läns Landsting
Adventistsamfundets svenska union
Redaktör Per-Arne Axelsson, Sveriges Radio
Dr Rune Blomdahl
Pastor Erik Palm

David Carlsson

Historisk baggrund og tidsperioden

I forskellige tidsperioder har børn, i vort land (Sve) og på andre måder optrådt og prædiket eller fremført et bestemt budskab til sin samtid. Således omtales f.eks. i Bibelen at der omkring år 1000 f. Kr. fandtes en dreng som hed Samuel. Han kom til jødernes tempel som meget ung og voksede op der. Han fremførte et budskab til den gudsforladte Eli, som modtog en tilrettevisning med det allerkræftigste slag. Samuel "skjulte intet for ham".

På Jesu tid optrådte børn og ærede ham ved at råbe sit "hosianna". Dette irriterede præsterne og de spurgte om Jesus hørte hvad børnene sagde. Da svarede Jesus dem: 'Ja; her I aldrig læst: 'Af børns og digendes mund her du beredt dig lov?''

Ved forskellige lejligheder er det sket at børn her åbnet deres mund til at tale i en vis retning, medens andre - som egentlig

burde have gjort det - var tavse. Således fortælles det f. eks. at en dreng i Jönköping prædikede fra taget på Kristine kirke. Det var en tidlig morgen hvor præsten havde morgengudstjeneste i kirken klokken seks om morgenen. Dette skete år 1627, altså langt tidligere end råberne begyndte at prædike i Jönköpings egn. Drengen hed Erland Larsson og var fra Kulltorps sognet i Västbo herred. Han gik i en skole i Jönköping.

Nordisk Kirkeblad beretter følgende:

"Det nævnte år den 30 april, som den gang var den anden offentlige bededag, skete det at da han med flere andre klokken seks skulle gå i kirk og overvære morgengudstjenesten, blev han hurtigt, af en usynlig hånd, taget op på kirketaget. . . Han begyndte sin tale med suk og klagen over sine og andres synder, så at hans klagerøst hørtes over hele byen; hvor for mange folk samledes, for at høre og se denne ualmindelige optræden."

Det er rimeligt at spørge sig i hvilken udstrækning beretningen er pålidelig. Man kan også undre sig noget over hvorfor drengen egentlig kom op på kirketaget. Derimod fremgår det klart at drengen faktisk prædikede fra denne usædvanlige plads. Hændelsen vakte nemlig så stor opmærksomhed på den tid, at den blev nedskrevet af troværdige personer.

I det efterfølgende århundrede fortælles der også om et tilfælde af børneprædikanter i vort land. Pietistiske bevægelser spredtes i Norrland. I *Håndbog i Svensk Kirkehistorie* omtales dette:

"En forgrening heraf/de pietistiske bevægelser/ kom 1773 på den svenske side af grænsen, hvor en 11-årig pige begyndte at prædike i ekstase, efterfulgt af kramper, syner og andre patologiske foreteelser. Prædikesygen virkede epidemisk og antallet af prædikere voksede hastigt, med resultat at en virkelig folkevækkelse til et gudfrygtigt liv kom frem." Men samtidig mødte vækkelsen en storm og man forsøgte at forhindre den og særlig dens ledere. På samme tid som man "erkende vækkelsens gode frugter", vendte man sig altså mod Wiklund, som var vækkelsens midtpunkt og "en række processer sattes i gang, som udgør en skamlet på tidens historie, og der dommeren i kredsen, og en komminister Wickman slog rekord i hadskhed og løgnagtighed".

I bogen *Prædikare-Lena* gives et andet tidligt eksempel på "råberne". Tore Zetterholm fremstiller den fattige bådmandsdatter som år 1793, bare ni år gammel, havde et himmelsk syn og begyndte at prædike for sin samtid. Hendes

prædikener havde stor indvirkning på folk i Gryts skærgård. Myndighederne så en virkelig fare i hende for samfundet og til sidst blev hun fængslet og måtte tilbringe henved tyve år i et umenneskelig fængsel.

Om man endog kan finde at børn ved forskellige tilfælde optrådte i vort land og prædike, kan vor historie dog ikke fremvise noget lignende, end det der skete i årene 1840-1845. Givetvis vakte denne råberbevægelse stor opmærksomhed og myndighederne tog mærkelige forhåndsregler for at stoppe den.

I almindelighed stoppede råberne efter 4-5 år. På en del steder ophørte dette ganske hurtigt på grund af myndighedernes iver at standse det. Derefter blev vækkelserne overtaget af ældre personer som organiserede dem. Også disse prædikanter kaldtes i begyndelsen for råbere på en del steder.

RÅBERNE kan inddeles i tre forskellige grupper:

1. Børn eller unge der som regel prædikede med høj røst og fik derfor fællesbetegnelsen "råbere". De rystede ikke og ingen særlige fagter. De mindste børn stillede man op på et bord eller en skammel, for at de bedre kunne ses af de forsamlede.
2. Råberne som prædikede i en søvnlig tilstand medens de lå i sengen. Det var tydeligt at deres antal ikke var stort, men det forekom her og der og vækkede en uhort opmærksomhed. Mange troede at de talte under en slags "magnetisk søvn". Om man havde en magnet i hånden og lagde den på den talendes hoved, skulle han eller hun ligesom vågne op og blive anderledes. Der var mange formodninger hvad det var, og man undrede sig meget. De blev et godt stof for datidens læger, som forsøgte forklare det hele ved udlæggelser og skriverier.
3. Desuden fortælles der om nogle råbere som lå i sengen og prædikede i lysvågen tilstand. De synes have været ganske få.

Råberbevægelsen i Småland

Lisa Andersdatter

Så vidt man kender til, kunne det have været en pige fra Småland, som var en af de første råbere i den bevægelse der opstod i 1840'erne.

I Aftonbladet stod der følgende: "Ud fra rapporten om det strenge fromhedsliv i Småland, hvilken ekstra provinciallægen doktor Carlsson til Sundhedskollegium ingivet, forekommer en ganske interessant beretning om den såkaldte Hjelmserypige, Lisa Andersdatter i Alsarp, hvilken, hvorvidt bekendt er, var første begyndelse til prædikenerne. Vi meddeler deraf følgende: Lisa Andersdatter, 16 år gammel, er så uddannet og var det, i overensstemmelse med faderens opgave, allerede ved 13 års alderen at hun syntes være nærmere 20 år. Tidligere har hun aldrig været syg, ej heller sværmende eller grubblende, men angrebes i begyndelsen af Maj måned forrige år af sved under brystet med hovedpine og mathed. . . På Wäxiö marked fik hun medikamenter af en såkaldt klog gubbe.

Den 29 september. . . begyndte hun frivilligt at synge, hvilket siden varede hele dage igennem, at hun, som hun selv siger, knapt fik mad for dette. . . Et par uger senere forekom det hende en gang at holde åndelig tale. . . men prædikede aldrig når hun var alene.

Hun var altid så glad og fornøjet, hvor alle i huset var samlede, hvor det ofte forekom hende at, holde tale, hvilket senere af nysgerrighed og interesse snart samlede der sig flere mennesker, og folkesamlingerne blev større og større, da hendes iver og udbredelse i tale i samme grad øgedes. Hun beskæftigede sig slet ikke med andet, og almindeligvis var stuen fuld af folk dagene igennem, som ventede at høre

hendes fantastiske prædikener og ders imellem hørte og beundrede hendes sang, hvilken ofte hørtes, og uden at hun havde evner kunne fremkalde eller forhindre prædiken. . . Lørdag den 13 november forklarede hun under en prædiken, at hun næste lørdag, eller otte dage derefter skulle holde sin afskedsprædiken, og siden kort tid derefter dø, samt udnævne sin noget ældre søster og en yngre pige i nabogården, Maria Svensdatter, 13 år gammel, at efterfølge hende i prædiken, og tilkendegav at mangfoldige end yderligere skulle opstå; og på nævnte dag, eller lørdag den 20 november om aftenen holdt hun sin afskedsprædiken, hvilken dog ikke adskiller sig væsentlig fra de øvrige i indehold - men døden udeblev. Efter denne dag prædikede hun aldrig mere, og hørte heller ikke nogen anden prædike ikke en gang sin egen søster, thi hun var under hele sin prædike tid på en anden gård som hendes far ejede.

Da Lisa Andersdatter blev ældre giftede hun sig, flyttede fra fædrengården og bosatte sig i en naboby, Skärshult. Huset som hun boede i resten af sit liv findes endnu for nogle år siden. Hun døde i høj alder.

Lisa var sikkert et interessant tilfælde blandt råberne. Datidens lærde studerede hende. Efter det man påstod, prædikede hun ind ibland i liggende stilling. Man må givetvis regne med at visse beskrivelser af Lisa, såvel som af andre råbere, var overdrevne. Dette påstår efterlevende pårørende til Lisa som gennem mundtlig tradition og fortællinger havde et vist billede af hende som råbere. Efter omkring seks måneders prædikegerning sluttede således Lisa som råber. I hendes egen by prædikede siden den 13-årige Maria Svensdatter, som boede i nærheden fra Lisa.

Udgiveren af Kirkehistorisk Årsskrift, professor Em. Linderholm, bemærker: "Så vidt jeg kan finde udgår råberbevægelsen ikke direkte fra hoofianismen, end har. . . sit udspring i et enkelt tilfælde, som afsmitter sig psykisk. I dette tilfælde har man i en pige fra Hjälmseryd. Derimod kan det siges, at råberbevægelsen og prædikesygen fulgte hoofianismen i sporet."

Erland Larsson

Den tidligere omtalte dreng Erland Larsson fra Kulltorps menighed havde af alt at dømme mange formaninger, som han uddelte til folket.

Nordisk Kirkeblad beskriver hvordan indholdet i drengens prædiken fortælles for sognepræsten. Præsteskabet underskrev deres navne i en skrivelse angående hændelsernes sandfærdighed og sendte skrivelserne til biskoppen i Växjö. Biskoppen i Växjö ved den tiden, magister Petrus Nonae Ungermannus, mente at drengens prædiken var så god at også andre end Jönköpings-borgerne kunne få lov at høre den. Han lod drengens prædiken trykke hos en bogtrykker i Kalmer og delte den ud til alle menighederne i stiftet, sammen med biskoppens egne formaninger og anmærkninger. "Følgende synder straffede han: 1:0 Foragt mod Guds ord. 2:0 Ugudeligt unyttigt. 3:0 Vellyst og overflod, pragt og udugt. 4:0 Drukkenskab. 5:0 Sikkerhed om sabbatens helligholdelse, nadverens begående og den forestående hjemførelsen. 6:0 En overskridelse m. m. . . En stor overskridelse indtraf og ikke langt derefter. Årstallet huskes ikke udg."

Klas Olofsson siger i *Folkeliv og folkminde* at "små børn, som pænt og altid kunne tale, klyngede sig op på stole og skamler, på tuer og stene. . . På lang afstand hørte man små børn stå ude på højene og skrig og råbe." Følgende uddrag fra en såkaldt prædiken står der bla: "Kære mennesker, pas på tiden; det dåner i luften. O, du store Lammets Konge. Hylde Sønnen at han ikke styrttes. Kæmp at I må komme ind gennem den trange port. Forbedre jer."

I vor tid skulle en sådan prædiken anses for at være ret underlig. Men når den frembæres under største alvor af små børn vakte den sikkert både forundring og var gribende. *Jönköpingsposten* skriver: "Videre forholdt det sig så, at ligesom menneskene sad inde i sine huse, gik ud på deres arbejde - hvor som helst og når som helst, så kunne Den Hellige Ånds salvelse flyde over dem. Så sprang de op, hvor de kunne, såsom på bord og stoler, på rør- og stendiger, rystede og profeterede om onde tider for syndens skyld samt om den yderste dom. 'Om I ikke forbedrer jer, skal I forgå.' " Når man læser om råberne får man uvilkårligt den opfattelse at det var en særlig bevægelse som skyllede hen over store dele af vort land. Hvorfor råberne kun optrådte i visse landområder, turde man vel aldrig komme til virkelig klarhed om. Måske modstanden var alt for massiv for en del. Men det ser unægtelig ud som om det var en tvingende nødvendighed for mennesker at råbe det ud som de bar på i deres hjerter, trods megen samtidens hån og myndigheders forfølgelser.

Johanna Persdatter

Dr Sköldberg rapporterer til Kungl. Sundhedskollegium at han år 1842 havde truffet en pige som hed Johanna Pers datter i Svenarums sogn. Det var den 7 januar det sidste år ""hvor skarer af almue og tjenstefolk strømmede til stedet, ønskede jeg på nærmere hold at se og undersøge den syges krops- og sjælstilstand, hvorfor jeg begav mig derhen. Jeg ankom først efter prædiken og hørte at flere tusinde personer var samlede og hvor en stor del tilbragte natten under åben himmel udenfor de simple, til stor del af det nysgerrige folk stødte til stuen. . . I stuen, hvor hun boede, var alle vinduer lukkede, komfuret i stykker, dørene og vindfang ryddet; og, selv om der ikke havde været ild i stuen i lang tid, dampede der alligevel om dagen fra taget samt ud af hver sprække i væggene af den sammenpressede menneskemasse; på taget havde man også lavet et hul for at man også kunne se derigennem. De ældre damer siger om Johanna, at hendes ansigts hud er som en engels, hendes røst er som en Seraf. . . Spurgte man nogen: Nå, hvad sagde hun så? fik man som svar: - Det kunne jeg knapt høre, thi der var en snøften rundt omkring mig; men grummelig flot var det." Johanna tilhørte tydelig ungdomskategorien af råbere: For i den var det særlig farligt at optræde og samle folk omkring sig. Lovene var strenge. Det vidste man på grund af de

kundgørelser som meddeles almenvælet gang efter gang. Johanna var i 20-års alderen og var sikkert en modig pige som vågede at trodse myndighederne. Men råberne sagde, at det var en indre kraft som drev dem at tale - trods alle eventuelle vanskeligheder som de kunne møde.

Dr Sköldberg beretter videre at "pigen er temmelig smuk, hendes smukke livlige øjne, friske og fyldige ansigt. . . hendes stemme var behagelig og blød".

Johanna kunne givetvis ikke hjælpe at folk ødelagde den stue hun boede i eller at de blev der uden for stuen i vinternatten. Det burde have været en bølge af forgribelse og bevægelse som fangede menneskene når en enkel smålandstøs holdt prædikener som, ifølge det dr Sköldberg fortæller, ikke varede mere end omkring fem eller ti minutter hver gang.

Man opfandt en hel masse forskellige navne til råberne og deres råberi:

RÅBERE, eftersom de ofte fremførte sit budskab med høj røst. Børn prædikede med 'mands' røst, siger en skribent.

DE RÅBENDE RØSTER, en afspejling af Johannes døberen, som sagde: 'Jeg er røsten af en som råber.'

PIGESYGEN I SMÅLAND. Så vidt man ved begyndte bevægelsen i Småland og de fleste af råberne var piger.

BØRNEPRÆDIKANTERNE. De fleste af råberne var børn i alderen 10-15 år men også yngre børn, i alderen 4-6 år, optrådte og prædikede.

PRÆDIKESYGEN. Man troede at børnene havde et sygeligt begær efter at hævne andre prædikanter - at det hele var en slags åndelig epidemi.

SMÅLANDSKE PYTHONIEN, i slægt med de græske orakler.

SATANS ABEVÆRK, at børnene var inspirerede af djævelen.

DE SINDSSYGE. Lægerne troede stort set at børnene ved forskellige anledninger var blevet sindssyge.

EPIDEMISKT VANVID, som krævede streng isolering.

HERRENS PLOV. Mange fandtes som i råbernes optræden så en kraft som kunne hjælpe menneskene med deres problemer.

KÆRE VENNER var et udtryk som råberne ind i blandt anvendte på sig selv.

Råberne, når det gælder særlig børnene, optræder og prædikede i følgende landområder: Blekinge, Småland, Östergötland, Närke, Värmland og Västergötland. I en del landområder var råbernes udbredelse meget lille.

Menneskene var sikkert lige så nysgerrige på den tid som man er i vore dage, og skuespillet for det offentlige påbød sig nok ikke så ofte den gang som nu. Telefon, TV og radio, kassettebånd, pladespillere og de moderne samfærdselsmidler fandtes ikke på den tid. Man havde ikke så meget at gå til af underholdning f. eks. ude på landet. Når børneprædikanterne så optrådte må man givetvis være med og "se til". På trods af at afstandene var store tog man sig tid og samledes. Man gik til fods hvis man ikke havde hest til rådighed.

Råberpigen Hedda

Hedda var født på husmandsstedet Lilla Musslebo under Lidhult i Rogberga sogn. Husmandshytten er nu revet ned. I tidsskriftet Hygiea omtales:

"Pigen Hedda fra Rogberga sogn, 14 år gammel, af en rask kropskonstitution, samt et livlig og godt humør havde i begyndelsen af Februer måned lyttet til en berygtet råberpige Johanna . . . Men som hun sagde, var der en sådan trængsel, at hun fra kostaldstaget, hvor hun knapt kunne finde en plads, blot kunne høre et og andet ord. Hun havde dog ikke fæstet sig særlig derved, selvom hun mente det var smukt, uden at have besøgt såkaldte legehuse, upåagtet hendes husbondfolk var

studerende af den almindelige stil, eller såkaldt Hofvianer. En søndag, da hun studerede Bibelen, mærkede hun første gang ryk i armene med en behagelig følelse. Hun lagde sig i sengen og mærkede nogle langsomme trækninger, samt faldt i søvn som varede en god stund. . . Den 2 marts havde hun for første gang fået inspiration til at tale, uden nogle særlige forbud, og fra denne dag havde hun prædikeret dagligt, indtil flere gange. . . Hun sagde at hun hele tiden var fysisk frisk og udsigelig lykkelig over den lykke, som vederfares hende.

Den 1 april så jeg hende først i selskab med 16 andre patienter på vejen til Jönköpings sygehus. Hun gjorde stærkt indtryk med noget eget eksalteret under opsigt og holdning. Hun havde et smukt ansigt med rene og bestemte træk og store smukke mørkeblå øjne, hvorfra der lyste frimodighed og ild, glæde og åbenhed samt graden af lykkelighed. Hun følte sig fuldkommen frisk, men viste ingen misfornøjelse over den forhåndsregel, som blev taget med hende. . . Hun sagde at hun var medvidende om alt som gik med hende. . . Den tiende blev hun udskrevet sammen med alle de øvrige, som hun syntes fuldstændig rask, men efter rygterne her jeg hørt, at et par blandt dem atter begyndt at prædike."

Af flere iagttagere at dømme, forekommer det som om en del råbere fortsatte med at prædike også efter de forlod sygehuset. Tilfældet Hedda menes at have interesseret lægerne på en særskilt måde. Dr Carlsson, som gjorde tjeneste som læge i Jönköping i en periode, rapporterer følgende om Hedda i sin sygehistorie.

"Dagen efter ankomsten til sygehuset var hun allerede fri fra alle ryk. Pupillerne var stærkt dilaterede (når en krop udvides), selvom de er meget lysfølsomme. Øjnene havde nu efter lang tid ikke den samme livlighed og glans, som dagen før, ansigtsmusklerne havde ikke samme livlige spænding og hun var mindre klar, med et ord, eksalteringen var næsten ophørt, men i sit væsen var hun alligevel venlig og glad. Hun var overbevist om at talekunsten var ophørt for altid, men hun troede lige så fast på inspirationens virkelighed som før. Forbedringen fortsatte nu dag for dag. Den 4 syntes hun bleg, øjnene næsten talgagtige. Den 5 syntes hun atter noget livligere, og som det menes, i fuldstændig normal tilstand."

Lægerne mente at råberne var smittede af en slags "epidemisk vanvid", en slags pestsygdom. Af dr Carlssons rapport skulle man kunne få opfattelsen, at man på den tid havde en sjælden virkende underkur til rådighed, som kun på nogle få dage kunne helbrede alle disse "sindssyge" mennesker, som sammen med Hedda transporteredes til sygehuset i Jönköping. At Heddas øjne efter fire dages behandling virkede næsten talgagtige og at hun var bleg skal ikke undre så meget, eftersom de syge på den tid sikkert behandledes efter dr Sköldbergs recept, hvilket blev bestemt af länsstyrelsen i Jönköpings län.

Hvordan råberne blev behandlet da de kom til sygehuset skal nærmere beskrives længere fremme i denne bog. Det var nemlig ikke helt ualmindeligt at de blev behandlet som sindssyge.

Lena Svendsdatter

Fra Länsstyrelsen i Jönköping meddeles år 1842 følgende: "Sognepræsten Knut von Schele i Bringestorp, vedlægger i hånden på Kjelleberg i baglokalet en embedsmemorial, i Ljunga Södergård i Ljunga forsamlingen. En tolvårig pige ved navn Lena Katarina Svendsdatter er blevet angrebet af samme sygdom som forud viste sig i Hjälmseryd og foranlediget Kongl. Befalingshaveren den 4 foregående december Herr Doktors snarlige forordnende at besøge de syge i sidstnævnte forsamling med formål at udforske sygdomsårsagerne, samt i øvrigt at gøre de tiltag som overensstemmer med instruktion og forfatninger."

I Aftonbladet den 14 marts 1842 omtales samme pige: "Pigen Lena Chatrina Svendsdatter i Källeberg, 11 år gammel, havde for tre uger siden fået rystelser og spasmer og snart begyndte at prædike, og folk fra omkringliggende egne samles i stort tal; hun prædikede mod brændevin, røde klæder som er djævelens livfarve, imod perlebånd, kamme i håret og imod guld og sølv som prydenstande. Min chauffør vågnede ikke om morgenen, drak brændevin, havde udbredt sin sølvhægte i kaphullet; thi når hun mærker lugten af brændevin eller ser unødige lysende ting, så får hun store rystelser og forbander det forgæves menneske. Jeg fandt hende allerede kl. 7 om morgenen omgivet af en mængde gudfrygtige folk, og selve pigen, vågnede netop af sin gode naturlige søvn, af sine år veludnnet, og fysiske funktioner i behørig tilstand og hendes velvidenhed og forstands evner er urørte. Hun beskrev sine forunderlige udsendelse at prædike forbedring og tro såsom uimodståelig drift, og hun havde måttet prædike sidste aften tre gange for bare sin gamle fader."

Rådvilde læger

Efterhånden som råberbevægelsen udbredte sig over store områder i Sydsverige, ser det ud som om man blev mere og mere rådvilde over hvad det var som egentlig skete. Lægerne diskuterede problemet i lange artikler og forskning om årsag og virkning, om epidemisk vanvid, om medicin og behandlingsmetoder. Kunne noget godt komme af

"sindssyge"? Kunne disse mennesker hjælpe folk og forbedre samfundet?

"Sognepræsten og provsten i Korsberga i Småland, J. Pontén, kendte også til en vis lægepraksis, udgav et pamfletteret skrift - hædret med omtalte også i Nordisk Familiebog - hvor han visselig må konstatere, at gennem bevægelsen forbedres vanerne, så at i to forsamlinger udbydes over 80 brændevinspanner, og drikkehuse, synder, opgives banderi, drikkeri, og liderlighed."

I lægetidsskriftet *Hygiea*, hvilket udkom med et nummer om måneden, diskuterede særlig dr Sonden i en mængde artikler om fænomenet prædikesygen. Han udgav også i år 1843 en bog på 88 sider med titlen: "Fortegnelser over den Epidemiske religiøse Ecstas, som herskede i Sverige i årene 1841-1842, af Carl Ulrik Sonden."

Dr Sondens indstilling til råberne var ret negativ og han sammenligner bevægelsen med en sygdom som i middelalderen forekom under navnet "CHOREA S:T VITI". I sine lange udlægninger i *Hygiea* forsøgte han at påvise at det hele var udslag af en sindssyge som smittede:

"Om en såkaldt læser eller sværmer, metodist eller hvad han må hedde, med en uafvendelig iver betragter Guds ord, og derunder mere og mere opildner sin fantasi, undertrykker sin fornuft og til sidst bliver sindssyg; om en synder, vækket af sine samvittighed, gennem fortvivlelse over sin sjæls salighed kommer til samme uheldige mål, såsom ofte sker, så opkommer deraf aldrig nogen epidemi, ikke en gang et tilfælde af smitte, med mindre et individ eller et folk, som gennem analoge indflydelser er forud disponeret for sygdommen."

I så fald skulle det være utænkeligt at den såkaldt prædikesyge blandt børnene skulle være smitsom. Dels kunne børnene jo, på grund af sine synder, ikke være "prædisponerede" for råberiet. (Børnene er jo i almindelighed de mest syndfrie og mindst skyldbelastede medborgerne i samfundet.) Dels optræder børn og prædikanterne uden helt at have været i berøring med andre råbende børn eller unge. Dr Sonden fortæller også om hvordan religiøse ytringer viste sig i forskellige lande undertiden såsom i Frankrig, England og særlig blandt de amerikanske metodister: 'Jeg mener de brød ud af fanatisme og vanvid, som bladt metodisterne fra tid efter anden gav sig luft; hvoraf det vil synes ikke så helt forkasteligt, at metodismen og det såkaldte læseriet i væsentlig grad bidrog til sygdommens fremkaldelse i Småland.'

Alle læger var vel ikke enig med dr Sonden om hans noget underlige fremstillinger om læsere og religiøse retninger i almindelighed og råberne i synnerlighed. Dr G. Varenius, som var ekstra provinsiallæge i Hjo, kritiserede Sonden og hans lange udlægninger angående råberbevægelsens opkomst og årsag og mente at "Sondens fastlåste tanker og idéer var for svage for at tages "alvorlige".

En anden læge, dr Sköldberg, her beskrev adskillige råbere i forskellige aldre og forsøgte at komme til nogenlunde klarhed angående råbernes psykiske og fysiske tilstand - sikkert en tilsyneladende svær opgave. Han udgav et skrift på 48 sider: "Om Chorean inden for Jönköpings Län, anmærkninger af S. E. Sköldberg udgiven år 1843."

Som en sammenfattning af det hele her, har han gjort et "tillæg", som virker ret så kuriøst og viser hvor lidt man egentlig forstod af det hele:

"Nogle oplysninger om sygdommens overgang fra sogn til sogn, fra et herred til et andet, om deres forskellige gemytter og karakter alt efter de omkringvandrede missionærers forskellige forhold til Chorea eller læseri, var måske også af nogen interesse. . .

Det synes mig bemærkelsesværdigt at i Västergötland, Läsare-Shakers udgør almindeligvis af ynglinge og karle, så derimod

i Småland piger og ældre koner overtog det besvær; måske dette kan have nogen sammenhæng med det forhold, at i Västergötland må kvinderne udrette det tungeste arbejde, hvor derimod mændene, mest om vinteren, slog sig på den lade side?"

Dr Sköldberg blander sikkert begreberne "læsere" og "råbere" sammen, da han taler om ældre koner i Småland. Læseriets og såkaldt læsere kunne jo findes langt før råbernes fremkomst. I denne forskning nævnes også en "kone", som prædikede i Tivedens skovmarker på Trollkirkebjerg, den enlige "kone" som forfatteren fandt blandt råbernes skarer.

Ellers ved man at råberbevægelsen i Småland var en typisk ungdomsbevægelse, hvor børn indtog en fremskudt plads. I Närke forholdt det sig anderledes. Råbere kom dertil fra Västergötland, ældre mennesker med undtagelse af en 13-årig dreng. På grund af myndigheternas negative indstilling til foretælsen tog folket stort set parti for råberne. Selvom mange af dem ikke havde interesse for religion:

"I Närke konfronterede man de 'forbandede herrerne', inklusiv præsterne. Grove verdensmennesker udenfor vækkelserne sluttede sig endog til under den devise."

Der fandtes en del som helt åbent kritiserede læger, myndigheder og præsteskab for deres hårdhed og uretfærdighed både mod råberne og mod dem som vågede at gå og lytte til deres prædikner. Et skrift, trykket i Stockholm år 1843, 38 sider, har denne overskrift: "Sammendrag af nogle indhentede oplysninger om de råbende røster, eller den såkaldte prædikesyge i Småland årene 1842 og 1843 udgivet af en som forskede efter sandheden i denne sag."

I anledning af et år 1843 trykte skrift med titel "Om prædikesygen i Småland" søger skribenten at modbevise de beskyldninger mod råberne som forekom på en del steder. Han vil samtidig bevise, at selvom der findes en del bedragere blandt dem, hvilket jo var ganske naturligt, så havde bevægelsen haft uendeligt meget godt med sig. Han betoned "at folket blev dannet til større underkastelse for Konge, øvrighed og love, se der, som eksempel, til efterfølgelse af de rigtige forbedringsråb. Og dette må man vel ej anse for en samfundsulykke."

De kunne ikke tie

Den anonyme skribent som forsøgte at forsvare råberne og modbevise en del af de mange beskyldninger, havde også en række eksempler på råbere af hvilke en del var i 20-årsalderen : *Ingrid Andersdatter*, boende i en forstue under Stensnäs i Ryssby sogn.

"Fortællingsråbene var daglig kl. 6 om morgnen og kl. 8 om aften og rakte ¾ time hver gang." Hun mærkede en tvingende nødvendighed for at råbe, "men hun havde her også en stor frygtindgydelse for ejendoms-herren, på hvis ager hun bor på, efter han truede hende at blive smidt ud af agrene, om hun ikke ophørte med råberiet; dog kan hun ikke tie, om ej nogen med vold tvinger hende".

Stina Carlsdatter i Opeled, Rydaholm.

Hun var 23 år gammel og havde "råbt" og "siden kom ordre til at indføre hende til Lasarettet, hvor provsten i forsamlingen tog hende hjem til sig, 'samt gav hende en mængde medikamenter, hvilket ikke gjorde hende den ringeste nytte, som hun kunne mærke'. Hun bad til Gud at hun måtte slippe for at råbe hos præsten eftersom der var så stort modstand der. . . Hun fik en ny tjenste og begyndte hun da råbe igen, to gange om ugen, lørdag og søndagsaftener . . . Imellem råbene er hun altid frisk og i redelig sindsforfatning, og passer sin jordiske befattning til husbondsfolkets fuldkomne nøje."

Anna Catarina Persdatter fra Lillång i Ryssby sogn, 17 år gammel.

"Til en begyndelse troede moderen og søskende at det var en ulykkelig sygdom hvilket bedrøvede dem, men efter andet råb, kunne de ikke fornægte, at det var overnaturligt, hvad enten hendes tilhørere blev åndeligsindede og aldeles forandrede. Den råbende her forrettede sine jordiske sysler uforhindret, med mere lethed end tilforn."

Anna Olofsdatter i Tåstarp, Rydaholms sogn, 21 år gammel. Hun begyndte at råbe, men ville være rigtig lovlydig imod øvrigheden og forsøgte stilne driften at råbe ved at tage dråber som man gav hende. Det hjalp ikke, så hun begyndte at råbe igen. Hun var frisk og udførte sine sysler mellem råbene. "Hendes gamle farbror, som er nogenlunde hjemme i Bibelen, var her altid blandt hendes tilhørere, og sagde intet andet til hende end godt er sagt."

Svensdatter i Norra Carlsgårde, Rydaholms sogn, i 4-årsalderen.

"Hendes prædikener plejede at være omkring ½ time hver gang. Hun begynder altid på samme måde: 'I Faders og Sønnens og den Hellige Ånds navn.' Hun siger: 'Gud i Himmelen, åben alle synderes hjerter på denne stund. Kære sjæle. Har I læst jeres hjerte-bibel endnu? Kære sjæle, gør bedring, tiden er kort. Kære sjæle, gå op på Golgatas bjerg, der ligger vore bryllupsklæder. Ingen kan komme til det store nadverbord uden bryllupsklæder. Det er forskrækkeligt at her skal dækkes to nadversborde. Når Jesus dækker sit bord, så passer djævelen på at dække sit bord, men hans bord må stå bagefter, men, Jesus sætter sit bord først for. Kære sjæle! Gå ikke til det bordet, uden I trænger eder fremad, der findes Jesus. Kære sjæle. Tro på Jesus. Det er ej værd at I tror med skjulte hjerter at søge Gud. Tror I ikke Bibelen så tror I ikke vore råb. Om Jesus ikke sagde mig hvad jeg skulle råbe, hvad skulle jeg kunne sige? Sig mig det? . . .'

Råbet var inderligt bedende. Dette råb gjorde ubeskrivelig indvirkning på folket, langt mere end de ældre personers ypperste fortællingsråb, så at de forsamlede både yngre og ældre, fulgte i stor gråd derover, at et 4-års barn kunne tale sådan."

Mårta Olofsdatter i Hörda.

"Hendes råb skete Fredags- Lørdags- og Søndags-aftener hver uge. Var en såkaldt verdslig pige som mest tænkte på at skaffe sig smukke klæder, - men den 12 marts 1842 kom hun i et selskab at høre en yngling som prædikede og det blev begyndelsen til hendes omvendelse."

Forfatteren til ovennævnte skrift mener, at "røsterne" ikke optrådte som lærere end som vækkere. Forfatteren kan ikke omtale en hundreddel af hvad han har hørt. "Røstene tilhører hverken læseriet eller nogen sekt. . . Ganske mange tilhørere har fået vækkelse til at opgive synden. . . Hele Rydaholms sogn skal være meget forandret til stilhed imod hvad den her var. Da Stina Carlsdatter begyndte at råbe bedring i Rydaholm, afsagde sig 70 brændevinsbrændere at brænde inden for 14 dage hvilket provsten. . . offentlig fra prædikestolen omtalte."

Denne ukendte forfatter søger at påvise det urimelige i alle de ubevislige idéer som man fremførte om fortællingsråbene. Han skriver: "Frelseren anser en eneste sjæl for mere værd end al verdens herlighed. Hvor meget har de såkaldte sjælesørgende anset at de råbende røsters sjæle er værd? Hvilken omsorg har de i almindelighed fået? Har de selv sat sig i spidsen for de åndelige bevægelser, som de mærker inden for deres forsamlinger, oplyst, advaret, ledt, og rettet de fejlagtige og vildfarende? . . . Eller har de uden at undersøge det, fordømt det gode med det onde, det sande fortællingsråb med det falske?"

Aftonbladet meddeler angående pigen *Anna fra Baggaris*, at hun har sagt: "Disse samlinger kan jeg ej afvise medens læserne har fuld tillid til mig: de ved at jeg har haft samtale

med magister Wirsen i Unnaryd og magister Sandén. Den tidligere lærdom anså vi læsere for være den bedste, derfor har vi fulgt hans råd, og hvad jeg derfor siger læserne, det gør de, og hvad jeg siger dem de ikke skal gøre, også dette adlyder de.”

Når man læser aviser og protokoller fra råbertiden lægger man snart mærke til hvor forskelligt man opfattede råberne - både bland læger, myndigheder og bland folk i almindelighed. At kirken så med ganske ublide øjne på råberbevægelsen er ikke svært at læse ud af det og er jo ganske let at forstå - man vidste jo ikke hvordan det hele skulle ende. Der fandtes endog præster som lader til at være kommet råberne ganske nær og har sympatiseret med dem, selvom de synes at have været ganske få i antal.

Det var sikkert på den tid, såvel som i vor tid, at man gerne dømmen en bevægelse fra enkelte eksempler, som man ikke fandt i overensstemmelse med hvad bevægelsen egentlig er eller gav sig ud for at være. En lille tue kan vælte et stort læs, siger ordsproget, og en lille mønt, om man holder den nær nok til øjet, kan skygge hele solen.

Øvrighedens indstilling

Landshøvding Bergenstråhle udfærdigede mange meddelelser om råberne. Han fik også en ganske skarp kritik for at have gået særdeles for hårdhændet frem. De fleste af råberne var jo bare børn eller unge i teenageårene. Kritikken fik ham til at vende sig til Kungl. Maj:t for at få sin sag belyst. I en tid forekommer det at have været et ret almindelig dom blandt læger og myndighedspersoner, at råberne var smittet af et "epidemisk vanvid". Derfor indrettedes celler, nogle uden vinduer, eller - som udtrykket lyder "dårekammer", hvor man skulle forvare de sindssyge. Om dette skrev landshøvdingen: "Jeg kunne speielt begynde at oplyse, følgende: Så efter sygdommens udbrud i Barkeryd, Rogberga og Öggestorps sogne blev flere patienter af nød indskrevet i sygehuset, gav jeg provinsiallægen befaling, at i samråd med sygehuslægen at berede plads for deres modtagelse. Den førnævnte, eller Dr Sköldberg iværksatte denne tilsigelse på en sådan måde, at han lod den gamle sygehus-bygning indrette trenne stykker celler, den ene, som havde halvt vindueslys; men de tvenne andre mørke. - Underrettet herom indskrev jeg mig på sygehuset; og som ingen af de personer, hvilke inkom til sygehuset i og for ansurgte sygdom, var af et voldsomt uden snarere alle af et føjeligt og mildt humør, så at deres behandling såsom voldelige dårer ikke viste sig nødvendige; men den ikke alene kunne give en dæmper i deres sindstilstand. . . så lod jeg snarest nedrive disse celler. I *Jönköpings avis* berettede man om de tiltag länets landshøvding vedtog for at "hæmme" prædikesygen. De blev fremstillet som ulovlige i Aftonbladet, og efter dette i Dagligt Allehanda og Svenske Biet. Man havde klandret landshøvdingen på et for ham "som embedsmand, højest fornærmande måde". Derfor havde han i et underdanigt memorandum anholdt, at "Eder Kongl. Maj:t behagade i nåde anbefalede undersøgelse om mine igangværende tiltag, på det jeg derved må komme i situationer bevise hvor falske og sandhedsløse berørte beskyldninger i virkeligheden er". Endvidere forsøgte landshøvdingen i Aftonbladet at med forskellige midler at begrænse læseriet og råbernes fremfart: "Allerede i sidste forår kom adskillige rygter i omløb angående de besynderlige midler, som skulle være blevet anvendte for at dæmpe sværmeriet indenfor Jönköpings län, og blandt hvilke til og med pisk og voldsomme arrestationer opremses. Man her svært at tro til beretningerne herom; thi hvordan man end vender vore religionsvedtægter, finder man dog ingensteds anledning at lovgivning ønsket, end mindre befalet, at religiøse forvildelser skulle på en sådan måde

tilrettevises. Desværre har det alligevel kunne bekræftes, at lovgivernes varsomhed og moderation blev overvåget af kongens befalingshavende i Jönköpings Län.

Foran os har vi en bekendtgørelse af anmeldte kongens befaling hvilket med særlig vidende af 6 Rdr 32 sk. bko belagt dem, som stiller sin beboelse rådighed for folkeforsamlinger for de religiøse talar, dem som tillod børn eller tjenstebørn at udomhus holde 'forvildende tale', ja, 'enhver og en rask person, som af nyskerrighed indtræder i andens hus for at tilse, eller høre de omtalte syge mennesker'. Kongens Befalingsh. beordrer kronobetjeningen at straks gribe ind og til deres henvist føre de syge tilbage, som 'omkringspredende smitte' ved kirker, ting, auktioner, stemmer og lignende tilfælde, samt pålægger forældre og husbønder at erstatte omkostninger for børn og tjenstefolk. . .

Tilsynsmænd, forordningsmænd eller opsyningsmænd belægges med 3 Rdr 16 sk.s til 16 Rdr 32 sk.s bøder om de ikke hos kronobetjeningen angiver de overtrædelser mod bekendtgørelser som kom til deres kendskab. . .

Men er syntes her ikke kongens Befalingshavende nok at udskrive bøder, han her også forbeholdt sig ret at tillempe dem, og for udøvelsen af dette prerogativ valgt det, for almuens mest betyngende. . . husbonden må forlade sit hus og sit erhverv, mødrene sine børn, børnene sine forældre, og foretag en rejse på henvend 24 mil frem og tilbage på det Landshøvdingen, Herr Bergenstråhle, må have nøje ransagning, om de til eventyrs rammes for noget af de mange elsker, bekendtgørelsen opstillet for den enfoldige almue, og dermed gjort sig forfaldne til et vide, som de fleste ikke kan betale. . .

Desuden er det kendt at en stor mængde, man opgiver hundrede personer til størstedelen fattige husmænd, med deres tjenestefolk og børn blev af kongens befalingshavende i Jönköpings Län faldt til indsatte vidner. Mange har fornøjet sig med udslaget såsom 'en af Herren sendt prøvelse; den man burde underkaste sig', men nogle har klaget i Göta Hofret og håber at få bøden forklaret ulovligt. . ."

Med anledning af nogle bønders klageskrift vendte landshøvdingen sig til pastorembedet i Fryeled, som skulle ordne et sammentræf mellem ham og sognerådsmedlemmerne, "men for at om mulig forekommer behovet af en sådan anmeldelse, vil jeg først undersøge forholdet, forsøge hvad hverken råd og advarsler kunne medføre, og benytter jeg denne situation som dertil tilbyder sig under de indstundende mønstringsrejser i Länet, derunder har jeg i sinde at indtræffes i Hagshult den 2 tilkommende juni, og anmodes derfor Pastor-Embedet at kalde sognerådsmedlemmerne at være mig tilstede ovennævnte dag og stille kl. 10 formiddag. Jönköpings Cancellie den 1 Maj 1842 C. G. Bergenstråhle C. O. Broström

Og kronofogden i omegnen gennem vedkommende Fjerdingmænd lod til indstilling i Hagshults Sognekammer, for eksamens undergående, kalde 4, for religionssværmeri mistænkte personer. . ."

Landshøvdingen ville tydeligvis ikke at den aktuelle skrivelse skulle gå frem til "Kungl. Justitsie-Cansler- Embede" uden det hele forekommer. Træffet kom imidlertid i stand på udsat tid. *Nordisk Kirkeblad* fortæller:

"Vi gennemgår nu til sidst en kort oversigt af det sæt hvor på vedkommende behandlede de 'pythoniserede' og søgte at kurrere sygdommen. Her møder vi en mørk tavle, den mest fulde side, ikke en uforstand, sådan som kan man vente af børn, uden en dårskab, som, om muligt, overgår selve pythonien, og en arrigskab, såsom hos opretstående udyr; hvoraf man vel kan forstå:

1) at Kristi kærlighed og nådens lys mangler både åndelige og verdslige læger, som har lagt deres kræfter sammen, for at uddrive pythos ånd, og

2) at fremgangen blev derefter; thi, den ene djævel driver ikke den anden ud. Dette gælder i særdeleshed de smålandske autoriteter. (I Västergötland har man gået til værks med endnu større kloghed og føjelighed.) . . . Allerede i Maj måned udfærdigede Wexiö Consistorium med anledning af pythonien, som da hed, et cirkulære. . .

Hvordan Landshövdingen i Jönköping, Herr Bergenstråhle, før frem med læsere og pythoniserede, derom står der i Aftonbladet for den 29 okt. yderligere en relation af den vel agtede Herredshövding Hr S. E. Ouchterlony, ledsaget af nogle ganske vigtige og sande anmærkninger af Aftonbladet selv. Et nyt og eklatant bevis på Embedsmandshierarki og inkvisitorisk vildskab, mit i et af de mest protestantiske lande og midt i det oplyste 19:e århundrede med sin lovpriste tolerance. Vi indfører læseren til skuepladsen. Det er en torsdag (den 2 sidste i. Juni) en lille landkirke (Hagshult, annex til Fryeled) åbnes; länets hövding træder ind, efter behørig oplysninger, opvakt af sin landsstat, (vil sige Landssekretæren, og kronobetjeningen), Herredsprosten og af præsteskabet i forsamlingen, ved ikke, om det skete under fanfarer, klingende spil og klokkeringning.”

Avisen beskriver så hvordan en del af omegnens befolkning også tager op til kirken hvor landshövdingen, omgivet af præsteskabet og sammen med landssekretæren som protokolførere, tager plads foran alteret. Landshövdingen åbner forretningen med en tale som indeholder oplysninger om anledningen til sammenkomsten. Han udtaler strenge anvisninger for udvist overhørighed mod flere bekendtgørelser og fortæller de fejlende om "at de aldeles ikke havde den Hellige Ånd. . . at om nogen blandt almuen ud af sine ligemænd blev rådspurgt i åndelige emner, så skulle han, . . helt simpelt svare: 'jeg er et almindeligt menneske og kan i den sag ingenting vide.'" I stedet skulle den bekymrede eller tvivlende henvises til præsteskabet eftersom det var deres sag at tyde de himmelske sandheder. Bibellæsninger og "fromheds-neddyssninger" skulle man ofre sig ud i ensomhed. Religionssammenkomster, sådan som man haft i Fryeleds og Hagshults sogne, var et bud på konventiklerne.

De som i denne situation skulle ransages var såkaldte læsere som var mistænkte for "religionssværmeri". Det var David Pettersson i Svanaryd, karlene Sven Mattsson fra Fryeleds sogn og Anders Johansson fra Loftås. De havde hverken råbt eller prædiket uden deres brud bestod i at de havde besøgt andres møder. De erkende at de ikke holdt sig borte fra folkesamlinger.

Sven Mattsson underkastede sig alligevel ikke så let "jernspiret". Han mente at han ikke gjorde noget som stred mod hans samvittighed. Han erkendte at man var skyldig i at lyde øvrighedens bud og befalinger, men når det gælder Guds ære, salighedens sag og hvordan man skulle vise den kristne kærlighed, så ville han hellere adlyde Gud end mennesker. Om han uopsætteligt overtrådte verdslig orden, underkastede han sig love ransagelse og dom efter domstols prøvelse. Han påberåbte grundlovens løfte om samvittighedsfrihed. For at bevise at han virkelig forsøgte at gøre sit bedste, begærede han at vise en optegnelse på personer bland almuen som han overtalte til alvorligt afholdsløfte.

Landshövdingen forklarede for sin del "at om han /Sven Mattsson/ ikke kunne være en ivrig afholdsven, uden at tillige blive religionssværmer, så bad han Gud bevare sig for al afholdenhed". Den bestemte modstand som Sven Mattsson udviste "gjorde tilbørligt ikke lidt bryderi".

Den præstelige veltalende gav sig nu som værktøj for at bevæge den forstokkede bondekarl. Efter at have smigret landshövdingen for det han "i et så ædelt og menneskeelskende øjemed værdiges optræden indenfor templets murer, formanede /herredsprosten og sognepræsten/ de fejlende at angerfuldt og bodfærdigt tage imod den indbydende benådning samt åbent erkende og frastå deres store forbrydelser, for hvilken ellers de voldsudøvende samfundslove af dem skulle komme at afkræve strenge ansvarspådragelser; men Sven Mattsson, hvilken ikke havde lyst at aldeles ubetinget at ændre hensigter og blive delagtig af den udlovede undskyldning, spurgte frimodigt, om han, som boede hos et gudfrygtigt folk, og ofte pleje til sin egen og deres opbyggelse, læse højt af Bibelen og andre bøger om Gud, skulle, for så vidt nogen, om muligt også nogle fremmede indtræde i stuen, være skyldig i at afbryde sin andagt, og da han af såvel herr landshövdingen som herr kontaktprovsten Sundberg modtage den besked, at ved huslige andagtsudøvelser af fremmede personer ikke burde være tilstede, hvorfor han gjorde rigtigt at gå afsides med sin bibel,

forklarede han bestemt, at han ikke under sådanne vilkår kunne eller ville ændre overbevisning og handlemåde." Läns-folkene trådte nu frem og undrede sig om "Sven Mattsson, som påberåbte sig lovhjælp og forfatninger samt talte så advokatorisk, at han på ingen måde kunne anses som af den Hellige Ånds inspiration, ikke snarere burde betragtes som syg /sindssvag, pythoniseret/, og i en sådan egenskab straks gribes, for at stilles for länsstyrelsen", hvilket alligevel blev afslået.

Sven Mattsson og de øvrige blev alligevel tiltalte. Desuden anmeldes som nærværende en nuværende overgartner Hallberg, som havde spasmodiske trækninger i ansigtet og som også havde været med ved folkesamlinger omkring råberne. Man dømte ham "skyldig i at straks til Jönköping bortføres, i trods af præsteskabets forbøn og uagtet hr. Herredshøvding Ouchterlony tog sig friheden at indvende om det betænkelige i foranstaltningen at skille Hallberg, som uden påvirkning af lægemiddel, nu allerede blev konvalescent, fra hustru og fem mindreårige børn, helst det mildere alternativ findes at tilgå, at sætte ham under tilsyn af den i kredsen stationeret v. provinsial-medicus . . . Sjöbeck; men herr landshövdingen forkyndte, at hvad han sagde skulle sættes i gang; om det også er Hallberg, da han fra kirken udkom, holdes tilbage, og, endog han forsøgte unddrage samt ikke godvilligt overgav sin person, af højeste sted kastes omkuld og, således voldsomt anhammet en i hast fremskaffet vogn, føres bort, på 7 mil fra sit hjemsted, på Statens bekostning, besøges og kureres."

Ja, sådan sluttede dette mærkelige kirkemøde som sammenlignes med den efesinske røversynode, spanske inkvisition og russiske barbari. Dette kan tjene som prøve på "den grad af retsfølelse, udskillelse, humanisme og klogskab landshövding Bergenstråhle besidder".

Avisen klager på den måde på hvilket nogle læsere behandles. Det var dårligt fat med religionsfriheden i landet på den tid, skønt man levede i et protestantisk og såkaldt kristent land. Misforholdene vakte dog stor fortrydelse og uvilje og mange ville ikke end tale om sagen fra et kristent synspunkt, eftersom kristendommen må være noget helt andet - hvor kærlighedens bud kommer først. Egentlig var dog dette bare en bagatel mod hvad en del råbere måtte gennemgå for sin tro og deres prædikener. Beretningen viser at også de såkaldte læsere besøgte råbernes møder og sammenkomster.

At landshövding Bergenstråhle var en streng herre når det gælder råbernes optræden kan man jo uden videre læse af alle de bekendtgørelser han udfærdigede og hans måde at handle på i øvrigt. Man må dog have en vis forståelse for det, set udfra den tid han levede i og den opfattelse man havde generelt - at prædike uden at være præstviet anså som tegn på største ufornuft. Når børn og unge i stor udstrækning begyndte at prædike og samle store skarer af mennesker som lyttede, virkede det skrækindjagende på en del som troede at et lands ulykke var i gang. Dette forsøgte man altså at forhindre med alle tilbuds stående middel.

Militær hjælp - om nødvendigt

Aftonbladet skriver om "muvemang (oprør) i riksstyrelsen" og meddeler at regeringen også var med i hvad der skete omkring råberne. Om ikke kronobetjeningen kunne redde det hele ud, så kunne militæret rekvireres for at ordne forholdene. Avisen meddeler, at efter en ualmindelig stilhed som var rådende efter seneste rigsdag er der nu pludselig sket en stor forandring og man undrer sig hvordan dette rolige sted på en gang blev forvandlet til livligste aktivitet:

"Men hvori består da denne virksomhed og hvad er det som så på en gang satte den i bevægelse? Kære læsere, det er - *pigerne i Småland*, som begyndte at profetere i en sådan grad

og på en så fortvivlet måde, at de, ifgl kongens Befalingshavende, om en synder ængstelig vidnende, rapport, fanatiserer hele massen så galt, *at modstand af denne er at frygte* og at sammenkomster mellem landshövdingen og præsteskabet blevet nødvendig. Noget er mærkeligt i dette, at Länsstyrelsen i sit bryderi tog sin tilflugt til *forfatningerne om smitsomme sygdommes hæmmelse*. . .

Imidlertid har chefen for Eklisiastik departementet, på kongens befaling, anmodet Konsistorium i Vexjö at bemærksomt følge sagen samt anmode præsteskabet til formaninger og advarsler til almuen. Sundhedskollegiet her blev befalet at opfordre lægerne, at opmærksomt følge sygdomstilfældene og indberette resultaterne. Ligeså her fik Justitsministeren kongens befaling, at forordne en undersøgelse gennem embedsadvokaten i lokalretten om ophavet til sværmerierne. Fra Krigsministeren afhøres endnu ingenting." (Kurs. her.)

Men det viste sig at endog krigsmagten på en vis måde var sat ind for at kunne gribe ind om forholdene krævede det. I et vidneudsagn fremkom bl. a. følgende:

"Hr. Løjtnant *Josua von Menzer* oplyste: at i Januar eller Februar måned 1842 udgik en ordre, at, om kronobetjeningen fandt det nødvendigt, at rekvirere mandskab til læseriet, skulle sådant indrømmes. Undersøgelserne fortsættelse skulle forsiggå ved indeværende års sommer-ting for videre bevisanskaffelse."

Man gjorde altså forberedelser så at styrke kræfter skulle træde i funktion om det skulle være nødvendig. Det bør derfor ikke undre at almuen som på den tid mente at myndighedernes handlemåde i højeste grad var opskræmt og latterlig. De fleste som prædikede var jo kun børn og unge - og prædikeriet gik ud på at man skulle forbedre sig fra drikkeri, tyveri og lovbrud. Egentlig burde myndighederne have været taknemmelige for at der findes sådanne som opfordrede mennesker til at blive ædruelige og ærlige. Almuen vidste imidlertid at bagom den mængde bekendtgørelser som udfærdiges fandtes mænd som greb ind over for strafbestemmelserne. Det måtte alt for mange også erfare på den tid, hvor myndighederne fremholdt sin svøbe mod dem.

På den ene side fandtes de strenge kirkelove som dømte overtræderne til bødesstraf, fængsel eller landsforvisning, medens man på den anden side havde länsstyrelserne; ekstra strenge strafbestemmelser. Offentligheden vandrede ligesom på gyngende grund, og man vidste knapt hvilken tue man skulle hoppe til. Man mente ikke at de gjorde forkert som hørte på råberne - de havde jo bare lyttet til mennesker som opfordrede dem at blive bedre samfundsborgere.

Det var derfor ikke let at få ende på råberiet, men der var både mange og løjelige opskrifter. *Gøteborgs Handels- og Sjöfartstidsskrift* skrev sådan her:

"At gennem ydre tvangsmidler søge hæmme dette onde var i min tanke formålsløst, og historien viser, at sektånden altid trives bedst under forfølgelser. Forsøg at sætte en dæmning op mod strømmen. . . Det mest radikale, og punkt mod læseriets hellige lige er: Pastorat til hver adjunkt og man får hver en gal pige."

Konsistoriet i Växjö havde i en skrivelse fra eklestiastik-departementet, og det var på Kungl. Maj:ts befaling, opfordres til at man på en eller anden måde vælger de af landshövdingen rapporterede foreteelser angående råbene, samt at så snart som mulig sætter sig i forbindelse med præsteskabet. Præsterne skulle, på den måde som kunne anses for passende, med alvorlige, føjelige og almindelige formaninger og advarsler søge at fraråde folket, som man anså som vildført og enfoldigt, at afholde sig fra råbernes forvildede fremstillinger. Man skulle også indsende en rapport til Kungl. Maj:t.

justitieministeren burde, mente man, beordre embedsadvokaten i Göta lokalret at undersøge omfanget af "omfattende religionssværmeri." Desuden skulle chefen for Civildepartementet indføre yderligere informationer fra landshøvdingen i länet angående yderligere opgaver og indberetninger om emnet.

Myndighederne var altså helt urolige for hvad som egentlig tildrog sig ude i bygderne. Man igangsatte et ganske omfattende apparat for at møde "det onde", som man troede skulle gå op i råbernes spor.

Der kom f. eks. en rapport fra Frökinds herred, hvor skriveren meddelte at siden han havde sent en foregående rapport havde religionssværmeriet tiltaget inden for Börstigs forsamling. Næsten hver dag skete det at en masse mennesker mødtes for at høre råberne prædike. Skriveren havde en søndag rejst til Börstig for at han om muligt skulle kunne forekommer at nogen optrådte og prædikede, men sammenkomsten var da flyttet til Kringlarps by to og en halv kilometer fra Börstig inden for Älvsborgs län, der udover tusinde personer var forsamlede der optrådte tre personer, som skriftes til at prædike. I Börstigs forsamling fandtes seks piger og to drenge som var angrebet af "prædikesygen":

"Der opstod ingen uorden, end at tilhørerne gik tavse og stille til deres hjem.

At komme sammenkomsterne i forkøbet er vel ikke muligt, thi de synes blive begærligere jo mere man søger sprede dem, og det er særdeles sandsynligt, at, om man ikke fik opmærksomhed deraf, desto hurtigere fik de en passage. Hassela den 17 maj 1842
E. G. Wettervik."

Af ovenstående kan man læse at råbernes møder sikkert gik roligt og fredeligt til dersom man ikke gjorde alt for stor modstand imod prædikenerne. De steder hvor myndighederne derimod var opskræmte af lægeanskuelser om at et "epidemisk vanvid" var i gang, opstod der mange vanskeligheder både for almuen og for råberne selv. På grund af de store forhåbninger af forbedringsråbere på visse steder og til visse tider, var det ikke let for myndighederne at påtale overtrædelse af konventikelplakatens lovparagraffer. Man kunne heller ikke kontrollere om folket efterlevede de ekstra bekendtgørelser som tid efter anden udfærdiges. Der fandtes heller ikke plads på sygehusene til alle dem som lovligt skulle have taget dertil. Og de tusindvis medborgere som besøgte råbernes møder, og som skulle have fået bøde, kunne myndighederne ikke gøre noget ved. Det fortælles f. eks. at to drenge fra Karlskoga var de eneste af de 40 som kaldes til præstegården i Karlskoga til forhør, som transporteres til Örebro fængsel derimod omtales at det ved et anden situation overføres 50 råbere fra Qvistbro til Örebro. Omfanget af indgribende beroede meget på tid og situation - og måske mest på hvor ivrige visse myndigheds personer var på at slå råberiet ned.

"I offentlig bekendtgørelse den 15 februar meddeles, at provinsiallægen meddeler, at prædikesygen er en 'smitsom nervesygdom' og at man i overensstemmelse med forfatningerne om hvad som bør iagttage som smitsomme sygdommes hæmnings bør følge lægernes forskrifter. Kronobetjeningen anbefales at have særlig opmærksomhed på ordenslovenes efterlevelse, give præsteskrabet en håndsrekning og bistand om sådant kunne behøves, for at få en eller anden sygelig hjemkaldt til sygehus, eller til andre institutioner; samt ubetinget indberette til Länsstyrelsen, om de finder nødvendigt, at for en særlig situation erholde særlige forhåndsregler."

"Det er anmeldt, hvad kongens Befalingshavende gennem almen bekendtgørelse den 15 i sidste Februar forordnet til

hæmmende af den af landsbyen udbrudte folkesygeligheden, såsom anviste af Læger anviste helbredelsesmiddel m. m., i en del forsamlinger ikke efterkommes med den beredvillighed som man skal forvente finder sted for de forsamlings egen velfærds skyld inden for hvilke denne sygdom blevet rådende.

... Det er med hensyn til disse voldelige følger dem en del egnes forvildedes indbyggere ikke ville indse og fatte, og for at gå de forsamlings ønsker i møde, som med bedre indsigt i disse steders virkelige natur, begæret min medvirken til forekommende af de skadelige folkesamlinger, som jeg hermed dels påbyder alvorlig, at enhver forsamling, indenfor hvilken sygdommen har vist sig, bør villig og lyttende efterkomme forskrifterne i Bekendtgørelsen den 15 sidste Februar, dels og fastsætter en bøde på 6 Rdr 32 sk. bank, hvortil den gør sig forfalden, som overlader sit bosted til folkesamlinger omkring de syge, så også for forældre og husbønder som tilsteder sine børn eller tjenere at, uden for hus, at optræde og for folk holde sine forvildende tale. Til sidst, og da anledninger ikke savnes, at denne beklagelige sygdom har sin grund i den såkaldte 'usæd' udi de to sidste års høst, henviser jeg end en gang til iagttagelser af de forsigtighedsmål, som, gennem bekendtgørelsen den 17 September 1841 blev almenheden meddelt.

Rettergangsudslag beklages

I Östbo og Västbo herreder i Jönköpings län havde mange såkaldt læsere blevet dømt til bøder fordi at de deltog i, eller var til stede ved, forskellige sammenkomster hvor råberne havde optrådt og prædiket. I *Afionbladet* omtales det at de havde gennem "den for deres sag nidelskede v. herredshøvdingen Ouchterlony, besværet sig i højeste domstol over det Göta lokal-rets udslag, hvorigennem både kongens befalingshavendes ret til at vedtage forskellige bøder for sundhedsforfatningernes overtrædende og samme befalingshavendes tillem্পning af disse bøder på de klagende blevet fastsat".

Besværgelsesskriftet er langt, men her følger nogle uddrag af det:

"Sandelig er, at de vedtægter som er blevet vedtaget mod de stakkels læsere i Småland, skal en gang regnes for mærkværdigheder i de seneste 25 års historie og at sammenligninger med de berømte trolddomsprocesser i Carl XI:s tid ikke skal udeblive.

Kongens Befalingshavende i Jönköpings län handler ved at forklare læseriet som en smitsom sygdom, syntes mange vel ved første blik at være et meget fjendtligt påfund, og fører til og med at splitte lægerne, uden at man så kan udskille hvordan dette bidrag gives på grund af videnskabelige iagttagelser, eller på grund af overbevisning om det fortræffelige i kongens Befalingshavendes opfindelse; men denne opfindelse her er i al fald meget lighed med den i Carl XI:s tid vedtagne udvej at lægge vægt og næring på det dengang gængse sværmeri, ved at indrømme tilstedeværelse af trolddom; og den forment forbundelse med afgrundens indbyggere.

Hertil kommer ligheden i de midler hvorigennem sværmeriet nu og da skal dæmpes, nemlig hæftige og voldsomme midler. Det faller sig nemlig ved mindste eftertanke klart, at kongens Befalingshavende ikke stoppede ved medicinalforfatningernes tvangsvedtægter. . ."

Man forsøgte at bevæge vedkommende til at ændre på tidligere domsudfald og få en mildere dom i stand baseret på undersøgelser og virkelige fakta. Aftonbladet meddeler endvidere:

"Om modighed af deres, det vil sige flere i husstanden, opkommende smertelige tilstand, ihvertfald skal bøderne med fængsel afsones, tillader vi os, at, af ubetvingelig

medlidenhed, anråbe E. K. Maj:ts mildhed og landsfaderlige storsind. ”

I sit lange inlæg kommer man tilbage til at kongen i nåde skal se til de fattige i landet, som nu rammes af myndighedernes ubehagelighed. Almuen havde jo intet ondt gjort. Den havde blot opmuntret til at man skulle være en god samfundsmedborger - ædruelig, arbejdsom og hjælpsom. Og om råberne i virkeligheden havde været syge burde man jo ikke have behandlet dem hårdt, med prygl: ustandselig lavemang, blodsugninger o. s. v. Man viste at man i Västergötland havde biskop Butschs milde og kærlighedsfulde måde udløste en varsom og formålstjenelig fremgangsmåde. Ved rettergangen var det kommet frem hvordan man behandlede råbene og deres sympatisører. Avisen fortæller videre at "kronolänsmand A. Enholm blev stillet under tiltale i Västbo herredsret for at adskillige gange under udøvelsen af sin tjeneste forøvede forment voldsomheder imod såkaldte læsere. I sin forklaring til justitiekansleren medgiver Enholm, som ordene lyder: 'at han nogle gange blandt de forsamlede større folkemasser må rekvirere voldsom behandling' og at han den 29 juli 1842 lod en 19 års gammel karl samt en dreng på 13 år og hans søster på 11 år føre fra deres hjemegn 3/4 mil til et særskilt hus i Ölmostad by. I den af Enholm til herredsretten den 11 Marts 1843 indgivne skrift forekommer, at han en af første dage i Marts måned kl. 11 formiddag ankom til Draflinge by og Jutarbo, hvor en prædikesyg pige, Catharina Jönsdatter, allerede havde holdt tvenne prædikener; til folket, som var samlet, efter orden i Enholms skrift i blandede kører i Zions sange, og den nu aflagte gamle salmebog, menes at betragte pigen som et helgen; at Enholms nærvær ikke hindrede den yderligere eller tredje tale; at han besluttede at lade bortføre pigen til länets sygehus hvor hun samme dag transporteredes, men kun en kort tid holdes tilbage."

Det fremholdes også at den ovennævnte piges tale ikke kunne have været en "vanvittig" persons prædiken. Adjunkten Wirsén fra Unnaryd, som beviste en af de første og største sammenkomster i Jutarbo, havde "efter afhøring af omgifte piges tale, som han kunne lide, læste velsignelser over hendes fremgangsmåde".

"Af de ved herredsretten hørte vidner har *Petter Andersson* fra Jutarbo bevidnet, at Enholm nogle dage efter midsommeren 1842, ved en folkesammenkomst, red og ankom til Jutarbo, hoppede af hesten, gav Stina Nilsdatter et slag på armen, skuppede Anders Johansson i Bosebo, slog hatten af ham, samt derpå tildelte ham flere slag i hovedet med sin ridepisk, at vidnet, når den prædikende pige skulle bortføres sagde, at dette stred mod Kongl. Befalingshavendes bekendtgørelse, som ineholdte, at de syge skulle plejes hjemme, men at Enholm da forklarede, at den som sagde et ord imod ham skulle af med 100 rigsdaler. "

Johannes Pettersson på Store Sten bevidnede at Enholm sloges med ridepiskan, var ophidset og brød ud i bandeord. Karlen *Jonas Pettersson* i Åhs meddelte at han fulgte Enholm, sparkede til Stina Nilsdatter samt slået med ridepisk og sværgede.

Stina Andersdatter i Drafbö bevidnede at Enholm og en anden person traf dem på vejen og som ordene lød: "Enholm overfaldt os med mange hæftige ord og lovede dermed, at han skulle sætte os i kvindefængslet: og så begyndte Britta at takke og love Gud. Så svarede Befalingsmanden: ja, tak og lov, tak og lov, jeg skal give dig en uvorn pige for tak og lov, og så slog han tvenne slag med ridepiskan på kindbenet, som blev straks til en rød opsvulmet eller hævelse, og dette skete på herredsvejen, og så red han lidt fra hende og så overfaldt han os med mange skældsord samt stor vrede og bitterhed, og så red han sin vej."

Råberbevægelsen i Västergötland

Kristina Jonasdatter

Bland råberne fra Västergötland fandtes en ung husmandsdatter som hed Kristina Jonasdatter fra Högåås. Det siges at hun havde et åbent sind for åbenbarelsens ånd. En dag var en stor skare mennesker kommet til hendes hjem. Hun faldt da besvimmeligt ned, hvilket også en del af de tilstedeværende gjorde. Der rådede en stilhed som ved gravens porte, fortælles det. I hendes ansigt kunne man se både de saliges glæde og de fortabtes kval. Hun rejste på sig og råbte til de forsamlede: "Ak, jeg så et så herligt syn! Om du så dette syn, skulle din lyst, ikke mere stå til denne forgængelige verden. I hellige engles følge gik Kristina i Saxtorp ind til Guds hvile. Salige er de døde, som i Herren dør! . . . Men Bryngel i Skattegården. Ak, at dø i sine synder, hvilken død." Siden fulgte gribende formaningsord. Når folket siden forlod forsamlingen fik de at vide, at Kristina i Saxtorp under tiden falder stille i søvn, medens Bryngel i Skattegården kom under et stort læs og døde umiddelbart efter. Ingen havde under samlingen fået noget at vide om deres død.

"Men det var ikke altid, som ekstraordinære tildragelser som indtraf ved råbernes sammenkomster: Man læste almindeligvis bibeltekster, sang sange og salmer, hørte dommen over synden, og de angerfulde modtog nåde." Af alt at dømme var der ganske stor forskel på hvordan råberne optrådte ved sammenkomster på forskellige pladser. På mange måder forekommer alt have gået ganske fredeligt til, som ved et almindeligt læsermøde. Man sang, læste Bibelen, prædikede og bad sammen. På andre måder synes stemningen at være opskræmt med råb, syner og rystelser. Det var tydeligt det er som de største folkeskarer forsamledes.

Borås Avis skriver:

"Den i Småland opkomne så besynderlige og landskendte prædikesyg har, siden den allerede i et par uger har spredt sig på flere steder omkring Borås, nu er nu også trængt ind i staden under aldeles kedelige symptomer, som den fra begyndelsen haft: nemlig med spasmer og; for en del angrebne, begæret at prædike og opfordre folket til omvendelse og forbedrelse. Selvom almuen på landet i almindelighed lytter med stor forundring og kun disse prædikener, som i sig indeholder noget i høj grad, både ualmindeligt og uforklarligt, kan dette forhold ikke med særlig grund siges give plads hos de fleste af stadens personale, som overværede prædikeriet, thi af dem bliver de prædikende børn visselig helt ufortjent, for det meste kun mødes med hån, latterliggørelse og forsmædelse. Enhver upartisk, som har et omdømme og klarer at afprøve dette fænomen, må helt sikkert medgive at det er unaturligt eller det er forfængeligt at profilere sig, ikke kan være hovedårsagen til dette prædikebegær, thi deraf forklares ikke hos børn mellem 10-14 år, hvilken alder de fleste prædikende har, tilsidesættes af den almindelige blyghed, den frimodighed at optræde som talere og formane til omvendelse og forbedring hos en stor forsamling; ikke heller den, hos de fleste under inspirationen, forfærdeligt, skarpe, alvorlige blik, eller modbydelige smil eller de tårefyldte øje, de blege, blålige læber med lejlighedsvis fråde fra munden, den med efter barnets alder stærke, højtlydende røst, og det mildest sagt uimodståelige begær for at tale, så at ordene flød frem, næsten hurtigere end læberne kunne udsige det eller tankevirksomheden kan frembringe dem, med deraf efterfølgende gentagede mangfoldige gange af et og samme; den nære umulighed at kunne ophøre med prædiken, førend gennem den stærke

anstrengte stemme ikke længere vil holde til det eller at kunne stå stille, med flere symptomer.”

Det var i år 1842 at råberne kom til Borås. De havde oprådt på forskellige pladser i stadens nabolag men kom efterhånden ind i selve staden. Råberne forekom ellers mest på landsbygden der havde de bedre muligheder for at samles i stuerne, og da stuerne blev for trange flyttede man helt enkelt ud i det frie om vejret var godt. På landet havde man heller ikke myndigheder og politi så nært inde på sig, som i staden. Til at begynde med syntes Borås-borgerne at have taget imod råberne ganske velvilligt. Det er mulig at dette delvis beroede på at biskop Butsch i Skara - som egentlig kom fra Borås og var en af de meget besindige og rettænkende præstefolk - i vis grad var sympatisk indstillet til råbene. Han så ikke bare fejlene hos råberne, uden at han også så meget godt hos dem og var ikke heller sen at påtale dette. Han forstod at berolige ikke bare kirkens og myndighedernes oprørte følelser uden også almuen, blandt hvilket han havde god anseelse og stort fortrolighed.

Borås Avis, som var interesseret af foreteelsen, skriver ved forskellige tilfælde om "prædikesygen", det navn som læger og øvrigheds personer for det meste anvender om råbernes virksomhed. I disse egne virker det som om virkelige folkevandringer forekom til råbernes møder. På nogle pladser skete også det mærkelige, at børn prædikede i søvnliggende tilstand. Dette vakte givetvis en enestående interesse både hos almuen og ikke mindst i avisreferenter. *Borås Avis* meddeler: "Forleden fredag besøgte flere af de prædikende af Biskoppen som med føjelighed og sagtomdighed talte med dem om religionssager. De fleste syge mentes da befinde sig i en reflekterende tilstand, berettede ligesom opvågen af en drøm, hvad de i andre verdener så og erfarede; men i hjemmet Ek, befandt sig tvenne børn forsagte, så at sige, i en magnetisk slummer under hvilken de holdt religionstale og sang åndelige sange. . .

I Brunns sogn, hvor sygdommen ikke før har vist sig, oprådte der for nylig en 8 års gammel pige og holdt prædikener for folk.

Siden denne rapport blev udgivet har prædikesygen spredt sig ud på alle måder i Borås' omegn. Man mener dog at man her på stedet i almindelighed ikke kan tage synderlig affære af dette ualmindelige sygdomstilfælde uden det lader sagen gå sin gode gang og pigerne prædiker så længe de orker det og få nogle tilhørere, hvilket sandsynligt også er det rigtigste og formålstjenlige.”

Mange rygter var i omløb" Der tales om at råberne også var i kirken. Derfor udfærdigede pastorembetet en skrivelse som skulle læses fra prædikestolene. Den gengives i *Borås Avis*: "Når sådanne syges nærvær ved den offentlige gudstjeneste bliver appelleret som både forstyrrende for andagten og i flere henseender farlig, og endog kongens Befalingshavende forordnet her, at alle forfatningerne om fremgangsmåden ved smitsomme sygdomme, i hvilken forfatning, de syges udelukkelse fra de raske udgør en hovedårsagen, skal tjene til efterlevelse med hensyn til prædikesygen, må Pastors-Embedet advare enhver med nævnte sygdom behæftet at sig fra kirken afholde til de bliver raske igen. Og er det kronobetjeningen pålagt at de syge, som ikke desto mindre skulle komme tilstede med føjelighed og stilhed fjerne det, men at gentagelser fra de syges side kommer at sådant brud imod kirkefreden anses og bestrides.”

Stemningen forhærdtes mod råbene og nogle havde som sviger på denne skrivelse sendt følgende skrivelse til avisen, rettede til pastorembetet, måske mest for at lindere det slag man havde på fornemmelsen skulle ramme bevægelsen:

"Hvad man end mod denne besynderlige sygdom kan have at anføre, så er det dog vidst, at den hos almuen befordrer meget sædelighed og begær at forholde sig ærligt og ordentligt. Som en prøve på hvilken mægtig indvirkning afhøringen af disse prædikener kan indebære, må det nævnes, at en person, som ved forrige Väby ting var tiltalt for tyveri af en hest, hvortil han bestemt nægtede, og i brist på fuld bevisførelse ikke heller kunne til fælde sagen, her sidenhen, efter at have afhørt nogle prædikesyges formaninger til omvendelse og forbedring, nu angivet sig selv at han har stjålet hesten. . . Hos en ældre kvinde havde efter at have lyttet til nogle prædikener fået blottet hendes samvittighed at hun en skønne dag gik til en gård i Brämhults sogn, beliggende omkring en mil fra hendes egen hjemegn, for at aflevere en gulerod, medens hun engang for lidt over et år siden, havde gået forbi trukket en sådan af jorden og opspist den.”

Stadsfiskal Sjöbergs aktion

År 1842 står der følgende i *Borås avis*:

"Til Herr Kronobefalingsmanden og stadsfiskeren A. Sjöberg. Som den såkaldte prædikesyge inden vort samfund, her i Borgstena sogn, har i den grad taget overhånd at flere hundrede personer ikke alene om søn- og søgnedage samles, hvorigennem ikke bare smitte udbredes, uden også den offentlige fred forstyrres og mange retsindige mænd ved arbejdets fremgang savnes af både børn og tjenere, må vi understrege, al den stund ved sådanne, ved lov, forbudte sammenkomster opstår ikke sjældent uoverensstemmelser, anholde Herr Befalingsmand ville til at hæmme en virkelig uorden, hos Pastorsembetet i Borås, begære det almindelig sogneråd, i hvilken hver husfader forbindes at afholde børn og tjenere fra lignende prædikebesøg.”

Bagved Borås-indbyggernes indsendere til *Borås avis* stod byretsdommer Sjöberg i egen høje person. I et efterfølgende nummer af avisen meddeles nemlig byretsommer:

"I anledning af den fra en del Borgstena Sockenmän til mig stillede og i B. T. for den 6 d:s nr. 40 indtaget skrivelse, vedrørende den såkaldte prædikesyge inden for nævnte sogn, har jeg, da denne skrivelse kommet i avisen af sig selv, samt således kunne bedømmes som en uopmærksomhed fra min

side at virke for orden og skik inden for anser Herredet mig skyldig i oplyse, at det siges skriftligt blev af mig selv fremkalde, for at i samråd med pastor i forsamlingen. Søger formedelst sogneråd, udvirke nogle mål og trin, hvorigenem en grænse kunne sættes for den uskik som gennem de bekente prædikemøderne ind i mellem opstår, og har, siden ærinde af mig blevet anmeldt, har pastor allerede befattet sig med vedtægter, modsvarende sognerådets ønsker.
Borås den 10 oktober 1842 – A. Sjöberg”

Byretsdommeren ville tydelig ordne en anledning at svare i avisen - for at kunne tale om hvor godt han gjorde alting og for at ingen skygge skal falde på ham for at han har forsømt noget.

I Boråstrakten blev der omtrent taget anderledes imod råbene end andre steder - først med nysgerrighed og undren (og ofte velvilje af mange), siden med et massiv modstand fra myndighedernes side.

En biskops iagttagelser

Biskop Butsch i Skara skrev en rapport til ærkebiskoppen. Biskoppen menes at have været en af dem som helt fordomsfrit undersøgte råberbevægelsen - om nu en biskop eller anden religiøs leder i virkeligheden kan være fordomsfri i en sådan situation som det her vedrører sig. Trods at han henførte råbernes optræden til den animale magnetisme* kunne han ikke lade at blive ved at erkende at resultatet af råbernes optræden på mange måder var enestående. Det meget gode som kom gennem råbernes frimodige prædikener resulterede nemlig i bestående verden under en lang tid fremover - og det var svært at fornægte dette gode eller at det må have haft en oprindelse.

(**Animal magnetism* - en påstået magnetisk foreteelse som kunne spores i dyrs og menneskers livsytringer. Foreteelsen skulle have at gøre med noget "fluidum" som var udbredt i universet)

I rapporten til ærkebiskopen skriver han:

"Siden jeg mente at jeg hos de syge var blevet meget bevidst om sammentræffet med det jeg har hørt og læst om den Ammala Magnetismens virkninger, foretog jeg mig snart sagt kun af et indfald og på må og få undersøge adskillige syges forhold til svovlet og den metalliske magnet, og med de yderligere anledninger, som resultat af denne undersøgelse medførte, har jeg så godt jeg kunne, fuldstændigt sammenlignet prædikesygens mig bekendte symptomer med den Animala Magnetismens virkninger.”

Biskoppen beretter hvordan han fandt råberne og taler om deres "evne at i denne tilstand holde tale, ofte med bedre sammenhæng, livligere deklamation, og i et renere sprog end man af ham kunne forvente, hans almindelige ihærdige forsikring, at han befinder sig ualmindeligt godt, og aldrig før været så lykkelig, hans forsikring at orden blive ham givet af nogen anden, når han taler, hans stille og fromme sindsstemning, hans talent for at få idéer, visioner og forudsigelser, hans modvilje mod visse ord og talemåder, det egne indtryk han får af visse personer og naturting, f. ex. magneten, metallerne, svovlet, læderet o. s. v., at risikoen for sygdommen er markant større indenfor visse familier, større hos børn, ungdom og kvindekøn end hos fuldvoksne ældre og mandkøn. . . Af disse grunde formoder jeg at prædikesygen hører til den klasse af virkninger hvilke man henførte til Animala Magnetismen.”

Uanset råbernes optræden, varede det ikke længe førend problemet opstod. Offentlighedens meninger om råberne var delte. Mange stillede sig på råbernes side, andre var afgjort imod dem. De senere havde jo også loven på sin side. De så mørkt på det hele. Eftersom der fandtes en lov som forbød

lægfolk at holde gudstjenester af hver slags over offentligheden, burde loven følges, også om det skulle koste råberne eller deres sympatisører både fængselstraf og sygehusbehandling. Andre ville imidlertid se det gode som bevægelsen havde med sig i spørgsmål om ædruelighed, fredsommelighed og glæde. Den såkaldt dannede klasse var afgjort imod, livet om rettighed fandtes.

Myndighedspersonerne lyttede som regel ikke til råberne. Der fortælles visselig om et par unge præster som var med på råbernes sammenkomster, men på den tid var det under præstens værdighed at selv se, og høre og dømme. Derfor fik myndighederne ofte en skæv opfattelse om det hele. Til de få af kirkens mænd som selv forsøgte danne sig en forestilling om råberne hørte altså biskop Rutsch. Han lader til at have været en besindig og fremstående person. Selv om hans tale om den animale magnetismes virkninger på råberne virker ret så kuriøst og ensrettet for os i vor tid, må man endnu respektere hans blide måde at gå til rette med børn og unge som oplevede råbene som en uundgåelig indre tvang.

I et par numre gengiver Aftonbladet biskoppens fortælling om råberne. Den er funderet på hans egne iagttagelser. Han rejste gennem Redevägs og Åhs herreder i Älvsborgs län, der fandtes en hel del såkaldte "smittende" råbere. Han opholdt sig også indenfor Rångedala og Timmelheds pastorater og gjorde sine vigtigste iagttagelser i Tångabo og Varnums sogne samt i Ek og Timmelheds sogn. Her mødte biskoppen en hel del råbere af forskellige typer, både syge og raske, som han udtrykker sig. Hans fortælling, "indbefatter i konsistoriet svar til Länsstyrelsen i Elfsborgs Län", gengives her i forkortet uddrag.

"Så vidt jeg indser, stammer det nu foreliggende fænomen fra en blandet åndelig og kropslig årsag, og kan ingenlunde nøjagtig forklares end resultatet af religions-sværmeri. Så mange syge som derom tilspurgtes, angav at den ualmindelige tilstand, hvori de nu befandt sig begyndte med en stærk tilbøjelighed til anger og forbedring. . . Siden de syge havde fået rystelserne, var de atter begyndt at befinde sig godt samt blevet gladere til sinds, og forsikrede nu enstemmigt at de følte sig nu lettere i kroppen end nogensinde. Også de, hos hvilke sygdommen gik så vidt, at de så syner og prædikede, sagde at de var i samme lykkelige tilstand."

Det var sikkert ikke let på den tid og kan vel heller ikke i vor tid klart bedømmes hvordan denne bevægelse opkom eller spredte sig i vide kredse. Det fortælles f. eks. om den for kongens Befalingshavende bekendte pige Susanna Bäckman i Ek, at når biskoppen besøgte hende ville hendes mor at hun skulle prædike for ham. Dette ville pigen ikke med den motivering at hun netop ikke kunne dette. Da moderen var stædig og ville at pigen skulle prædike faldt hun i søvn "på samme måde og under samme bevægelser, som gav plads hos de nylig nævnte piger i Tångabo.

Medens at dette forsiggik var en anden pige Lotta Andersdatter, kommet ind i rummet. Susanna spurgte om Lotta var der. Da spørgsmålet blev bekræftet ville hun at Lotta skulle komme frem til hende. Susanna overdængede Lotta med kærtagn. 'Jeg så således bekræftet, hvad magister Söderlund i Rångedala forud bemærkede at de prædikende børn står i et eget, inderligt forhold til hinanden. . . Med undtagelse af en gammel husmand. . . så jeg ingen ældre person, end bare yngre børn, i særdeleshed piger befinde sig i dette sygdomsstadium.”

I Tånga By indfandt sig på biskoppens begæring tre børn, to piger og en dreng, hvilke ifølge hvad biskoppen havde hørt skulle se syner og prædike. Da den ene piges fostermor opfordrede hende til at prædike og tale om for biskoppen hvad hun brugte at forkynde for folket, svarede hun at hun ikke havde magt til dette. Ingen kunne prædike uden at have fået

løfte indefra til det og mærkede en vækkelse for det, og dette fremholdt hun.

Råberne havde ikke skrevne prædikener og i hvert fald børnene var nok ganske uforberedte på at holde tale. De fik tydeligt en indgivelse om hvad de skulle tale. Det var nok derfor ganske naturligt at såkaldt lærte folk mente at deres prædikener ikke kunne måle sig med præsternes udlægninger i kirkerne. Men man behøvede tydeligvis ikke nogen "kirkestøtte" som holdt folk vågne til råbernes møder, i lighed med hvad man før plejede at anvende sig af i kirkerne. Det ser ud som om råbernes enkle budskaber gik folk til hjertet mere end til forstanden. Vi ved at det som bliver en hjertesag - en følelsessag – udøver en større indflydelse på mennesker end det forstandsmæssige.

Intet nyt samfund

"Fra Skaraborgs län fremgår det at prædikesygen der på stedet forgrener sig mere og mere. Fra Wilske Herred og Floby Pastorat er den indkommet i Laske herred og Larvs Pastorat. Udi mindre landbrug Ryda, som grænser op til Floby, her var prædikesamlingen bevidnet af hundredvis personer. . . Hvor længe og hvor vidstrakt dette prædikeri kommer at fortsætte er temmelig svært at forudse; men vidst er det, at det efterlader et vidt og varigt og dybere indtryk end man for det nuværende kunne strække sig til samt måske indbrænde en præg i det svenske nationalsind som vil efterlade spor efter sig i lange tider. Det forekommer os mere end rigtigt at inden for den Lutherske Kristne Kirke i Sverige vil der dannes en egen religionssekt under benævnelsen af de 'Kære Venner' eftersom dette uophørligt gentages af de prædikesyge, eller noget lignende navn. Skellet til denne formodning er . . . at af næsten hver eneste en må høre af deres fulde, inderlige overbevisning at det efter deres vending 'var den Hellige Ånd, som virkede i dem og tvang dem at opfordre de kære venner til en sand og redelig omvendelse og forbedrelse', og at det, siden prædikeønsket ophørte, skulle være for dem lige umuligt at fremstille lignende formaninger som det under sygdommen var svært at afholde sig fra. En aldeles lignende overbevisning har endog størstedelen af almuen, som daglig har haft mere lyst til at undersøge de prædikesyge nøje.

Imidlertid synes det at de forkyndte punkter og udsigter være rent bibelske og ikke stå i nogen disharmoni med vor antagede Lutherske lære. Hvorvidt det helt og aldeles kommer at fortsætte bliver et andet spørgsmål, som i sin tid turde ville, at sætte myrra i hovedet på det værdige præsteskab."

Som tidligere nævnt havde råberne' ikke til hensigt at danne nogen sekt eller noget samfund. De opfordrede i stedet ved forskellige lejligheder at nøde besøgende til at gå i kirken og lytte til præsternes prædikener. Tilløb til samfundsdannelse forekom heller ikke.

Bestående verden

Mange underlige sager berettedes i forbindelse med råbernes fremtræden. Det er ikke umuligt at en del beretninger blevet farvede, om det så er i lysere eller mørkere farver.

Uimodsigelig er det dog at råbernes fremtræden skabte megen afholdenhed, samdrægtighed, fred og sand religion som var til hjælp for tusindevis mennesker. Mange fik et så stærkt indtryk af råbernes prædikener at de for al fremtid ville skille sig af med det liv de tidligere havde levet. Sådanne beslutninger og ønsker kunne imidlertid komme underligt til udtryk ind iblandt. De som mente meget om at danse kunne brænde sine dansesko op og de som brugte spil ved spritfesten gjorde det helt af med deres instrument.

Det berettes f.eks. om Jon i Närlunda at han var en begavet og alsidig mand. Han kunne spille violin og han lavede selv sine instrumenter. Hvor de unge kom sammen til dans var det ofte

Jon som stod for musikken. Da han overlod sit liv til Gud blev det slut med fest til dans. En vinteraften tog han ganske enkelt sin violin, satte den mod knæet og brød den i stykker.

Stykkerne kastede han i ilden. Da han så luerne som fortærede violinen sagde han: "Uschia mej, jeg tror at Satan danser i luerne." Han lavede siden en ny violin og på den spillede han sange, åndelige viser og salmer.

Generelt ophørte råberiet efter fire, fem år og mange mente at det hele var en frugtesløs episode som snart skulle glemmes. Også selvom det var faldet på en del steder, på grund af at der ikke fandtes mennesker som var villige, eller man kunne tage hånd om den interesse for ædruelighed og et sundt moralskt liv som fulgte i råbernes spor, fandtes der altså andre steder hvor man kunne lægge mærke til en bestående værdi. Med dette som grund skrev man for eller imod råberne - hver og en efter sit omdømme.

Mariestads Ugeblad skrev:

"Nogle patienter ønsker at helbrede sygdommen, men drister sig ikke til at frugten at noget sådant skulle være syndigt. Andre ville aldeles ikke blive af med den . . . Jeg vil blot nævne en ligeså kriminel som uhyggelig kur, som på dette sted angives som virksom: at drikke sig fuld og bande. . . Fortjener ikke et sådant emne at blive belyst af videnskaben og menneskekærligheden? . . .

Det må være noget imponerende at overvære en større folkesamling under åben himmel hvor disse inspirerede talere optrådte. Hvad end de har at sige findes det betydeligt gangbart end hvad man må høre af en god prædikant, hvilken bevægelse må dog ikke afstedkommes blandt forsamlingen, hvor hele skarer af børn under hæftige grådanfald stemmer i med fortællingsråbene. Man kan ikke nægte at disse fortællingsråp er ord for sin tid. . .

Man påstår at en almen vækkelse afstedkommes på flere egne, hvor sygdommen er fremgået; så at visse grove laster er ophørt, forfængeligheden er aftaget, lyst til Guds ord har tiltaget o. s. v. Det er meget troværdigt, at dette gode skal vende tilbage til tidligere omtalte, om det ikke holdes tilbørligt ved lige. Hvem er ikke svag i begyndelsen, på hvilken vej han end kommer til forbedring? Men hvor få er ikke de, som har lyst og evner at styrke og understøtte den svage, som er indgået på forbedringens vej? Hvor mange er derimod de, som søger indføre ham til det onde, for at få glæden at udvirke den velfungerende beskaffenhed af hans forbedring."

"I Mariestads ugeblad nr 22, erfarer man, at Herr Doktor Lars Henschen besøgte de såkaldt prædikesyge piger i Habo og derefter til Landshøvdinge-Embedet i Mariestad afgivet rapport, at hverken nogen psykisk opspænding, eller kropslig sygelighed hos førnævnte piger har kunnet optegnes. Man håber som følge deraf, at foreløbig i det mindste, ingen unødige purgationer, hverken i kropsligt eller åndelig henseende vedtages, hvilke kunne jo fremkalde et onde, som man vil møde, eftersom at vedkommende en gang må lære sig, at ikke alt ondt helbredes gennem politivedtægter og at et utidigt snopperi gør mere ondt end godt.

Omkring fem måneder senere skriver avisen:

"At i offentlighed imødekomme, eller ville møde denne optræden med magt af lænker og fængsel, ved voldsom behandling, åreladninger, sultekur o. s. v., det er forkert og urigtigt, så snart det, som i vort land, viser sig, i alle tilstræbelser med en vis tilbøjelighed til forbedrende pietisme. Her bemærker man at der på flere steder hvor dette læseri *er* i, eller *har haft* mægtig fremdrift, fremmer stille optræden, mildt lune, almindelig opførsel, bortlægger alle eder, udviser megen indbyrdes hjælpsomhed, arbejdsomhed, fromhed og ædruelighed. Denne ordening erfares og bedømmes af andre, og erkender de selv, at de lever med hinanden i en oplevende fordragelig kristelig enfoldighed, aflægger utilfredshed, avind og tvister. . .

Ved sådanne anledninger skulle man jo kunne spørge: kan en højere guddommelig forvaltning, end den efter almindelig menneskelige beregninger, tiden for højere naturloves virksomhed ikke begynde at indtræde? Alt liv er jo et udskud af podninger af Guds evige livsånd. . . og i hver menneskelig individs omvendelse og sande forbedring, hvad er det vel andet, som der forekommer, end et underværk fra Ham, som oprindeligt i sig selv har alt livs livgivende Ånd og formår at virke udover alt hvad vi kunne tænke os. . .

Disse hensigter og deres udtryk er ingen anledning til nogen gemt og formørket mysticisme, mørket tilhører den udskilte materie og følger alle rent materielle retninger, men den *mysticisme*, om man elsker at bibeholde dette navn, som *ikke er mørket*, og ikke formørker, er *idéel, er lys og oplysende*, thi den har og den erkender sit egentlige *lyspunkt*, sin *lyskerne* var fra Gud, er *Guds Ånds oplivende kraft*. I en sådan ordening må det vel ikke være nogen fatal fejl i at formode, at hvad som nu fænomeniseres gennem læseri-sygen ikke er af ubetydelig indflydelse på vor timelige menneskelighed både i psykisk og fysisk henseende.

Når der efter de opfordringer som gives, bliver svaret: 'Vi kan på ingen måde forholde os, der er noget, som driver os, for hvilket vi ikke kan gøre os rede, hverken hos jer eller hos os selv', og tillige med den moralske kraft i sin helhed synes forstærket til det bedre, og man skal ikke her til bebrejdelse, hverken for en tilstedeværende proselytmagerier eller den gerrige egenlystnes stemplinger: er det, ikke rigtigt at mod dette læseri, om det ikke griber forstyrrende i den bestående samfundsordening, *ikke* tage voldsomme mål og trin uden at lade det langsomt udbrede sig."

Råberne optræder i Värmland

Stina og Johanna fra Södra Råda

Råbernes optræden synes at have været skiftende på forskellige pladser. Krampetrækninger og rystelser syntes at have været almindelige for en hel del. For andre ser det ud som om forløbet var roligt og stille. Iver, og kraft i talen og en bestemt optræden med livlige bevægelser og ophøjet røst virker til at have været fællestræk for alle.

En avisreferent fra avisen Svenske Biet besøgte pigerne i Södra Råda og skrev om dem af flere omgange, avisen lader til at have været meget negativt indstillet over for råberne:

"Den 14. Aug. indtraf Ref. kl. halv 7 på morgen i *Lillebäck*, var den 2:en rystende piger efter oplysning skulle findes.

Hensigten med det tidlige besøg var, at erfare deres krops- og sindsafslapning straks efter genoptaget af sine gennem søvnens hvile styrkende kræfter. Den ældste, *Stina*, var 15, den yngste, *Johanna*, 12 år gammel; begge døtre i huset. . . Pigerne så friske og blomstrende ud, der de lå med udslået hår og blå øjne tittede frem under det tynde blågarnstæppe. Moderen sad i vævestolen. . .

Efter redegørelse for hensigten med besøget og en lille snak om emnet, *råberiet*, generelt lod moderen forstå, at om Ref. ville erfare noget mere, borde han for en stund forsvinde. Men køkkenet eller gården under den åbne himmel, er bondens forkammer. Efter en stund kom bonden ud, og svarede på forespørgslen, hvad han mente om den afslørede foreteelse: 'Det er så dejligt nu, modsat tidligere. I stedet for at karle og piger tidligere bare samledes om Søndagene og ellers når de var ledige, og bare havde kedet selv, går de nu og synger salmer; alt går så stille og roligt for sig; og intet mere uvæsen kan høres.' Men hvad mener I om at jeres egen døtre skælver og falder? 'Ah, det er ikke så farligt, bare vi er stille og ikke forstyrrer dem med bandeord eller sådant som de ikke kan tåle.' Han mener at være undergivet sin skæbne og betragtede rystelserne, som den fattige svale, der bringer fred og velsignelse over det ringe hus hvor de ønsker at bygge deres næste.

Ref. gik ind igen. 'Hvor er pigerne?' Moderen svarede hviskende: 'De er i køkkenet og ligger på knæ under morgenbøn; og det gør de altid, inden de reder håret, og om de ikke gør det, får de straks rystelser.' - 'er de så følsomme?' - . . . Pigerne kommer snart ind, og gjorde som moderen sagde. . . De **redte** deres hår med en messingkam; satte sig i spisestuen, og den yngste læste med almindelig høj Lankastertone morgenbønnen fra Saltza, 18:e oplag, for det den ældre, med armen over den læsendes skulder, rettede ind i bland, når hun læste forkert. Efter bønnens afslutning sang de Saltzas denne opl. Efterfulgt med et bekræftende Fader vor:

'Gode Fader vi dig kalde.

Fader er dit rette navn. . .

Tillige med nogle andre salmer, som normalt synges af de angersyge, der ikke er efter Heffners koral, uden i en vis melodisk marsch takt, som ikke kan beskrives med ord. Derefter en almindelig morgensalme, også på de angersyge egne melodier. Den yngste fik sin frokost, og den ældre fulgte Ref. på begæring en genvej til det nærliggende Linhult. Hverken rystelser eller kramper blev Ref. klar over. På vejen tillspurgtes vejviseren: 'Nu underholder I er vel aldrig mere, som børn plejer, siden I blev angrebet af rystelser?' Jo, det skal vi nok', svarede hun leende: 'Hvad for en leg leger I da?' Jo, vi leger to mand frem for en enke.' 'Er det ikke så synd?' 'Nej, det er det vel ikke, blot vi ikke har nogen 'bekymring' for os.' 'Griner I også, og skæmpter med hinanden, sådan som børn plejer?' Ja, vidst gør vi det; men vi siger ikke noget ondt til hinanden.'

I *Linhult* (kl. var bare 8 om morgenen) sad den ældste Rådgiverske Carolina og syede: såvel hende, som hendes 2 leende søstre, havde helt samme holdning og ansigtsfarve' som da Ref. så dem sidste gang. To af dem rørte ikke på sig under den times tid besøget varede og den 3:dje helt mildt. Ingen faldt ned på jorden. Ønsket om at afskrive Sejrsangen - en elsket og flittig benyttet åndelig sang - oplivede dem. Siden oplæste de den først for afskriveren, sang de den på den samme melodi som de plejede at synges den:

'Min hvilestund lyder

En gang den sidste gang' etc.

Karlene var ude på arbejde, og kun moderen hjemme, i gang med huslige sysler. Da Ref. ytrede sin forundring til hende, at disse piger, som af alle i sognet var hårdest angrebet af rystelser og fald, nu ikke gang rystede og faldt til jorden, svarede hun, 'at om dagen, hvor de måtte være i stille og ingen fremmede kom, hvor de så lidende ud, så havde de det ikke rystelser.' 'Men jeg er jo fremmet?' Ja, men de gør endog forskel på dem' . . . Ind i blandt havde en skrædderkarl fra Hova sogn, som har sine forældre i *Linhult*, og som var blandt de faldenes og råbendes antal, kom ind. En kvinde ville at sige råbende af hun undredes over dem, som vi talte om: *Herre Jesus!* Straks faldt karlen (18 år, spinkel kropsbygning, livlige øjne og stadig leende mund, da han hørte på nogle, som talte) og sagde i det han rejste sig: 'at I skal misbruge Guds navn i forfængelighed!' . . . Denne karl havde endog foregående aften, mod nævnte råberes vane, i rigtig rækkefølge udlagt 10 Guds bud og dagens Evangelium. (9:de eft. Trin.)"

Carolina

Den 16 august begav Svenske Biets referent sig atter til *Linhult* for at høre Carolina. Tilstrømningen i løbet af ugen var blevet mindre, men om søndagsaftenerne "da strømmede tilhørere fra tilgrænsende sogne til, Kil, Visnum, Rudskoga, Nysund og Carlskoga, og forsamlingerne bliver større". Det berettes således om et råbermøde: "Efter at have sunget en aftenssalm og en salme fra Zions sange faldt Carolina ned, men ualmindeligt blindt. Hun begyndte med et indgangsvers, som præsterne plejede. Derefter ytrede hun. . . nogle af disse ord: 'Mine elskede velsignede Venner! Jeg skulle gerne sige nogle formaningsord i aften. Ack, at I kunde forbedre eder! Men er jeres hjerter endnu så forstokkede. Solen er nylig gået ned. Hvem ved hvems hoved hun atter går op over? Ak, den store, forfærdelige dommens dag! Forbedre, forbedre jer, mine velsignede venner. Ak, at I troede jeres Lærere! Men sig at I har aldrig gjort, som de påbød jer. Derfor må Gud udsende dette forbedringsråd. Mine velsignede Venner. Djævlene i Helvedet har allerede sprunget til domsklokken og ville ringe til doms for at få nogle lindringer, medens dommen varer. Men Frelseren går endnu længere. Han vil endnu forsøge, om de syndige mennesker ikke vil forbedre sig. Mine velsignede Venner. Jeg troede at jeg snart skulle stoppe med at råbe. Men jeg stopper ikke endnu. Mine velsignede Venner. Jeg måtte råbe i formiddags alene i stuen så nu har jeg ikke så meget at sige her. . . nu må jeg ikke råbe mere i aften. Få se, om I forbedrer Eder, mine velsignede Venner. Guds engle ledsager jer og holder vagt ved jeres leje. . . ' Karlen fra Hova var tilstede men råbte ikke. Ved lyset af den ene antændte fakkell efter den anden, holdes forsamlingen. Efter sidste råbesceneri synges en aftenssalm, hvorefter piger til sidst gik i køkkenet og de fremmede gik bort." Carolina råbte i omkring 15 til 20 minutter hver gang. Mellem hver råb blev der sunget salmer eller andre sange som var almindelige blandt læserne. Råberne syntes også at være livlige og i bevægelse under sang. Særlig menes Råda-råberne at have haft svært ved at stå stille under sangen. Svenske Biet fortæller følgende: "Under sangen vugger de syngende med kroppen efter tonernes takt, ligesom vejende siv under stærk søgang. Faderen (til pigerne): Jeg har været så meget sammen med dem, at de burde stå stille, når de synger. Men det er umuligt. Sådan er de under andagten at de hverken ser eller hører.' " Råberne behøvede ikke at rejse omkring og forsøge samle folk til sine sammenkomster. De behøvede heller ikke annoncer eller opslagstavler. Folket kom for at høre dem i stuen hvor de

boede eller ude i skoven hvor de kunne samles i så nær en tryghed, for sig selv. Prædikenerne indeholdt normalt formaninger og appeller at blive anderledes mennesker. En af skribenterne for *Svenske Biet* skriver om de råbere han traf:

"En af disse prædikener, den første jeg hørte, noterede jeg straks ved min hjemkomst, og kan derfor her meddele det er rimelig troværdigt og fuldstændigt. Alligevel er det ganske muligt, at, da jeg ved samme lejlighed hørte omkring ti forskellige sådanne prædikner, har en eller anden hos mig nedskrevet en mening eller ordvending, men ikke har hørt dette, uden noget af de efterfølgende taler; eftersom jeg med visshed ved, at tvenne af den lille tales punkter er blevet udeladt, medens jeg, da jeg skrev noterne, tabte erindring af egne vendinger, som derved blev brugt. . . Det lille tale lød: 'Mine venner. Vi skal omvende os mine venner! Thi Frelseren vil, at vi alle skal omvende os. Tænk om det var sådan, at vi alle kunne komme til ham, og det kunne vi alle, bare vi selv ville. Han vil ikke, at nogen skal gå fortabt, og om bare eet menneske stod på helvedets nederste trappetrin, så kunne han, endog med Hans hjælp, blive frelst og komme til Ham. Hvor det var godt om vi alle måtte komme til Ham og få vore bryllupsklæder og vor stol! Ak, det var jo vel dette! Men, om vi ikke vil omvende os, hvilken stor synd gør vi da, og bedrøver Ham! Tænk, om Han skal møde os med vredt blik, tænk, om Han skal befale os gå til venstre side og ned i det mere helvede, og vi ikke kommer til Ham hvor det er så dejligt, så I kunne ikke tro det. ". . . Vi skal ikke banke på, uden at banke pænt. Banke pænt, det skal vi, mine venner! og bede Ham pænt, at Han åbner, så åbner Han visselig for os. Men til dem, som banker, siger Han: I åbner ikke for Mig, da jeg så bankede stille på jeres hjerter, og nu kan jeg ikke, jeg kan ikke åbne for jer. . . Så lad os nu, mine Kære venner! hæve et suk, et godt suk, som trænger gennem tågen op til Frelseren. Lad os gå den trange vej, lad os kravle ad den tornefyldte stige! Vil I ikke bestige den, så tager jeg den alene; men I skal også tage den. I skal ikke tro, at den stikker os. Den stikker os ikke, bare vi går til Frelseren. Og I skal tro mine små Ord. Selvom de er små, så er de velmente. For Guds skyld, tro mig, kære venner!" Dette læses anstrengt op i en hjertelig og højtidelig tone, samt i et højtideligere og renere sprog, end pigen, som i vågent tilstand, kom ud med. Intet eneste ord trækkes tilbage, eller omformuleret, og pigens røst, som, i vågen tilstand, havde en, hos de prædikesyge ikke sjældne forekommende, egen hæs stemme, havde nu antaget en vis renhed og klarhed. Hele forsamlingen stod forsagt under hele talen i dybeste tavshed, og mange græd.

Olof Boqvist og Erik Wallbom

J. N. Loughborough skriver i bogen *Den stora adventrörelsen* bl. a. om to karle, 15 og 18 år, som begyndte at prædike i Karlskoga-egnen

"De holdt møder både nat og dag, ind i bland i enkelte huse og ind i bland i skoven. . . Men modstand og forfølgelse tiltog i samme målestok som interessen tiltog. Nogle sagde at prædikanterne havde misforstået. Statskirkens præster gjorde flere forsøg at forhindre deres prædikener, men forgæves. Til sidst befalede politiet at arrestere dem, men de ledte forgæves efter dem i skoven i seks uger. Til sidst blev de alligevel gennem præsternes utrættelige bestræbelser fængslet. En af disse prædikanter rejste siden til Amerika og bosatte sig i staten Indiana. Han her aflagt følgende vidnesbyrd om hvordan de blev behandlet:

'Til sidst blev vi indkaldt af pastoren i forsamlingen at indfinde os i præstegården, hvilket vi også gjorde. Vi var henved 40 i gruppen, af hvilken størstedelen var yndlinge og jomfruer. Siden stillede han adskillige spørgsmål til os, hvilke

vi besvarede, undersøgte han vor puls, for at undrede sig over vi havde nogen slags sygdom. Vi forklarede for ham, at vi var fuldstændig raske. Han blev da vred og befalede os at give en begrundelse for vort forehavende, hvilket vi gjorde med Skriftens ord. Da vi afsluttede mærkede vi, at alle de tilstedeværende fældede tårer.

Alle andre end Erik Walbom og jeg selv, fik lov at gå hjem igen. Efterfølgende morgen indfandt länsmændene sig. Han arresterede os og førte os til Örebro Länsfængsel, hvor vi blev indsat i celle n:r 14 blandt tyvene. Dagen derefter blev vi fremstillet for landshövdingen, som oplæste en lang anklage imod os. Derpå spurgte han om Gud eller djævelen sendte os til at profetere. Vi henviste ham til Joel 2:et kap. og Åb. 14:6-8. Vi forklarede for ham at Guds kraft var os overmægtig, at vi ikke kunne modstå den. Han stillede flere andre spørgsmål til os. Til sidst blev han vred og sagde: Jeg skal borttage eder jeres dåragtigheder.' Han fremtog en stor læderpisk, hvormed han slog os, til han blev træt, da overgav han den til sin skriver, som på hans Befaling fortsatte. Vi førtes atter ind blandt tyverne, hvilke ynkedes sig over os, da de så hævelserne og hørte vor jammer. Dagen derefter førtes vi til samme rum og behandles på samme måde. Han afsluttede da med at sige: 'Om I ikke ophører med at profetere, så skal jeg lukke jer der inde, hvor sol og måne aldrig mere skal lyse på jer.'

Siden førtes vi til sygehuset for at undersøges af doktorerne. To doktorer, to præster og en kammerherre mødte os der. De opfordrede os at aflægge vore vidnesbyrd og 'profetere'. Vi tilfredsstillede dem så godt vi kunne. Kammerherren forlod rummet, medens tårerne trillede ned for hans kinder.

Præsterne og en af doktorer gik ud straksefter uden at sige et ord. Den anden doktor, som blev tilbage, sendte bud efter sin betjent, som han befalede rage vore hoveder men at der efterlades lidt hår på tværs. Då han sluttede, randt blodet fra vore hoveder; thi han havde skåret os her og der.

Den følgende dag førtes vi til tugthuset og indespærredes i et højest usundt og beskidt rum. Næste morgen tog vagtmesteren os ind i en forstue, hvor vi blev stillet under en stærk vandstråle. Vi forsøgte at beskytte vore hoveder ved at dække dem med hænderne; men bagved stod en mand, som slog os på hovedet, når vi løftede hænderne op. Til sidst besvimede Erik Walbom og faldt ned på gulvet, og hans stok (han var handicappet) slog mig hårdt i siden. Jeg faldt også ned på gulvet af afmagt. Vi flød i vandet til vi kom til kræfter igen. Så snart vi kunne stå på fødderne, måtte vi undergå samme behandling igen. Nogle kvinder var til stede, og under tårer bad de for os, at man ikke skulle dræbe os. Kort derefter førtes vi atter til doktoren. Han spurgte os, hvad vi mente om badet samt om vi frøs. Han så, at vi dirrede af mathed og afkøling. Han sagde: Jeg skal straks varme eder.' derpå tog han et stort bundt hasselkæppe frem, hvormed han slog os, til han var træt.

Følgende dag blev vi atter stillet til forhør, og det blev os tilsagt, at man skulle slå os, til vi tvinges til at bande og sværge. Efter nogle overvejelser gentog vi de forbandelser, hvilke Gud udtalte over dem som ikke lyder; hans ords røst, og hvilke kan findes i 5 Mos. 28:15 -20. Genom vagtmesterens medlidenhed blev vi nu ført til landshövdingen og anbefalet at kunne bande og sværge, hvorpå vi forsattes i frihed.”

Boqvists søster meddelte langt senere at da karlene forlod fængselet sang de en sang:

"Ingen når frem til den evige ro,
som sig ej glødende fremtrænger.

Sjælen må udstå en kamp for den trone,
hvorpå vor salighed hænger.”

Boqvist og Wallbom "transporteredes til Örebro den 24.oktober 1843 af Karlén". De havde anholdt forbedringsråberne . De blev løsladt den 6 november. Allerede inden karlene var blevet arresteret havde man i Karlskoga truffet beslutning om Boqvists skolegang. Hans familieforhold ikke kendt. I sognerådsprotokollen for den 15 oktober står der:

"Rådsmøde med Carlskoga forsamling

/...../

§ 11.

Gosser Olof Svensson Boqvist fra Fallets ejer, skal under indeværende efterårstermin scholholdes på Fattiggassens bekostning.”

Når yndlingerne efter såkaldt "formålstjenlig behandling" sendes hjem, fik kirken følgende skrivelse:

"Til Pastors-Embedet i Carlskoga.

Nu hjemsender jeg ynglingerne Olof Sven Iver Boqvist og Erik Wallbom hvilke blev afpudset for visse tilbøjelighed at optræde og forville folket med foregiven åbenbarelse og deraf foranledige tale om åndelige emner. Siden erkendte de deres bedrageri ikke mindre i de komne sygdomsanfald end og i hvad de berettede sig at have hørt og set, og i øvrigt på Sygehus undergået formålstjenlig behandling for sådanne opdigtede forestillinger anses de nu helbredt uden fare for at falde tilbage til sådanne vanvittige og tåbelige tiltag. Pastors-Embedet anmodes at tilse at Boqvist overlades til sine forældre og at forsamlingen som lærer skal sørge for at

Wallbom skaffer ham beskæftigelse så at de begge kommer i nyttig virksomhed.

Jeg ønsker og formoder at ikke høre mere om sådanne bedragerer siden deres forsøg blev så forsmædeligt opdaget og afsløret."

Drengene er uden tvivl blevet udsat for tortur af grovere slags. Ved sådant kan man jo få folk til at bekende næsten hvad som helst. Loughborough skriver videre om drengene:

"Men den grumme behandling, de undergik, pådrog de dem en svær sygdom, og i en tid frygtede man, at den skulle medføre døden. De blev alligevel raske og begyndte snart atter prædike med større kraft end nogensinde før. Hundredvis mennesker kom til deres sammenkomster, og vækkelsen udbredte sig vidt omkring i omegnen, hvor de opholdt sig. Mange ugudelige og forhærdede mennesker begyndte at søge Gud, og mange bekendte sine hemmelige synder og forbrydelser.

Länsmændene forsøgte atter at arrestere dem, men nogle af deres venner skrev en ansøgning til kongen for dem."

Når offentligheden så i hvilken bedrøvelig tilstand drengene befandt sig efter opholdet i Örebro, besluttede man sig for at indgive en ankeskrivelse til Kongl. Maj:t under foranledning af det som indtraf. Til denne skrivelse, som Karlskoga grubearbejdere sendte, fik de så efterhånden et svar. I svaret nævnes et par grubearbejdere - Josef Olsson i Lannatorp og Carl Olsson i Östervik - som skulle have stået for skrivelsen. Det var den 2 maj 1844 som svar kom på Karlskoga grubearbejders klageskrift angående Wallbom og Boqvists behandling i Örebro. Drengene havde da allerede sluttet af med deres prædikener, selv om ingen turde have tilstået dem til svaret, kom det fra Kongl. Maj:t. Anholdelse om større frihed for forbedringsråberne at holde religiøse sammenkomster efterlades uden forekomster.

Nerikes Folketidende publicerede det svar som Karlskoga Grubearbejdere fik:

"I nr. 9 af *Nerikes Folketidende* nævnte vi om det besvær, som af grubefolk i Carlskoga sogn blev til kongen indgivne over 2:en såkaldt forbedringsråberes behandling på Örebro Sygehus. Vi har sikret os om en afskrift af Kongl. Maj:ts udslag i dette besvær hvilket vi hidtil indtog, overbeviste, at det skal forekomme noget som var interessant at fornemme, såvel hvoraf sagen egentlig består, som de vedtægter den højeste magt vedrørende den samme ytret...

Det svar som grubearbejderne fik var synderlig langt og omstændeligt. Her følger et uddrag:

"Til Landshövdingen i Örebro Län angående førte klage over 2:en prædikesyge personers behandling. . .

Oscar etc. Siden Wi, ved underdanig forelægelse den 9 sidste Februar fra en af Josef Olsson, Lannatorp, Carl Olsson i Östervik med flere grubearbejdere inden for Carlskoga forsamling af det af Eder nådigt betroede Län, til os indgivet skrift, fundet det samme. . .

at, siden, ifølge af Eder til kronobetjeningen i Länet overdragede Befaling. . . blev til Örebro indsendt og over natten opbevarede i Länsfængslet, der ryddes ikke medgivne særlige forvaringsrum for dem, så har I, som ved næstpåfølgende dag med dem igangsatte forhør erfaret deres hykleri, til opklaring hvorvidt de var egentlig forstillede bedragerer eller til eventyrs dårer med fikse idéer i religiøse emner, remitteret dem til tjenlig behandling på Länsygehuset, samt foranledigt Dr. Ingman at nogle undersøgelsers omstændighed og med udeladende derom indkomme; I anledning hvoraf han, en anmeldt yngling gennem sit betede og sin ytringer på sygehus gav anledning til den formodning, at de var vanvittige, indtaget af dårer almindelige forhåndsregler, nemlig at affrage hovedhåret og derefter administrere et koldt dusch med den virkning, at de efterfølgende morgen talte fuldstændig klogt, hvor Ingman

formodede at deres sygdom var kun et bedrageri: . . . samt at den 13 sidste Oktober blev sendt tilbage til sygehuset, med den besked, at de ingenlunde var vanvittige, end bare ukyndige, tilføjede til sidst Dr. Ingman at Svensson og Wallbom efter at være tilbage på hjemstedet at ikke mere profeterer eller falde om, og foreslå justitsie-Canslers-Embedet, at med hensyn til hvad sådanne oplyst blev, hvorvidt forholdet må til nogen videre forhåndsregel af bemeldte Embede foranledige.

Dette har Wi udi nådigt overvejende taget; og som Wi, ved det af Wort justitsie-Canslers-Embete således oplyste forhold, fundet den udaf omformede personer kræve klagen ikke påkalde nogen videre foranstaltning. . .

Stockholms Slot den 2 Maj 1844

OSCAR/C. J. Heurlin"

Det hele er jo en ganske grotesk fremstilling af hændelsesforløbet med et par drenge, som man gennem tortur tvang at erkende at de var bedragerer. De fik imidlertid ligesom frinummer på at de var kloge da de forlod sygehuset og det blev de natten over, selvom de før blev behandlet som vanvanvittige. At sådan behandling vakte almuens forbitring er ingenting at forundre sig over. At de ikke begyndte prædike umiddelbart efter hjemkomsten beroede jo på at de blev syge af den grimme behandling de blev udsat for. Landshövdingen i Örebro län synes sikkert at det var bedre at drengene kunne forbande og sværge end at de forsøgte at omvende mennesker fra drikkeri, lastfuldhed og forbrydelser. Den senere type skulle rammes af lovens hårde knyttæveslag.

Når forfatteren til *Den stora adventrörelsen*, J. N.

Loughborough, år 1896 gjorde en prædikerejse i Sverige besøgte han bl. a. Örebro:

"Medens jeg var i Örebro, omtalte en herre for mig hvad som hende i Karlskoga, medens han boede der 1843. Han sagde: 'En lille lille dreng, bare otte år gammel og som aldrig har lært bogstaverne, begyndte at prædike budskabet og opremsede mange skriftsteder. Folket sagde: 'Den lille dreng har sit hjerte fyldt med bibeltekster.' Dette skete efter at kong Oscar havde taget dem i forsvar som forfulgtes for sin religiøse tro, så at præsten på pladsen ikke kunne foretage noget mod den lille dreng for at på en lovlig måde forhindre værket; men han bad folket bringe den lille dreng frem for sig, så skulle han blotlægge denne og vise dem hans ukyndighed om Bibelen. Præsten åbnede sin salmebog overfor folkemassen og bad den lille dreng læse. Denne svarede: Jeg kan ikke læse, men vende præsten ryggen og sang salmen uden at stamme, medens at præsten med forundring fulgte med i bogen. Præsten sagde til den lille dreng: 'Det ser ud, som om du vidste alting.' Den lille dreng svarede: 'Nej, vi har ikke altid lov til at tale om alt hvad vi ved.

Derefter slog præsten sit nye testamente op og sagde til den lille dreng: 'Læs dette op for mig.' Den lille dreng svarede: Jeg kan ikke læse.' Da spurgte præsten: 'Hvad ved du om Bibelen?' Han svarede: Jeg ved, hvor der findes en tekst, hvor ordet *og* forekommer fjorten gange.' Præsten sagde: 'Nej! En sådan tekst finnes ikke i Bibelen.' Da sagde den lille dreng: 'Vil De være god og læse Åb. 18:13 op for mig?'' (*Ordet "og" forekommer i denne tekst i ældre bibeloversættelser 14 gange. I 1917 års oversættelsen forekommer det bare syv gange) Ja,' sagde præsten. Medens han læste, talte folket, og rigtig nok forekom ordet der tillige med fjorten gange. Da udbød folket: 'Deri ved den lille dreng mere om Bibelen end præsten.' Meget nedslået forlod præsten emnet og sidenefter lod folket være i fred.'"

Beretningen belyser hvordan folket gerne tog råberne i forsvar. Man anså at noget overnaturligt drev børnene til at prædike, i særdeleshed de børn som var så små at de hverken kunne læse eller skrive.

Råbersken i Järnboås

Pastor Peter Persson fortæller, i bogen *Min Faders Testamente*, af David Nyvall, om en råbere i Västmanland som han kom i kontakt med. Han skriver:

"Den første råber jeg så var en pige på tyve år af fattigt folk. . . så begyndte hun at synge en sang. Ingen kunne derved høre ordene. Efter sangen prædikede hun. I sin prædiken, som varede over en time, advarede hun mod synd og forlangte bod og bedring. Hun bestemte endog tiden for næste råberi. Da hun kom til sig igen, hæves brystet som fremad, og hun var efter opvågningen bleg og mat men ikke egentlig syg. Næste gang hun skulle råbe førtes hun til en plads, kaldt Lilla Sångesnäs eller Kärret, et større sted i Järnboås. Og et herreskab fra Nora rejste ni fjerdingeveje for at høre hende. Hun forblev imidlertid ikke længe en råber."

Närke tager imod råberne

Sognepræst Ragner Redelius i Hardemo skriver om den åndelige tilstand i 1840'erne:

"Med det uddybende kendskab for individernes umættelige betydning, som nu begyndte overalt at træde frem hos vort folk, og som således var en offentlig kulturforeteelse, kunne mange nu også på en ny og dybere måde tage imod og tillægge sig det centrale kristne budskab om synd og nåde. Guds Ånd fik mulighed for at arbejde i folkesjælen.

Drukkenskaben, tidsdydens store skade med dens mange bitre følger kom af sted under Ordets og Åndens indflydelse en dyb samvittighedsuro. Samvittighedsuroen skabte folkenes egne forbedringsprædikanter, og forbedringsprædikanterne skabte modsat en ny samvittighedsuro. Overflødig og indbildsk påklædning fordømtes på ægte hoofianskt vis. Djævlene og Helvedet indtog en fremskudt plads i forkyndelsen. For at forstå dette, må man besinde, at bevægelsen var en folkebevægelse.

Det var fattige og meget ukyndige og uuddannede mænd og kvinder som 'råbte'. Andor Svensson, lærer f. eks. kun vanskeligt at kunne læse den bibeltekst for sig selv, som han lagde til grund for sin betragtninger. De fleste talte et grovkornet og vulgært sprog, ligesom de i øvrigt nok manglede al høflighed. Når lærerfadern Hoot ligesom grovkarlen Per Nyman på kirkens prædikestole kunne tillade sig, hvad de gjorde, så må man ikke forundre sig over de enkle folkeprædikanter. Dette sprog var for folket noget naturligt. Ingen reagerede derimod, tværtimod kendte de til et livligt slægtskab og samhørighed med en sådan forkynder."

Närke er stort set et fladt landområde, omgivet af skovrige bjergskråninger i syd, vest og nord. Dette gjorde tillige, inden den moderne samfærdsel kom i gang, at landskabet i vis grad isolerede beliggenheden. Så havde f. eks. råberbevægelsen ret længe udbredt sig i syd og vest inden den trængte gennem skovbælterne og optrådte i Närke.

Men rygtet fortalte at mærkelige hændelser gav rum til de steder hvor råberne optrådte. Man var altså forberedt på at noget mere skulle ske hvor råberne åbenbarede sig. Og den åndelige tilstand var sikkert ikke bedre i Närke end andre steder i landet. I tidskriftet *Budbäraren* stod der følgende: "Fra Örebro lød det: utugtens udbredte last gyder sin forbandelse over by og omkringliggende egn, end hemmelig, end fræk og åbenlyst fremgår den med sine skrækkelige følger af løftebrud, mened, børnemord gennem vold eller vanvare, ulykke, sygdom og vanvid."

"Siden var der rå, drukkenskab og slagsmål var almindeligt, utugt og bandeord ligeså. På den herregård hvor jeg tilbragte min barndom, kom arbejderne overens om at sværge tappert,

hvorved de faldt på knæ og begyndte med de hjemlige udtryk de kunne, udspejle besværgelser.

Kirkerne besøgte af gammel vane, men hvad fandt de mere end der? Meget lidt vækkelse, advarsler og undervisning, ofte gammelt sludder og fraser sådant som neologien * gav. Siden kunne man få se præsterne drikke og spille kort på søndagsaftner og lørdagsnætter."

(*Neologi - et teologisk begreb som betegner en retning som skulle bevise dogmerne med fornuftspunkter)

Endvidere fortælles det: "I vidtstrakte bygder i søndre Närke hvilede en kraftig ånd hvilken gennem syner, råb og vækkelse drev mange at søge frelsen ved korsets fod."

Endog ret ubetydelige hændelser, som i almindelighed skulle have gået mennesker helt upåagtet forbi, antog store proportioner i og satte fantasien i bevægelse - særlig med tanke på dommens dag og dermed relaterede hændelser: "F. eks. så folket i Østre Lerbäck på himmelhvælvingen en aften to blodrøde ildsøjler, som dannede et stort kors. Man tog det for givet at dette var Menneskesønnens domstegn, og, vred hænderne i forskrækkelse krøb folket på sine knæ under natten, og anråbte Gud om barmhjertighed."

Det var som om naturen selv vækkede menneskene til eftertanke. Når børnene således kom og prædikede på sin oprigtige måde om dommen som skulle nå alle mennesker, skyndte folk sig til råbernes møder i håb om at de fik det som de inderst længtede efter.

I *Strängnäs Stifts Hyrdeminder*, bind VI, omtales tidligere tiders forhold angående klasseskel i vort land:

"Så langt tilbage som på 1650-60'erne, hvor adelen var kraftigt medvirkede til almuens fattigdom og undertrykkelse begyndte det store bondeoprør i Närke. Endnu værre var de gentagne udskrivninger samt den uudholdelige undertrykkelse som almuen i det hele taget måtte lide under af den stolte og mægtige adel, som nu under dronning Kristinas tid lå inde med større magt og rigdom end nogen sinde. . . Dronningen lovede hjælp - man burde så ikke banke det hvide barn når det sorte forsømmes - hun fortsatte at sløse med kronens midler til adelens fremme. Og imedens dette stod på voksede de i magt og rigdom, bragtes bonden nærmere tiggerstaven. . . Bøndernes had til herremanden var stort. Bondeoprebet fik dog ikke de store proportioner. Fem oprørske bønder, ledere og agitatorer fra Askersunds sogn blev fængslet, fældet dom og henrettet. Fire af dem knustes og radbrækkes ved Sanna stubbe* på Tiveden."

(*Sanna stubbe ligger mellem Laxå og Vretstorp, der hvor E3'eren ligger idag. Tidligere lå der en henrettelseplads. Det var ganske almindeligt at anklagede og dømte knustes og radbrækkes. Med køller eller andet våben slog man arme, ben og lår i stykker medens den anklagede endnu levede. Om den torturerede ikke døde ved denne knusning blev han halshugget og kropsdelene "radbrækkes" derefter, dvs, de hængtes op på en pæl eller på et hjul til almen beskuelse - "stegel og hjul", Det såkaldte bondeoprør i Närke beroede til stor del på den uhorste fattigdom almuen levede i. Adel og herregårdsfolk derimod levede i overflod, luksus og tyranni og blev støttet af myndighederne i landet. Det had som var rettet mod "herrerne" levede videre generation efter generation. Når råberne således kom med sit budskab, hvilket omfattedes med interesse af den fattige almue men blev slået ned af øvrigheden, flammede det gamle had op og man mente at se en god anledning til at "klø herrerne". Det var blandt andet derfor at det så kaldte "råberslag ved Bällsås" blev så tragisk. (Se Hans Lidman, *Munkaliv vandringer i Tiveden*, s. 174.) Under sådanne forhold og med lignende minder fra fædrenes tid er det ikke så mærkeligt at almuen arvede et skjult had til myndighederne og de styrende i landet, som af forskellige anledninger lod sig blusse op. Myndighedernes aktion mod

råberne i Närke blev en sådan tændende gnist som udløste den såkaldt religionskrig i Kvistbro.

"Oplysningen i Närke er visselig ganske stor, men større er den alligevel ikke, end at almuen for halvandet år siden var færdig med at drage i hærtog mod de fordømte frimurere, som de sagde har tilrøvet sig mange personer for at bortstjæle dem til Hundturken, og at forstørre en særlig mands bygning som evnede at blive et tilholdssted for disse formodede menneskerøvere. Dog turde prædikesygen nu til dags ikke udbrede sig med nogen særlig fart, da den formodentlig, ligesom andre epidemier, har haft sin tid og allerede for det meste rensed ud."

Med tanke på almuens hæftige reaktioner så snart alt for store uretfærdigheder dukkede op, kan man bedre forstå de problemer som opstod da myndighederne søgte hindre råberne i at prædike.

Råberen Smedberg

Nerikes Folketidende formidlede mange nyheder angående råberne. Det varede nemlig ikke længe førend de kom til Närke, siden har de vel fået en indbydelse at komme dertil. Da Smedberg prædikede i Finnerödja "blev han afhørt af to personer fra Kvistbro i Närke, nemlig husarbejderen E. Krantz fra Arkhuset og enken Britta Kajsa Andersdatter fra Hinnerstorp. De opfordrede ham til at holde møder i Närke og han besluttede at tage imod forslaget og begav sig dertil i selskab med sine medhjælpere, en kobberslagerearbejder ved navn Lars Vigerell fra Grevbäck og pigen Kajsa Lundqvist fra Kråkvandet, Finnerödja. De havde også en 13-årig dreng med sig som hed Johannes Ljungholm og var fra Fröjered. De kom til Närke straks efter midsommer 1843 og de tog ind til Britta Kajsa som havde sit hjem i byen Hinnerstorp. Der begyndte virksomheden også.

Om råberbevægelsen i Småland og Västergötland var en udpræget bevægelse blandt børn, som optrådte der og prædikede, virker forholdene at have været anderledes i Närke. Hundrevis mennesker samledes fra alle steder for at høre Smedberg og hans medhjælpere. Navne på børneprædikanter forekommer sparsomt når det drejer sig om Närke. *Nerikes Folketidende* skriver: "Så længe sammenkomsterne ikke førte til uorden, turde det dog være bedst at lade dem afholde. Toget kører da ganske langsomt fremad, og den egn, hvor exaltationen (henrykkelsen) får plads, går som regl tilbage til tidligere tilstand, oftest til og med forbedret, såsom i udbredt stilhed og fromhed samt frigjort af bandeord og drukkenskab."

Snart stod Smedbergs rygte på sit højdepunkt. Han prædikede på flere pladser i Kvistbro og Knista sogne. Tilhørernes antal kunne nå op til omkring 3.000 personer, et højt antal hvor man tænker på den tids dårlige kommunikationer. Man sang og prædikede selvom man vidste at sådanne sammenkomster ikke var tilladt ifølge svensk lov. Af de sangbøger som anvendes kan man nævne Sions gamle sange, Duerøsten, Stjernesanger, Englerøster m. fl. Naturligvis fandtes der ikke sangbøger for så store menneskeskarer, men man lærte sig sangene udenad. Særlig sang man en salme i Sv. Salmebog:

"Vågn op, hør vægteren lyder, Fra Zions murer end! Se, nådens sol dig byder, En forbedringsdag igen. "

Men at folket kom i så store skarer for at lytte til råberne oprørte visse personer. Det var jo imod loven. Man stod dog rådvilde over for mængdens magt og kunne ikke så godt give hundredvis eller tusindevis personer en bøde som besøgte et råbermøde. En sådan aktion havde man ikke resurser at gennemføre. Sognepræsten J. A. Eilitz i Kvistbro anmeldte derfor sagen til vedrørende:

"Til kongens Befalingshavende, Justitskansleren m. m. i Örebro.

Hos Herr Justitskansleren får jeg i største ydmyghed anmelde, at omkringvandrende såkaldte forbedringsråbere er kommet hertil over Finnerödja og begyndt den 2:en indeværende Juli, at samle folk fra alle tilgrænsende sogne, og som det viste sig i går aftes til et antal af flere hundrede. Alvorlige advarsler, så offentlig såvel som enkelte, imod sådanne sammentræf, er ikke udeblevet; stedets agtede og ordningens elskede kronolänsman Vikander har dog gennem sin nærværelse udrettet, at alt hidtil er sluppet ud i stilhed."

Fra et par artikler i *Nerikes Folketidende* kan det være af interesse at se hvor opskræmte præster og myndigheder i virkeligheden var. Endogså om en del udtalelserne er sandsynligvis er overdrevne og kan ikke kan kontrolleres nu, kan man endog få en forestilling om det hele. Først et brev fra J. A. Eilitz:

"Jeg sender nu et brev til Landshövdinge-Embedet, det jeg beder Tit. være god og så snart det lader sig gøre, fremskaffe . . . tilladelse, sådan det gennem dem er blevet over al forestilling..." Det fortælles at "en Kobbersmed-Gesäll Wegerell blot gør dem selskab. Han bekendtgør og meddeler den råbende Smed den bekendtgørelse om Alskens Avis, som gør at folket tror ham være alvidende, hvorfor også det synes være umuligt at tage ham væk fra dem, uden ved magt; de overvåger ham så trofast og opholder ham mellem sammenkomsterne så hemmelig, at ingen kan træffe ham. . . . Jeg rejste i går til sammenkomsten i Baggetorp. Der var en samling på cirka 800 mennesker fra alle tilgrænsende sogne. Jeg tilspurgte dem, hvad de kunne have at indvende imod sit

Præsteskabs lære og levned, og hvorfor de ikke nøjes med at besøge kirker, som findes alle steder. Jeg fik et høfligt svar, at synderne nu for tiden var så store, at disse kraftige vækkelser var af nød. Jeg gik ind i huset, hvor råberne fandtes, og bad at tale med ham, som hvilede i rummet der indenfor, og man lod dem efterkomme mit ønske, men førte ham en anden vej ud. Jeg gik derefter ud for at søge ham blandt folk, som havde stillet sig som en mur frem for mig og opholdt mig, dog med beskedenhed, til at det lykkedes råberne at undslippe ad skovvejen til en anden by. Da jeg ikke kunne udrette noget, vendte jeg tilbage og rejste derfra. . . På hjemvejen mødte jeg folk, som rejste hertil fra alle kanter. . . Jeg har intet forsømt at forholde og advare, og håber meget, at folket skal få sansen igen, efter at sygdommen gået over.

I stilhed ønsker man ikke i øjeblikket noget godt for Præsteskabet, som søger hindre sådanne ærinder."

Nerikes Folketidende skriver:

"Vi har set eller hørt, hvor ferm länsmand Hallbom er, som har et stort rygte for duglighed på sig, men på en måde er hvad man kalder ubehagelig, har tilintetgjort råbernes tiltag i sit distrikt og holdt bevægelserne nede, inden de brød helt ud. Vi har også set det velkendte mod hos fogedsekretæren og tilforordnet länsmand Svensson som, på trods af de mange Lerbäck-beboeres knurren, og uden at støtte med en respektindgydende figur eller alder, gå hurtigt hen til Carl Jansson fra Udenäs og sige: 'I lovens og kongens navn arresterer jeg dig.' Lov og konge, - det er 2:et ord for hvilket menighed fører tilbage, for dette øjeblik, og anvendes ret i tjenlig tid skulle de måske ikke forfejle sin virkning, og bedrageren, engelen eller profeten, skulle måske være grebet inden mængden opfattede det. . .

Kender vi præsteskabet i Kvistbro ret, så skal Vekhytteborerne ejheller blive uden skæbne. Et husforhør i hver uge hos disse under en længere tid, altid forenet med en strafprædiken, eftergiver kun råbernes skarphed lidt, skulle utvivlsomt gøre dem ganske godt, og disse som siger sig være så store syndere, at den almindelige undervisning af præsteskabet for dem ikke er tilstrækkelig, skulle formodentlig, med en sådan der ekstra forplejning, finde sig ganske godt, ja, måske mere end vel, tilfredse."

Sognepræst Ekelund i Bodarne fortæller helt udførligt om sin holdning til råberne: "Imidlertid gør dette sogns beliggenhed til Västergötland, at jeg mere end mine embedsbrødre må vedkendes dette onde, og vil jeg ikke at spare hverken min ringe formåen eller tid, for at gøre hvad jeg formår at imødekomme dette; men så længe præsten i Västergötland må vokse, beroliges og avle, kan ikke en ønskelig afslutning på galenskab imødeses. Dog vedkommende der må vel trættes ved det grove gækkeri mod fornuft og religion og gennem kraftige mål og trin sætte en endelig grænse for dette onde, som er dybt rodfæstet, måske i længere i en fremtid, end man formoder, spreder sin gift hos den opvoksende generation." Sognepræst Ekelund mente sikkert at man gik for langt: "Til og med har en kvinde sagde til mig, som udlagde formaninger og tilrettevisning, 'at det var meget bedre at gå og høre dem, end bagtale dem'. Jeg skulle nok siden, forsikrede hun, få andre tanker, 'thi de fører Guds ord, de også, og det vel at mærke som præst. De ejer Guds kaldelse.' Hvor stor en del af befolkningen her, er mere eller mindre smittet af denne galskab, kan jeg vel ikke angive, men jeg tror jeg ikke siger for meget når jeg antager 200.

Præsterne i Närke var altså ikke råbernes venner. Provsten i Kumla provsti, Lars Ljungberg, rapporterede i negativ ånd om råberne. Endnu strengere med sin mening var provsten i Edsberg-Sanna, sognepræsten i Viby, dr G. W. Gumaelius og som vi så også sognepræsten i Kvistbro J. A. Eilitz. Trods

dette kom bevægelsen ind i Närke, om end under ret dramatiske omstændigheder.

Når præsteskabet blev angstelig og skrev indlæg til myndighederne begyndte disse vidtgående forhåndsregler. Kirken brugte statens sværd.

Religionskrigen i Kvistbro

Sognepræst Redelius fortæller, at landshøvding E. J. Bergenschöld anmodede t.f. landssekretæren E. J. Wikander at sammen med kronofogded E. V. Molin og polistigevaldigen* J. E. Hellgren begav sig til Kvistbro for at få besked om det såkaldte forbedringsråberi og om muligt gribe ophavsmanden. De ankom til Kvistbro den 26 juli og udsendte derfra personer som skulle finde ud af hvor Smedberg opholdt sig. De fik fandt ham den samme aften, han skulle prædike i Bäillsås, hvorfor de fortsatte dertil.

*Gevaldiger - gammelt udtryk for underordnet politimand, der fører fanger

Sammen med lovens vogtere søgte de gribe Smedberg med alle midler. Selvom der ikke forekom noget strafbart - andet end at man holdt store møder - og trods at alt var "foregået i stilhed", søgte man nu hurtigt at gribe ham. Derved blussede de gamle modsætninger mellem folket og øvrigheden op. Folk tog parti for Smedberg, som de mente var en af dem selv. Han havde jo ikke gjort noget strafbart. Han havde kun prædiket for dem at de skulle forbedre sig fra deres synder.

Der opstod en vældig tumult omkring en hegngård i et indhegning. Det endte med at Smedberg kunne flygte over den hengsgårdens nedbrudte skråhegn og Katarina Olsdatter stemte i med en slags sejrssang.

Ved myndighedernes indgriben i Närke fik begivenhederne en ulykkelig udvikling - både for råberne og for myndighederne. Langt tid efter at stormen havde lagt sig anså almuen nemlig at myndighederne var gået frem med al for meget vold og en unaturlig strengthed.

E. J. Ekman beskriver det nævnte intermezzot i *Indre Missionens historie*:

"Det var i slutningen af juli måned 1843. Smedberg virkede da i Kvistbro sogn i Närke. Tilstrømningen ved sammenkomsterne var blevet så stor, at man ikke kunne finde tag over hovedet til dem, som ville være med. Derfor var man kommet frem til at samles på en offentlig mark i Kvistbro bjergsbygd. Den offentlige forsamling, som var beliggende i Vekhyttan, havde en åben, let græsmark, omgivet af løv- og nåleskov. På marken lå store grus og sandhøje, og derimellem stod en høj kærre-stol, stillet op som prædikestol. Rygtet om forbedringsråberne Smedberg havde spredt sig vidt omkring, og en aften skulle han holde sammenkomst for folk, på nævnte tidspunkt. Vidtomkring fra mødte omkring 3000 mennesker op fra nabosogne i Närke, fra Västergötland, Värmland og Västmanland, nogle med en afstand på 10 mil, gående og kørende. Alle ventede at se den berygtede forbedringsråber komme.

En underlig og uforklarlig stemning syntes at herske blandt de forsamlede folk. Da nogen i skaren misbrugte Guds navn råbte den anden: " 'Ak, menneske, hvor skuffer du Gud. Forbedre dig, forbedre dig. Den skal ikke blive ustraffet, som misbruger hans navn.' Men der skynder en mand sig hastig frem, som, for at 'prøve ånderne', i spøgefuld og fjendtlig sindelag lister et kortspil ind i bunden af sin ene støvle. Hvor han går, mødes han imidlertid af en midaldrene kvinde, som med undersøgende blik ser ham ind i øjnene og siger: 'Du burde have lagt halvdelen af kortspillene i hver støvle, så at du slap at gå haltende på vejen til helvedet. Gud ransage dit hjerte.' Og et slags lyn fra Gud gik gennem mandens bryst, og han bekendte og overgav sine synder."

Smedberg virker til at have haft en usædvanlig evne til at rykke sine tilhørere:

"'Men se, der er han', hvisker den ene til den anden. Et tungt suk går gennem hele menigheden, og alles øjne rettes mod forbedringsråberen Smedberg. Han står nu på kærrestolen - prædikestolen, en mand af - som det hedder i et herredsprotokollen - 'af normal bygning med mørkt hår og blå øjne'. Nu formaner han folket at stemme i med den af tidligere sognepræst i Kumla, senere biskop F. M. Franzen forfattede vækkelsessalme nr. 15 i sv. salmebog:

*Vågn op, hør vækteren lyder
Fra Zions murer end!
Se, nådens sol dig byder
En forbedringsdag igen.*

Salmen blev sunget til sidst med sin gribende melodi, hvorefter Smedberg råber til Gud, læser en tekst fra bibelen samt, uden at nærmere fæstne sig ved tekstens indhold, med største alvor og kraft straffer menneskene for deres ondskab. . . Suk, jammerråb og klager høres i folkeskaren under Smedbergs lynene forbedringsprædiken, som varede i omkring 2 timer. . .

Længere fremme i forbedringsråberens tale faldt flere tyve mennesker i den store folkeskare til jorden, mænd som kvinder. Det var som om en elektrisk kraft greb dem. Endog de stærkeste og klogeste, ja, endog sådanne, som med al kraft fortsatte med at ikke lade sig påvirke af råberens profetier, faldt ned på jorden, så syner, begræd sine synder og råbte til enhver omkring: 'Forbedre dig at du må undfly Guds dom.' Det var få, som kunne modstå den ånd, som her trængte dem ind på livet. . .

Det led mod midnatstid, hvor deltagerne i denne forunderlige sammenkomst skiltes igen. De var oprømte over hvad de hørte, så og erfarede, nogle besluttede at, koste hvad det ville, fuldstændig bryde med ondskabens magter. "

Det fortælles endvidere om "skarer af unge mænd og kvinder var 'blevet så dybt grebet af forbedringsråbene, at de i dage og nætter kunne intet andet foretage sig end begræde deres synder'. Drikgælden med dans og kortspil ophørte mange steder helt og holdent og den almindelige holdning begyndte at blive til at stemple disse sæder som uhæderlige og rå. Uretsmæssigt gods blev givet tilbage, familietvister afsluttes med ømfindig syndsbeholdelse, retsbevidstheden opvækkes, og man begyndte at søge at gøre Guds vilje af oprigtigt hjerte. Og da man fandt, at man formåede intet herved i egen kraft, råbte den ene til den anden: 'Lad os gå frem i frimodighed til nådens trone, at vi må få barmhjertighed og finde nåde til hjælp i rette tid.'"

Nerikes Folketidende fortæller om hvordan man gjorde nye forsøg på at gribe Smedberg. Ovre på den forfaldne hegngård var det lykkes Smedberg flygte ud af tumulten. Han kom frem til en lille hytte hvor husbonden sagde til karlen, at hvis nogen kom og ville ind i huset skulle de nægtes dette. Da Smedberg kom til den lille hytte var imidlertid hverken karlen eller husbonden hjemme. Pigen i huset tog Smedberg med ind, som blev der natten over.

Følgende morgen kom øvrighedspersonerne til hytten hvor Smedberg var. Han var i seng, men inde i den lille hytte var der folk, både mænd og kvinder. Man modsatte sig Smedbergs pågribelse. I Edsberg-Sanna Herreds dombog fortælles følgende: "Da man ikke kunne gribe Smedberg andet end gennem vold, havde Molin modsat sig det for at efterse at de af Molin beordrede personer endnu ikke var ankommet samt anskaffe vagter ved vinduet og en dør, derefter tog Molin sig af den anden dør, men under tiden var der kommet slagsmål i den lille hytte og folkemassen spredte sig til sidst sig på hele gården.

Nerikes Folketidende skriver: "Nu begyndte der atter et vildt slagsmål og de overfaldende havde bevæbnet sig med pæle, kæppe, jernbismer og ildtænger, stegeriste m. m. Hytten genlød af jammerråb, trusler og bønner."

Da man kom til hytten for at gribe Smedberg med vold og fandt en så hård modstand, tvingedes man til sende bud efter ekstra hjælp for at kunne pågribe ham. Det tog dog tid inden flere myndigheds personer kom til stedet. Under tiden havde en karl, som var med under det tidligere slagsmål, lånt bondens bedste hest og reddet ud i sognet for at få hjælp til Smedbergs beskyttelse. Han kom imidlertid ikke tilbage før ud på eftermiddagen og i medens havde man pågrebet Smedberg. En del lovlydige personer stillede sig på "kronobetjenings side. Efter et par dages blodige slagsmål ved Bällsås by, blev så 15 personer, deribland Smedberg selv, arresteret og førtes til Örebro, nogle af dem fik endog op til 2 års fængsel . . .

/Den/ 28 August indstævnes op mod 30 personer til Urtima Ting i Edsbergs Sanna. Smedberg erkende det som der lagdes ham til last."

De anholdte havde sendt en anmodning ind for at om muligt få mildere domme:

"Undertegnede anmoder ydmygt at ved Urtima Ting med Edsbergs Herred i dag få indføjjet og i protokollen modtaget følgende vor ydmyge beretning. . . "

Her gives et lille uddrag af den ret lange anmodning som de taler om, at de hørte at underfulde ting skete på de steder hvor råberne optrådte: "Til sidst kom råbere til vor hjembygd og gav sin fortællingsprædiken og blev denne samme gennemført, samlede der sig flere hundrede personer på stedet til afhøring deraf. Det samme sted udførtes Råberiet med en ualmindelig hast, de samlede afhørte det med andagt og

stilhed, fred og samdrægtighed var generelt rådende; Enhver vendte tilbage efter Råberiets afslutning med en nedslået sind for de begåede syndsforseelser og med et alvorlig fortsat at fremføre en Gudfrygtig og Ordentlig livsførelse; - hvad som ansås at være stolthed og syndigt lægges bort, og Guds frygten tiltog i hvert retsindigt hjerte.”

Anmodningen afslutter med en opfordring: "Og må vi også i lige ydmyghed anholde at, om ikke vi skulle kunne blive helt frikendte for Straf og bøder vi må vi alligevel så meget som muligt medgive blive mildere samt at vi måtte få forblive på fri fod til endelig Dom i sagen falder.

Bällsås den 8 December 1843.”

(navneunderskrifter af 27 personer)

I Edsberg-Sanna Herreds domsbog meddeles at rettergangen fortsatte den 22 og 23 september, den 19 og 20 oktober, den 4 og 13 november samt den 8 og 9 december.

Herredsretten dømte dem som var indblandet i tvistemål i Kvistbro til strenge straffe. Alle fik et års fængsel samt hver 28 døgn vand og brød. Til rettergangene var der indkaldt en mængde vidner, blandt dem som man mistænkte for at være lovbrudere i religiøst henseende og sådanne som mere eller mindre var med i slagsmålet ved Bällsås. "Nogle måtte bøde med 200 daler, andre 100. Andre måtte bøde med 20 eller 10 daler for sine forseelser.”

Følgende personer regnes for dømte: Smedberg, Persson-Björk, hustru P. Björk, Törnblom, Anders Larsson, Bellström, hustru Bellström, Erik Johan Ersson, Per Erik Ersson, Jan Fredrik Jonsson, Anna Britta Bellström, Ingrid Wikström, Catarina Ringkvist, Christina Carolika Garlström.

Desuden dømtes vedkommende til vidneerstatninger, rejsegodtgørelse og dagtraktament. Alle de "til fængsel dømte indstilles straks i fængsel i afventning på Svea Hovrets udsalg. Hustru Wikström fik dog støtte fra lægeerklæring - hun var gravid - at forblive på fri fod.”

"Gennem Hovrettens beslutning den 22 Februar 1844 forvandles både hustru Wikströms og Smedbergs straf til bøder, hvorfor Smedberg umiddelbart blev frigivet. De øvrige dømtes til et års alment arbejde i stedet for fængsel, mændene på Malmø fæstning og kvinderne på 'nordre forbedringsanstalt' i Stockholm.

Hvordan gik det siden for Smedberg? Følgende citat fra *Kirkehistorisk Årsskrift* fortæller noget derom: "Selvom hans samvittighed var rystet og trofast fra begyndelsen åndelig i sit fortsat, var han dog ikke uklandelig i sin vandel. Han blev også senere en åbenlys frafalden som levede et kødeligt liv og meget mere forfalden i drukkenskab.”

Ragner Redelius skriver om Smedberg at han "sagde at han aldrig mere ville prædike. Hvordan skal man nu forstå alt dette? At uden videre stemple Smedberg som bedrager hvilke myndigheder, præster, aviser m. fl. straks gjorde, og mange endnu gør, da denne sag behandles – er at gøre sig skyldig til en psykologisk misforståelse. At S. var bunden i synder og laster er ubestridelig. Men det var en egen dyb samvittighedsuro, som drev ham til at prædike bedring. Han så Helvedet for sig selv, og derfor kunne han prædike med vidnets klarhed. I fængselet blev hans samvittighedsnød så stor, at han t. o. m. anså sine prædikener som synd, og fremstillede sig selv i alle henseender værere end han var, ja foregav sig selv at være som en bedrager. Og dog var der dybere religiøse kræfter, som arbejdede i hans sjæl og som også gjorde ham til et guddommeligt redskab.

Redelius skriver videre: "Gennem myndighedernes indgriben led råberbevægelsen i Kvistbro jo et betydningsfuld nederlag. Ilden brændte hastig ned. Men det glødede under asken. Smedberg begav sig til sin hjemegn. Han prædikede aldrig mere, forfaldte så lidt efter lidt fuldstændigt og døde i stor misære i Hova fattigstue den 5 Februar 1892.”

"Råberbevægelsen fik i Kvistbro et tilsyneladende akut forløb. Men varige frugter viste sig dog."

Råberbevægelsen var i det store hele altså en folkebevægelse som fejede frem i vort land. Store dele af Mellemsverige oplevede noget højest usædvanligt. Som vi så mødtes råberne i Närke af en kompakt modstand. Der havde man hørt tale om hvad der var sket i andre dele af landet og bestemt sig for at slå råberiet ned allerede fra begyndelsen. Her virker præsteskabets til at have rottet sig sammen med hjælp af lokale myndigheder og bevægelsen fik en hurtig afslutning. Dermed kunne man jo tænke sig at det hele kun var en episode og når alle domme var afstået - og de straffede kom tilbage fra deres fængsler og havde betalt sine bøder – var alt var roligt og stille igen. Sådan var forholdene dog ikke! På mange steder gav råberbevægelsen grundlag til frikirkemenigheder af forskellig slags. Eftersom statskirkenes præsteskab i almindelighed var med og understøttede myndighederne i deres forsøg på at udrydde al slags læseri, svigtede kirken mange af sine tilhængere og fortalere. Mange mennesker vendte sig bort fra kirken, som de anså for at være stiv i former og dogmer. De mente at den ikke fulgte Bibelen på samme måde som de i råberbevægelsens vækkelse ville gøre. På denne måde svigtede kirken mange for den glød og henførelse som kendetegne dem gennem råbervækkelsen.

Besvær med hovrettens udsalg

Mange af dem som dømtes i mål med råbernes sympatisører var ikke tilfredse med de domme som fældes, hverken over dem selve eller over råberne. Dels blev det aldrig bevist at råberne havde en smitsom sygdom, dels skulle man - om det virkelig var en sygdom - behandle tingene på en helt anden måde.

"Imod hovrettens ovennævnte udsalg få, i dybeste underdanighed anfører vi nu besvær og fra befrielse af idømte pligt, har nåden at til allerede anførte skal anføre følgende: 'Ligesindede venner' inden for Östbo Herred havde til sin skrivelse føjet en del protokoluddrag som viste hvordan man havde behandlet læserne. Der havde været spørgsmål om håndgribelige tilrettevisninger og svære forulempninger som læserne endog fandt sig tålmodigt i. Man havde derfor anset dem som 'rebeller og rabulister, imod hvilket forehavende den bevæbnede styrke om muligt skulle kunne anvende sig af'. 'Vi kender til E. K. Maj:ts i februar måned sidst forgange år / 1843/ udfærdigede nådige General-ordrer, som tillader civilautoriteter, at imod den mistænkte åndelige henførelse, med udragt hånd disponere mandskabet af det regimente, hvilket vore fædre, mange gange, med yderste anstrengelser udrustede til fejde mod rigets fjender, og i hvis leder vi med tilfredshed regner mange af vore slægtninge, ligesindede og ligetænkende sørgende' . . . 'Stormægtigste, allernådigste konge! Med vanskelighed, om ikke uden afhændelse til underpris af nødvendige, længe savnede løsøre, har vi formået at anskaffe det enligt nærliggende bevis der passer til det deponerede bødebeløb; Men endnu hårdere skæbne venter de mange inden for länet pligtsskyldig, som egentlig mislykkes i deres anstrengelser, eller ikke har nogen adgang til bøderne.” Östbobornes skrivelse til Kongl. Maj:t var lang, udførlig og synderlig ydmyg. Man henvendte sig til kongens landsfaderlige godhed, velvillighed og nåde. Mange af de dømte havde jo heller ikke været med i noget slagsmål eller var lovbrudere på anden måde end at de havde været på råbernes møder og derigennem brudt mod konventikelplakatens bestemmelser, for så vidt at de deltog i møder som ikke var arrangeret af den svenske kirke. Man håbede at kongen ville mildne dommene, eftersom man bare har gået og lyttet til råberne for at få en velsignelse for sit indre menneske.

Selvom sognepræsten tydeligt forstod at strenge straffe ikke kunne bremse en religiøs folkebevægelse, som råberbevægelsen udformede sig til, skulle almuen dog adlyde visse love og forordninger - hvor meget disse end indskrænkede samvittighedsfrihed og gudstjenesteliv: "Östra Tiveden har endnu en kirke. . . Men denne kirke er ikke gjort af menneskehænder. 'Trollkirke' kaldes den og er ligger i ødemarken øst for Trehörning-søen og med den berømte 'Stens kilde' i sit nabolag. . .

Vidstrakt og smukt er der fra Trollkirkens udsigt over Östra Tivedens skove og over Vätterns blånende vand. Her blev der holdt friluftsmøder - Det var på denne plads, i denne 'kirke' de såkaldte råberne havde sine sammenkomster til indbyrdes opbyggelse."

Når man tænker på den vældige klasseforskel som fandtes i vort land mellem de såkaldte fire stande - adel, præster, borgere og bønder - må man måske tilføje en femte "stand", som var lavere end alle de andre. Det var landarbejdere, husmænd, karle og piger - de fattigste og mest fornedrede blandt almuen. Store skarer af disse mennesker søgte til råbernes møder. Det var sikkert skønt for disse hårdt arbejdende mennesker at komme langt bort fra herrernes åg og lytte til et budskab om glæde og fred, et frelsesbudskab, som må erkendes som lægedom for ængstelige og sønderrevne menneskesind. Da var "Trollkirken" en udmærket plads, langt bort fra hverdagens slid og beskyttelse mod myndigheders indblik.

En sådan vild oase, bort fra alle veje og beboelser, var skoven Tiveden dengang, som ofte anvendes af store menneskeskarer. Det fortælles at man samlede der for at høre en enfoldig men højt begavet gammel kone bede og læse stykker fra Bibelen til "opvækkelse for sovende sjæle og til trøst for ængstelige sjæle".

Denne plads lå lige på grænsen mellem Skaraborgs og Örebro län. En dag var mange mennesker samlede til andagt der. En länsmad fra Örebro län havde netop fået information om at der var en samling i skoven. Han kom derfor ridende i selskab med flere fjerdingmænd og gevalter til pladsen og gjorde en voldsom afslutning på sammenkomsten. En mængde af de forsamlede blev pligtskyldige og damen som havde prædikeret førtes uden videre til Örebro gamle fængselstårn. Der indkvarteredes hun efter den tids skik i et stort kælderværelse sammen med tyve andre kvinder, som var der for grovere forbrydelser.

"Da den ældre dame, som aldrig tidligere havde set et fængsel før, kun boede i en enlig, fredfuld hytte ude i skoven, trådte ind under denne uhyggelige, store mørke hvælving og mødtes af blik fra disse vilde øjne, som alle var rettet på hende, blev hun særdeles dårlig til mode, smygede sig bort til et hjørne for at finde der en bønnekrog og udgyde sit hjerte for Gud. Det var nemlig hendes vane at altid bede højt på knæ, ligesom mange gamle kristne gjorde før i tiden. Da den gudløse skare så og hørte dette, blev de rasende og før på hende, blandede uhyggelige eder ind og grove udgydelser i hendes bøn, hvorved de samtidig tog fat i hårlætningen og trak hende op, så at det blev umuligt for hende at fortsætte sin andagt længere. Hun hørte nu ikke andet end gudsforsmædelige ord hele dagen og fandt sig i at være en skydeskive for sine kammeraters hån i ord og handling. - Efter et par dage sattes hendes tro på en meget hårdere prøve; hun begyndte at anse sig for at være overgivet af Gud og allerede i forstuen til helvedet. Så kom den barmhjertige Frelser, som altid, i sidste stund med trøstebægeret til hendes hjælp.

Ved tredje nats begyndelse gav han nemlig hendes vilde kammerater en så dyb søvn, at hun, fra sit hvilested ud fra den tykke stenmur, kunne bede højt og for Jesus udgyde sin hjertekval, uden at nogen af dem blev vækket deraf. . . En af

de efterfølgende nætter, da hun bad højt, mente hun at høre en røst igennem muren; hun lyttede nærmere og fandt at der var boret et fint hul igennem denne. På den anden side af væggen var et fængsel for mandlige, grove forbrydere. . . Da hun nu lagde øret nær til, hørte hun tunge lænker rasle, men tillige en dybt bedrøvet menneskerøst sige disse ord: Er du en engel eller en menneske, som taler til Gud og synger hans lov? Sig mig da, om du har nogen trøst at give mig, fordømte synder. . . Samtale om synd og nåde, som irriterer satan, blev nu i stedet befordret gennem dette talerør. Natten syntes hende alt for kort; Gud formindskede endog dagens lange væmmelige timer ved en længsel efter fornyet samtale.

Efter seks ugers forløb kom en dag Befaling om at kvinden skulle hentes frem for landshövdingen og forhøres for sin forbrydelse. Det første spørgsmål blev om menighedsforsamlingens navn, hvor hun var indskrevet. Da hun til dette svarede 'Hova', så bemærkede landshövdingen: Ja, så; så har vi jo ikke med hende at gøre; hun hører ikke til dette län; flyt hende straks til Mariestad, der må de ransage hende. '

Da bemærkede en gevaldig /eller fangevogter/ der stod ved døren: 'Måske den nådige landshövding tillader, at jeg tager hende med i dag på samme vogn som den morderen jeg fået ordre at føre ned til halshugning ved Kinnekulle, så spares derigennem dobbelt fangebeskyttelse?'

Ja vel, de passer godt sammen; det må du gøre,' blev svaret. . . Hun havde aldrig før set manden, hvilke øjne nu strålede af glæde over syndernes forladelse; men hans stemme kende hun ganske godt. Rejsen til Mariestad varede den gang to døgn, og disse dage lod Gud blive bland de mest sjældne i hendes liv. . . Morderen før som til en bryllupsdag; som havde Jesus fyldt hans hjerte med sin fred og salige glæde. Kvinden tænkte, at de 11 døgn vand og brød- straf, som hun senere blev idømt at lide, slet ikke var nogen plage; så helt levede i hendes sjæl i mindet af den lykkelige tid som var foregået."

Siden vendte hun tilbage til sin skovbygd og fortsatte at prædike.

I *Nerikes Folketidende* kan man læse om hvornår "Västerneriges råbere prædikede i fængselets skygge". Det var ikke kun under de drastiske år omkring 1840'erne, hvor man stillede spørgsmål omkring råberne, og særlig omkring børneprædikanterne. En forfatter skriver at råberbevægelsen kom nok nærmest som en reaktion mod den

tidens lastefulde levemåde, hvilket vel knap har haft sit modstykke i vort land. Gennem kronobrænderiernes afslutning i 1799 og det efterfølgende husbehovsbrænderi havde brændevinskonsummeringen nået sin kulmination. Der skulle være fortæret over 40 liter brændevin per indbyggere pr år. Smedberg, som prædikede i Närke, arrasteredes jo sammen med mange andre, og man undrede sig over hvordan det skulle gå med de "vækkelser" når de som prædikede fik en så tragisk afslutning. Råberbevægelsen spredte sig imidlertid trods dette. Man samlede i skovene f. ex. mellem Mullhyttan og Kvistbro. I tiden for råbernes sammenkomster i slutningen af 1840'erne eksisterede jo fortsat konventikelplakaten med sine strenge lovparagraffer. Derfor måtte man være forsigtig. Måske ved man mere om de kristne martyrerne i Rom end man ved om vore egne martyrer som kæmpede for sin tro i Kvistbroskoven. Senere måtte de under deres prædikener altid lade deres spejdende blik glide hen over de forsamlede for forsøge at opdage i tide, om nogen af bevægelsens mange fjender ubemærket har sneget sig ind i skaren. Truslen at blive fængslet som en forbryder lå nemlig stadig som et frygteligt tryk over disse, de første forkyndelsens mænd. Edsbergs-Sannas gæstgivergård var på denne tid et tilholdssted for unge som drak meget. Gennem brændevinen fik man mod at gøre det som man ellers ikke var så interesseret i, f. ex. at gå til råbernes møde. Nogle gange blev det til direkte slagsmål da råberne havde bestemt sig for at ikke lade sig byde hvad som helst. Man var dog bange for at myndighederne skulle gribe ind. De strenge domme var i frisk erindring som fældes efter Smedbergs pågriben. År 1858 ophævedes konventikelplakaten og roligere tider spredtes over de forskellige frikirkebevægelser som nu voksede frem.

Lægers forsøg at helbrede råberne

Som tidligere nævnt var der mange gætteri angående råberbevægelsens fremkomst og hvad som kunne være den virkelige årsag til fænomenet. I virkeligheden vidste man ikke meget om foreteelsen. At det skulle dreje sig om noget overnaturligt eller måske noget guddommeligt kunne man jo ikke tænke sig eller end diskutere - i hvert fald ikke fra såkaldt lært hold. Når nogen som ikke var præst optrådte og prædikede var det i og for sig bevis på at noget var helt galt, mente man. Når børn stillede sig op og forkyndte må det være indiskutabelt at det er galskab og må handles straks - i al særdeleshed når man antog at det hele var smitsomt. I lægetidsskriftet *Hygiea* stod der sådan:

"Således synes det nødvendigt at antage, at sygdommen er en sindssygdom, beroende af egen sygelig stemning af hjernens sensitive virksomhed, da dens ytringer ikke rimeligvis blot kan tilskrives et inflammatorisk eller anden plastisk forandret tilstand i hjernen eller bevægelsesnerverne."

Tidsskriftet fremstillede sagen sådan: "Den syges populære behandling, hvormed jeg forstår den omsorg, som hvor som helst, og af hvem som helst kan tilpasses, 'bør hovedsagelig gå ud på, at den syge skilles fra fremmede personers nærvær, at han behandles som en syg, rent ud holdes og betragtes som en galning." (Kurs. her.)

Med tanke på hvordan man på den tid behandlede psykiske syge personer i vort land, er det let at tænke sig ind i de vanskeligheder som råberne mødte både fra lægernes og myndigheders side.

I Jönköpings Läns bekendtgørelse omtales følgende: "*Forskrifter og råd* med hensyn til den indenfor noget af sognet i Jönköpings Distrikt herskende smitsomme nervesygdom.

Ved varsel bestående af let hovedpine, tunge arme og smerter i dem, uoplagthed, tung og besværet åndedræt, formindsket appetit, tendens til besvimelse eller seigner så småt og endelig ikke helt frihed i hovedets, armenes og hændernes eller føddernes bevægelser; disse varsler, flere eller færre, må indtræffe enten aldeles højest uformodet eller som det er sket, hvor yngre piger, udpeget som de der skulle begynde at tale, efter nogen tids hengivelse til sin opkvikkede indbildning, ophører med at arbejde og føle sig uoplagte og ligegyldige over for arbejde og begynde at enten kende noget til førnævnte varsler eller er mere irritabel i humøret, vold på sig selv, m. m. hvor deres ansigt mere rødmer end blegner, øjnenes udtryk forandres, bør:

Hos stærke og blodfulde, årer åbnes og tage fra 2 til 3 jumfrur* blod efter alder og styrke,

(*jumfrur - ældre rummål for våde varer (1 jumfru = 1/16 stop = 1/32 kande eller 0.08178 liter)

på yngre børn, 8 o. 10 år, indsættes i stedet 6 til 8 igler på ryggraden nær halsen og imellem skuldrene; igelbiddens blødninger plejes som normalt og efter endt blodudtømmning indgnides af salve nr. 2 så stort som en halv bønne, morgen, middag og aften på førnævnte sted på ryggen og hermed fortsætter til små vabler tæt mod hinanden, kommer op. Salven må indgnides temmelig stærkt med fingeren og den som behandler og den syge advares om at ikke få noget af salven i øjnene.

Samtidig med den igangsætte åreladning eller efter iglerens sugning gives af Laxersaltet nr. 7 opløst i et glas vand og her drikkes halvdelen i 2 timer imellem; følgende 3 o. 4 dage gives, af pulveret nr. 1,2 o. 3 om dagen efter forskellige behov så at mindst tvenne grødagtige, d. v. s. noget løse åbninger følges hver dag.

I disse dage kan, krampesymptomer vise sig, ved svimmelhed eller segne i mildere grad, gives af dråberne nr 3 en teske 3 o. 4 gange om dagen og i sværere tillige et og andet lavemang med nr. 6, som beredes således, at på et pulver slås 3 jumfrur varm vand eller bedre kamillite, piskes med en æggeblomme og appliceres ved tilstrækkelig varme. . .

Ved sygdom. . . bør, om det ikke opfylder varslingsskiftet, iagttages hvad som blev sagt om åreladning eller igler, men i stedet for at gnide salve ind ligge en spansk flue * over

rygraden helt oppe ved halsen mellem skulderbladene om spasmerne og uroen fornemmelig angriber hoved og arme, eller i nederste del af ryggen om fødder og ben lide; må fluen ligge der indtil ordentlig vabler trækkes /23-36 timer/ klippes op og forbindes med salve nr. 4 morgen og aften, eller i mangel deraf, med kålblad.

**Spansk flue*, en billeart fra gruppen oliebilder. Den tørrede bille anvendes som medicin på grund af sit indhold af kantaridin. Man anvender spanskfluevæske, spanskfluesalve og spanskflueplaster. Det kaldtes senere også for spansk flue, men var blandet ud i gult voks, linolie og beg. Det anvendes i folkemedicineren som vabletrækkende middel for at aflede smerter, ofte i hovedet og placeredes almindeligvis bagved øret.

Lavemang med nr. 6, på oven angivne måde tilberedt sættes en om morgenen og en aften om 2:en dage.

Af lakserpulveret nr. 1 gives 2 o 3 eller flere om dagen, et hver tredje time, for at under 3 o 4 dage nogle løse åbninger følger; derefter, således på 4:de eller 5:te dag begynder med pulver nr. 5, hvoraf 3 st. om dagen. . .

Under varselskriftet, om det rækker nogle dage, bør streng diet så til krop som til sjæl iagttages, forstås at afholdenhed fra besøgende er uomgængelig, hård og usund føde, såsom røget eller salt og rodfrugter undgås, brændevin og kaffe m. fl. hidsige drikker er skadelige, under undtagelse af drøj havresuppe og i almindelighed til mad vælling af korn eller hvedemel, havregrynsgød og mælk, fersk kød og fisk m. m. og endnu vigtigere at gennem ihærdigt og uafbrudt arbejde binde tankerne og hindre indbildning og 'fantasier' om at tage en usund flugt, tage et fodbad med aske eller lud og fødderne hver eller hver anden aften, holdes vel varme med omsorg, undgå nedkøling og ophedning m. m.

Som det virker var kuren ret så omstændelig og man behøvede forskellige slags medikamenter for at "helbrede" de syge - og det var jo en lykkelig omstændighed at de blev "helbredt" på bare nogle dage! En nok så vigtig eftertanke viser imidlertid at råberne ikke var psykisk syge. De blev jo efter hånden alle sammen raske - dvs. stoppede med at prædike, med eller uden medicin. Nogle skadelige følger fra deres prædikener har man ikke kunnet konstatere. Et underligt forhold var, om prædikeriet drejede sig om et epidemisk vanvid, at det stort set kun var børn som blev smittede i visse landområder.

Læserprædikanter og ældre "råbere" fandtes jo tidligere og endog senere, også siden børneprædikanterne stoppede med deres råb.

"Dr S. E. Sköldbergs recept for helbredelse af prædikesyg. udleveret den 27 Februar 1842.

Recepter.

Rec. Mur. Hydr. Mit.	Grana Fria
Pulv. Rad. falappae	Grana seks.
Sacch. Albi pulv.	Grana decem.
M:r. D:r. in XXXVL:	Plo.
S:r. No 1	Laxepulver
Rec. Tart. Kal. Stib.	Drachman unam C. dim.
Axum. Curat.	Unciam
M:r. D:r. in tripolo	

S:r. N:o 2	Salve at gnide ind på rygraden.
Rec. Sol. fulig featid	Uncias tres.
Tinct. Custor.	
Theb.	Unicam dim.
M:r D:r S:rno.3	Krampestillende dråber.
Rec. Vesicat. Nagnit.	Vol.man.num. LV.
D:r. C. adhaes S:r.	Større spanske fluer.
Rec. ASAE faetidae, drachman dimidiam Gummi arab. Pulver	
M:r. D:r. in VIII: plo.	
S:r. N:o 6	Til lavemang.
Rec. Sulpat. Magnes Unicam	
D:r. S:r. N:o 7	Lakersalt, dos for fuldvoksen."

Recepten blev hidtil anvendt af dr Sköldberg på råberne i hans distrikt. På andre steder anvendes også andre metoder alt efter lægens, offentlighedens eller myndighedernes anbefalinger.

De fleste råbere anvendte imidlertid ingen eller meget lidet medicin. Mange ville slet ikke, for at de ikke blev syge. Andre gjorde det ikke fordi at de frygtede for at medicin skulle blive årsag til at den kraft, som beherskede dem, skulle forhindres. De var urolige for at de skulle handle imod Gud om de anvende medicin. Så længe Gud ønskede at tale igennem dem ville de være hans villige redskaber. Myndighederne var også velvidende om at råberne ikke fulgte de ordinationer som lægerne gav.

Det var heller ikke sikkert så let for forældrene at behandle børnene efter de forskrifter som lægerne gav. I gler mellem skulderbladene, spanske fluer med forskellige slags salver at gnide ind i sårene, brækmidler og stærke lavemang gang efter anden blev børnene bange for. Derfor brød forældrene sig ikke så meget om disse forskrifter. Efter hånden sluttede børnene alligevel med at prædike uden nogen som helst indgriben. Nogle prædikede bare i nogle uger, andre i nogle måneder. Myndighederne appellerede til forældrene og benyttede sig af skræmmekampagner for at man skulle følge ordinationerne. Man mente at om man ikke anvendte sig af de lægemidler som foreskrives, skulle børnene blive alvorlig skadede for hele livet. Ja, deres børn skulle blive "idioter" resten af deres jordiske tilværelse. Dr Sköldberg skriver:

"Hvordan skal disse forældre, siger jeg, ikke rammes af en sen og tærende anger, når de ser sit elskede, sit kæreste barn forvandles fra helgen snart til blot et halvmenneske med et helbred der er sønderbrudt for altid, svækkede legemskræfter og til sjælen en 'idiot?!'"

Dr Sköldberg følte sig tydeligvis forlegen ved at sige et advarselsord til forældre, som havde børn som var råbere. Man kan måske påskønne hans formaninger eftersom man ved den tid ingenting vidste om hvor det hele skulle føre hen. Lægerne forsøgte sikkert at praktisere sine egne idéer uden at få en nærmere praktisk erfaring i hvad forskrifterne skulle føre til.

Mange troede at børnene kun råbte for at gøre sig mærkværdige og blive omtalte. Den hårde behandling børnene blev udsat for, gør det imidlertid nærmest udelukket at de kun var råbere for at være egensindige eller gøre sig mærkværdige. Gennem tortur kan man t. o. m. få ældre mennesker til at bekende og erkende både begåede fejl og brud som de aldrig har gjort - hvor meget lettere er det så ikke med børn og unge! I en del bekendtgørelser fremholdes det at børn skulle behandles godt både hjemme og på sygehuset. Dette skete dog ikke. Den behandling som f. eks. et par råbere udsattes for i Örebro indgik sikkert ikke i sundhedskollegiets ordinationer. Behandlingen var hård, for at ikke sige grusom. Man fulgte delvis den model som man anvendte for psykisk syge mennesker. Rygtet spredte sig imidlertid hurtigt også den gang, og råberne forstod at de måtte være forsigtige. Derfor afholdt mange af dem deres møder i skovområder om sommeren, hvor de troede at de kunne være nogenlunde sikre. De ville holde sig så langt borte som muligt fra myndighedernes øjne.

Mange forskellige forklaringer

Der var mange gætterier om årsagerne til læseriet og råbernes fremtræden. *Nordisk kirketidende* fra 1842 mente, at vækkelsesbevægelserne havde sin grund i de prædikener som en del præster havde holdt tidligere. Da råberne kom med deres budskaber tog man imod deres tale som noget hjemmevandt. Kongens Befalingshavende blev gjort opmærksom på almuens såkaldte prædikevandring: "Dagen før hellig- og højtidsdage var det almindeligt at træffe såkaldte læsere på vejene. De var af begge køn i flokke af tyve til hundredvis personer. De kom fra Calmer län, hvilke på kronobetjentens omtale, under sukkende og ydmyg udtale svarer sig være dem der 'søger efter det åndeligt gode, samt agter derfor at lytte til kapellan Nylander i Näsby's prædikener. . . Vildrådige hvordan vi skal forholde os til disse personer, som spredte sygdomme omkring sig, og blandt hvilke en muligvis grov forbryder kan unddrage sig, henstiller vi til, om de ikke bør anklages for at være beskikket med præstebevis at gælde til en bestemt rejse, og så kort tid, at samme bevis ikke kan udlånes til andre, hvorvidt vi, da de savner et sådant bevis, skal behandle dem som vagabonder og skal stilles til forhør for Landskanseliet." Mange af de gamle læsere var bedrøvede over, at kronobetjeningen var så uforstående over for deres valfart til en kirke, hvor man prædikede et kraftigt og vækkelsesbudskab. Dette hørte nemlig til ualmindelighederne på den tid. Folk havde imidlertid behov for af at opleve vækkelse og fornyelse. En forklaring på at menneskerne strømmede til råbernes møder ansås for være folkets uvidenhed og dårlige opdragelse. Man mente at religionsundervisningen var alt for mangelfuld og overtroen hos folk var alt for stor. Dr C.U. Sonden, som var læge ved Danviks hospital 1832 og blev senere overlæge på samme sygehus, tænkte også på den litteratur som spredtes og dens skadelige indflydelse på menneskerne. Han skrev følgende i lægetidsskriftet *Hygiea*: "Sindstilstanden. . . /her / er blevet uunderholdt og overanstrengt gennem såkaldte Læserpræsters og andre sekteriske sværmeres særlige prædikener og andagtsøvelser, tusindvis sekteriske sporadiske skrifter af fanatisk indhold af en Elfving, Murbeck, Hofven, Nymman m. fl., måske også her og der fordærvet gennem forsømt eller forvrænget religionsundervisning af kirkens egne tjenere." Provsten Pontén synes at have haft nogenlunde samme opfattelse som for nylig blev citeret i *Hygiea*:

"Om den syge plejede at gå efter fremmede præster, læse Elfving, Murbecks, Nymans eller andres skrifter eller bøger, som er strenge, f. eks. Den råbende røst i ørkenen, Søvnløse nætter, Himmelbrev," skulle dette have været bidragende årsag til at råberbevægelsen voksede frem. Provsten mente også at den tiltagende drukkenskab kunne have haft stor skyld i tilstanden.

Andre mente at der fandtes giftige frø i f. eks. hveden hvilket kunne have været årsag til råbernes udbredelse:

"Men Hr. Prof. Wahlberg har også undersøgt udsæden . . . og deri ikke fundet andet end det almindelige, kun lidt eller ingen skadelige indblanding af spirefrø, ej heller disse i sådan mængde, at man deraf kunne formode nogle skadelige virkninger; så det af disse senere undersøgelser bliver det endnu mere utroligt, at melkan* (meldrøje) væsentlig bidrog til den Religiøse ekstases opkomst."

Nordisk Kirketidende fremstillede råberne som var de besatte af djævelen og sammenlignede dem med de hedenske orakler og mente at phytisterne ikke beder om forbedrings frugt. Om Gud havde opvakt bevægelsen skulle han have set til at den ikke begyndte i Småland, som var benådet med vækkelsesprædikanter og der blomstrede religiøsitet langt mere end f. eks. i Östergötland eller på andre steder i vort land. Avisen ville vise at "læserne" var af Gud medens at "råberne" var af Satan.

Overtroen - en fortænkt årsag til råbernes fremkomst og udbredelse.

Mange kritiserede råberne for at de var så ulærte og unge - og for at deres prædikener blot slog til for den ukyndige og overtroiske masse. Deres budskab savnede ganske enkelt dybe tanker og teologiske fraser, sådant som man var vandt til at høre af samtidens præsteskab. I bladet *Svenska Biet* fastslog en skribent råbernes prædikener og mente at deres budskab ikke kunne modtages af den såkaldte uddannede klasse: "Hvad som mest bidrager miskrediteringen og forringelsen af råberiet i de uddannedes og oplystes øjne, er desto mindre beslægtet med det forunderlige og vidunderlige. Som bekendt er der her, gennem den nye tidens oplysning, den gamle tidens forestillinger om naturånder, skovstrolde, søuhyrer, m. fl. skikkelser for overnaturlige fjendtlige eller beskyggende magter er helt forsvundet. Hele jorden, verdenslivet og naturen har mistet den duft, og den glans, som den havde, da en engel talte fra hvert træ og emmede ud fra hver blomst. Alt er skal nu forstås enkelt, som blot jordisk og materiel." Men bladet mente at sådan var det ikke i folketroen. Det var som om at den dannede klasse anså det for underligt og måske helt enkelt barnligt kunne den store masse kunne godtage som noget helt naturligt. For f. eks. Råda-borgerne og en stor del af den tilgrænsende almue var det slet ikke besynderligt at i et sogn i Västergötland at der ikke optrådte mindre end otte "antikrister". De havde en "hornnabbis" i hovedet og en på hvert knæ, de var lodne over hele kroppen og delvis sorte. De råbte også, men modsat Rådaråberne, tillod de dans og spil, og mente at der hverken fandtes himmel eller helvede. Et sådant vidunder, til halvt bjørn og halvt menneske, viste sig i nabolaget til Råda i Värmland. Landshøvdingen havde skudt på den med blykugler, men havde fået som svar at den ikke kunne såres med hverken guld- eller sølverkugler. Bladet mente at når folk kunne tro på sådanne historier kunne de jo også tro på råberne. "Når slige fortællinger når Herskabernes ører, så forkastes hele fænomenet for deres skyld." Selv om folk var vældig videnskabelige i midten af forrige århundrede turde Svenske Biets historier nok være lidt vidt omkring. Men faktum er at "det lå tyndt med folkeoplysningen, og ligegyldigheden for børnenes åndelige opfostring var opsigtsvækkende. Det fortælles, at en meget

fremstående medborger i en nabosognet til Karlskoga, da han sendte sine voksne sønner til akademiet gav han dem sit kortspil som afskeds gave med de ordene: 'her har I noget til selskabsfornøjelse. Med dette middel har jeg ført mig frem, og I kan gøre det samme.' Ikke underligt at det gik i fordærv med de unge. . . Man troede på trolddom, på skovnymfer, fantasimænd og spøgelser. Et af de kæreste fornøjelser, blandt almuen, særlig i de lange vinteraftener, var at samles omkring bålet og lytte til sagaer og eventyr. Man troede at trolde og nisser gik omkring i stalde og lader og varslede lykke eller ulykke for husfolket. Man troede også på hekse og anså ikke sjældne sygdomme for 'troldskud', hvilket man kunne helbrede med trolddom. På kostaldsdørene malede man store korsmærker af tjære til beskyttelse for beboerne og skyldede det ikke så sjældent på væmmelige nabokvinder, hvis køerne ikke blev så gamle. Særlig ved de store højtider var menneskene 'ligesom løsslupne til at bedrive utugt og vederstyggelige gerninger. Man troede på påsketrold og forsøgte at fordrive dem med påskebål og påskeknald. I de fleste hjem 'kogte brændevinsgryden'. Det var husbehovsbrændingens mørke tid. En stor del af årets høst forvandlede til spiritus. I brændevinsflodens spor flød forbrydelser, frygt, armod, forkert opfostring og fortvivlelsens nød." Ikke engang læsere og råbere havde afviklet troen på overtro og trolddom den gang. Uro og angst søgte man dulme med sprittens hjælp. Men nu, om de havde overladt deres liv til Gud, følte de sig roligere og fyldt med frimodighed og fortrøstning. Når råberne kom med sine budskaber blev det modtaget som balsam på svidende sår. Det var som om de havde fået et nyt livssyn og hjalp dem at komme bort fra rædsler og uro over "mørkets magter".

Det er et faktum at overtro var meget udbredt i visse dele af vort land og folk i det forrige århundrede. Det gjaldt ikke mindst de store skovområder Kolmården og Tiveden. Følgende fortællinger har sit udspring fra egnene lige nord for Norrköping i Östergötland, i Kvillinge by, på grænsen til Kolmården, hvor der i år 1842 afholdtes en hedensk høstdans. En stor skare mennesker var samlet. En 15 kanders (omkr. 35 liters) kobberkedel med brændevin antændes. Brændevinen der glødede i blå flammer blev båret ind i dansestuen. Det blev et forskrækkeligt liv af drikkeri, dans og udsvævelser. Sent ud på natten kom en mørkkældt fremmed ind og tog fat i en ung danselysten pige. I en hvirvlende fart under violinens hvinende lyd - førte han hende rundt i dansesalen. Alle var skrækslagne da de så hvad som skete. Pludselig faldt den ligblege pige til gulvet og opgav ånden. Den fremmede skyndte sig ud ad døren og forsvandt i den kolde og mørke nat.

Under høje råb til Gud om nåde og forskånelse forlod de forskræmte dansgæster hurtigt stedet og begav sig hjem. Da de kom hjem, kom nogle af dem ligesom i henrykkelse. De råbte med al kraft til sine forældre og nærmeste - som om de var i livsfare - at de skulle omvende sig til Gud. "I adskillige dele af vort land blev nemlig små børn, helt ned til seksårs alderen, og ynglinge på en underbar måde grebet af en guddommelig kraft og prædikede at tiden for Guds dom var kommet samt opfordrede folk til at berede sig at møde Herren. Disse ejendommelige prædikanter, som blev kaldt for 'råbere' da de med høje råb bønfuldt folket om at overgive synden og omvende sig til Herren, har nok af såvel samtid som eftertid fået forskellig omtale. . .

Vi sagde, at den fri-religiøse bevægelse eller den frie lægmandsvirksomhed i vort land begyndte i den omtalte vækkelse 1843-1844. Ja, siger en forfatter, vi regnede råbertiden for den første solopgang til en stor salighedsdag som gik op over os. Da blev mange præster også vækket op af råberne og begyndte siden at prædike i kirkerne om Kristi

snarlige genkomst. Gennem opkomsten af den frireligiøse bevægelse kom vort land ind i en nye tid: den religiøse tvang blev i hvertfald brudt til dels. . .

Peter Palmblad var en af dem som personlig kendte råberne og den vækkelse som var forenet med deres prædikeri. År 1843 blev det fortalt ham, at børn på visse egne blev forunderligt påvirket af en højere magt, så at de med hjertes kraft sang og prædikede, samt at syndere herunder blev omvendt til Gud. Han tog da en dag sin lille purk, på omkring fire år med sig og gik til et sted hvor der holdes fantastiske vækkelsesmøder. Dette sted lå omkring seks mil (60 km) fra hans hjem. Her fandt han en stor folkeskare samlet, hvor, da han kom dertil, var ved at synge en luthersk salme, som en fire års gammel pige stemte i. Da man sang blev denne pige påvirket til at prædike, og man satte hende derfor på et bord. Næsten en hel time stod hun der og prædikede om Kristi nære genkomst og om dommen. Uden at kunne læse et ord indenad, gengav hun bibeltekster helt ordret. Hendes ord fyldtes af guddommelig kraft og gjorde et dybt indtryk på den tætte folkeskare, hvor mange erkender deres synder og omvender sig til Gud. Siden den usynlige magt forlod pigen, var hun ligesom andre børn i hendes alder, indtil folk samledes igen. Nogle dage efter at Palmblad kom hjem, blev hans egen lille søn grebet af samme magt og begyndte prædike og formane på samme måde. Og i flere ugers tid samledes store folkeskarer i hans hjem, for at høre den mærkværdige prædikant. Således har der også været yngre børn blandt disse prædikanter, som vi tidligere har sagt, yngre end syv år gamle."

Det fremgår ret tydeligt at børns prædikener var uden besvær af ekstase, kramper eller falder på gulvet. Af de yngste børn kunne de fleste hverken læse eller skrive. På disse steder var det i midten af forrige århundrede, nemlig ret dårlig fat med læsekundskaberne.

Folk var imidlertid ivrige til at lytte til råbernes forkyndelse. Desuden er mennesker jo nysgerrige og vil gerne have både brød og skuespil. Det sidste fik man sikkert ved disse sammenkomster. Den åndelige kost var nok så kraftig og blev modtaget af hungrende mennesker. Kosten blev fordelt til tilhørerne under de mest forskellige forhold - der var unge i de første teenage år og børn som hverken kunne læse eller skrive. At noget sådant virkelig skete må jo både ses og høres! Derfor kom man til sammenkomsterne uden nogen som helst indbydelse, hverken ved avissannoncer eller anden reklame. Møderne var, i sig selv, reklame nok. Der kom hundredvis, selvom man var ude fra landsbygderne hvor afstandene var store og trafikmulighederne meget små. Man roede med både der hvor man kunne, ellers kørte man med hest og vogn eller gik lange veje for at være med og opleve noget nyt. Det var ikke kun på søn- og helligdage at man samledes. Også på hverdagene samledes folk. Man tog sig tid at lytte. Det var jo enestående anledninger som man måske ikke kunne opleve igen. Så spredte rygterne sig om hvordan folk blev omvendte, hvordan man stoppede med at drikke, selv om man troede at netop *dette* ikke ville lade sig gøre. Man stoppede med hasardspil, lod være med at bande og slagsmålene blev færre. Det var nok af reklame.

I visse sogne havde myndighederne en ganske forsonlig indstilling til det hele. Selv om man tænkte over hvad det hele skulle ende med, var man ret sikker på at råbernes fremtræden ikke var værdiløs. Efterhånden skulle de råbende røster nok stilne uden myndighedernes indgriben.

Det viste sig også at der, hvor man lod råberne være fred, der blev deres virksomhed efterkommet i den bestående verden. F. eks i Närke, hvor man gik så hårdt frem imod råberne, skabtes ulykkelige forhold, både for råbere, læsere og for myndighederne som gav strenge strafudmålinger. De fik

senere almuen imod sig og det varede længe inden de sår som opstod kunne læges.

Drikkeriet bland det svenske folk

På den tid da råberne kom frem var det svenske folk forfaldet til umådelig spritforbrug:

"Alle jordejere på landet, store og små, ejede i kraft af gældende lov, ret til at fremstille det, som de ejende og ret at sælge det, halvvejs og derover." Det er regnet ud at der er gang i 173.124 brændevinsbrændere. "Og i blandt disse fabrikationer fandtes de ædleste, mest højtstående og agtede mænd, adel, præster, borgere og bønder, alle behersket af den overbevisning, at jordbrug uden brændevinsfremstilling vore en urimelighed og at det bedste bierhverv for en landhusholder var at tilbrænde sin sæd."

"Värmlandsbiskoppen J. J. Hedren taler ved et præstemøde i Karlstad 1831 om, at det moralske forfald gør stærkt ende på alterets tjenere og stiller sig i første omgang på drukkenskabets side og tilføjer, at tiden nu er inde for kirkens tjenere at angribe dette onde. Prosten Fryxsell foreslog da præsteskrabet at forene sig om følgende:

- 1) at i sit hus ikke tilbyde berusende drikke til nogen som ikke konfirmeres,
- 2) at ikke fortære sådanne drikke mere end et glas til hver ordentlig måltid,
- 3) at ikke tilvirke eller lade andre tilvirke mere brændevin på sit bosted, end efter husbehov,
- 4) at søge med alle lovlige midler få sine tilhørere til at påtage sig lignende forpligtelser."

Det uundgåelige resultat af drikkeriet blev at almuen levede i yderste fattigdom. Skulle der vælges noget så kom brændevinsfremstillingen i første række. Man troede ikke at man kunne leve uden denne "gudedrik".

Det viste sig også at provsten Fryxsells forslag, ud fra den tids synsvinkel, var af en sådan rækkevidde og havde sådanne konsekvenser, at det ikke kunne fuldbyrdes. En del uforfremmede præster, som forsøgte at holde sit løfte, blev ved præstevalget forbigået for deres afholdenheds skyld. Det varede længe før en forandring kom i stand. Følgende brev, fra den 28 februar 1859 og skrevet af C. J. Nyvall, viser noget af problemet: 'Jeg vil bare nævne hvordan pastoradjunkten i Grythyttan, som var her i otte år går til værks for at tiltvinge sig forsamlingens fortrolighed og velvilje. Der er mange bjergminer eller husmandssteder her i sognet. En gang om året rejser han til disse med brændevin og andre stærke drikke for at glæde minearbejderne og husmændene, som så giver ham råjern, som gives efter eget behag. De får også drikkebehag", skriver han og tilføjer, "at dette her er sket, at mændene efter dette traktement blevet så fulde, at andre må hjælpe dem til sengs."

Det var sikkert ikke så let for afholdsfortalerne at få vind i sejlene.

Wieselgren skriver: "Det var ikke sjældent at jeg var den eneste i selskabet, hvor der ikke drikkes, hvor mange vi end var der, og ganske ofte blev jeg den, som måtte lede de berusede hjem. Fra en dimentionsfest, ansat af en præst, måtte jeg føre mere end een lærer til sin husdør og en - "den mest respekterede - i sin seng."

Af den tids ledere og præster var der mange som lå under for sprittens virkninger. "Domkapitlet anså det for helt umuligt at udrette noget med sine lovmæssige former, da den udbredte holdning var imod. I hvert fald blev det formelle, meget sjældent respekteret."

"Tredive af de skole- og gymnasiumkammerater Wieselgren regnede blandt sine samtidige i Wäxiö, blev, ifølge

optegnelserne i hans gamle kataloger, offer for den tids drikkevaner."

"At se en fuld præst slås med bønder på en markedsplads f. eks. I. P. Collén på Hvetlanda markedsplads - gav blot en anekdote for den dag. En C. W. Thellanders biografi kunne ikke skrives uden en politirapport."

J. Ekman skriver i *Indre Missionens Historie* om tilstanden i vort land før råberne kom frem:

"Det mørke, som i åndeligt henseende rådede i vort land i 1800-tallets første halvdel, må i sandhed kaldes frygteligt. Uvidenhed om Gud, overtro og et lastefuldt liv gik så almindeligt hånd i hånd med hinanden. Præsten, folkets åndelige leder, interesserede sig ofte mere for kortspil end for bibelen, og de fleste af dem havde mere smag for gæstebud og stærke drikke end for det brød, som giver verden liv. Kirkens tjenere havde dog stor magt over folket. 'Præsten var på den tid ligesom både Gud og konge for folket.' . . . Angående frelsen og forholdet til Gud ansås det for at være tilstrækkeligt at leve så smukt og godt som muligt i lighed med forfædrene og siden på dødslejet kalde præsten til sig for at modtage nadveren af ham, som ansås for at være en usvigelig adgang til himmelen.

"Det var særlig drukkenskabslasten, som på denne tid var landets forbandelse. Karle brugte ofte den halve løn på brændevin. En evangelieforkynder fortæller, hvordan han som 10-årig plejede at få halv kaffekop brændevin og en rundtenom brød til frokost."

Ekman fortsætter sin fortælling: "Samstemmende fortælle vidner fra forskellige dele af landet, at i 1840'erne begyndte en almen uro at forlyde i åndeligt henseende. Overalt fandtes der sådanne, som vågnede op over sine synder og begyndte - ofte forgæves - at spørge efter vejen til frelse og fred. Der forekom en masse suk og klage fra tusinde af mennesker."

"Hungeren efter Guds Ord voksede. Gribende er beretningen om en gammel beboer i Dalarna, som rejste fra sit hjem på Sollerön i Siljan to gange 28 mil, helt ned til Västergötland, for at tale med nogen som var inde i åndelige ting. Han havde nemlig hørt omtalt, at der i denne landsdel fandtes en præst, som kendte vejen til Guds rige."

Det er ikke let at komme væk fra en vane, hvad enten den er ond eller god. Drikkeriet i landet havde sat sig i lang tid. Man havde endnu ikke fået øjnene op for at det svenske folk var ved at drikke sig ihjel. Brændevinsdirektionen kunne skrive til rigets biskopper at "Direktionens formål som var kærlighed til den gode moral, ikke kunne hjælpes bedre, end om almuens lærere, som dem der var forordnet til sjælesorg, forsøgte at få hver sin forsamlings indbyggere til at indgå forskellige foreninger, om at ikke drikke andet end Kronans brændevin." Derefter kom forpagtningsbrændingen som ikke gjorde sagen bedre, tværtimod værre. Inden længe fandtes der en brændevinsbrænder på hver bondegård og forbruget steg til 46 liter om året per indbygger.

Der var altså anseelige mængder sprit som brændes og fortæres. En oplysning fra den 25 marts 1842 angives det at brændevin som kom fra egne inden for riget og fra Finland som kom til Stockholm i 1840 kom op på ikke mindre end 3.516.361 kander brændevin. Det bliver næsten 9 millioner liter brændevin på et år, et afskrækkende antal når man tænker på at antallet af indbyggere i Stockholm den 8 april 1843 ikke var mere end 85.669 personer.

Almuens indstilling til drukkenskaben forundrer måske ikke folkets ledere så meget, t. o. m. præsteskrabet, gik foran med et eksempel som anså for naturligt - i hvert fald på den tid. Man må også regne med hvilken magt og myndighed præsteskrabet og kirken havde over folks sanser. Gik præsten foran med sit eksempel kunne folket føle sig rolige både indenfor Gud og mennesker. Da man ved en højtidelighed, hvor man

genindviede Rogberga kirke efter en restauration, var der slået en stand op udenfor indgangen til kirken, hvor man solgte karameller, øl og brændevin, blev dette den gang anset som en ganske naturlig foreteelse.

"Under drikkeviser, opgjorde man sine forretninger i sus og dus, stiftede tjenere, fejrede bryllup, døbt børn og drak gravøl. Rusdrikkerne, alle lasters velynder og kortspil tjente til at opvække og oplive lidelserne. De unge samledes ofte for sig selv på søndage i større bondestuer eller særlige festlokaler til leg og dans og drukkenskab. Musikinstrumenterne var på den tid udelukkende i de glatte forlystelsers tjeneste. Spillemand strøg sine violiner, medens værterne bar rundt med varmt vand, konjak og sukker til at blande i, eller store fad med glødende brændevin. Både mænd og kvinder drak rusdrikke og dansede så sammen. Den der drak mest ansås som dygtigst. Så kom man i skænderi og slagsmål."

Ragner Redelius skriver følgende: "Det var ikke ualmindeligt, at selv når man går i kirken havde man sine brændevinsflasker med i lommerne. Alle klasser var undertrykt af brændevinslasten, mest almuen. Brændevinen udløste megen råhed og mange de værste lidelser. Ved ungdommens leg og dansearrangementer spillede det en vigtig rolle. Men mange, både ældre og yngre, vidste, at ikke alt var særlig gavnligt. De kendte Guds hånd over sig. Der fandtes en oprigtighed i sindene, større end i vore dage. Mange tilstod at de var bundet under syndens lænker men kunne ikke frigøre sig. . ."

Under den uvidenhed som herskede og den synd som lurede ved døren hos alle samfundsklasser, særlig den fattigere del af medborgerne teede livet sig ofte tragisk for dem. "Tunge samvittighedskvaler under dommens bånd, fattigdom og uvidenhed samvirkede nogenlunde til, at det i Närke ligesom på flere andre steder i vort land, gik hen mod en voldsom krise."

En krise kom også ind i menneskernes tankemåde og liv, og en hel del mere uberegnelig og voldsom end hvad man kunne forudse eller end drømme om. Råbernes budskab kom egentlig som et svar på det som lå dybt i folkesjælen: Hvordan kan vi komme ud af vor elendighed og bort fra vor uro? Svaret kom fra det mest uventede sted. Børn og unge prædikede om at Jesus kunne hjælpe dem.

Biskop Butsch skrev bl. a. således: "Arbejdet, så vel på ager og eng som indendørs, lader til at gå sin jævne og uforstyrrede gang, og ofte hørte jeg både af syge og raske bekræfte, at samdrægtigheden aldrig tidligere var så fornøjelig, fredfuld og rolig, som nu, siden banden, kortspil og dansegleden stort set er ophørt, og brugen af brændevin enten er aflagt helt, eller i det mindste indskrænket inden for mådeholdenhedens grænser."

Råberne prædikede kraftigt imod drikkeriet. Dette skaber uimodsigeligt ædruelighed i særdeleshed blandt de bredere lag i almuen. Efterhånden begyndte såkaldt afholdsforeninger at dannes. Selv om de til at begynde med ikke indså værdien af fuldstændig afholdenhed (absolutisme), begyndte de religiøse bevægelser at spire op, med kraftig støtte fra råberbevægelsen og man begyndte at holde såkaldte afholdsmøder, hvilket en del præster også indså værdien af.

"1 mil fra Borås by ligger Fristads kirke, afholdes den 25 indeværende måned for første gang indenfor denne egn et afholdstræf, hvorved der holdes en tale for afholdenhedens fremme fra talerstolen af sognepræst Lindahl fra Bredareds forsamling, og efter hvis afslutning afsynges en salme holdes en anden tale med samme formål af kapellan Thorsander." Det er tydeligt at mange bevægelser i sin begyndelse sværtes til og tales falsk om og de mest usande og fantastiske rygter kom i omløb. Så var det med læserne, metodisterne, frimurerne og råberne - for at nævne nogle få navne. Når man generede råberne, fik også læserne ofte sin kritik, selv om man

på mange steder i ret lang tid havde anledning til at studere deres forehavende nærmere.

Nogle Närke-beboere som var interesserede i råbernes fremtræden. De havde hørt rygter om hvilke mærkelige ting som skete blandt råberne i Västergötland. De sendte derfor nogle personer gennem skovene for at studere foreteelsen på nærmere hold.

"Kvistbro og Edsbergs sogne i Västernärke var udgangspunkterne for disse åndelige bevægelser. Før 1840'erne levede folket i disse sogne, ligesom det øvrige Närke, i tykt åndeligt mørke og uvidenhed. Alle slags synder og lyster var i gang. Særlig drukkenskaben florerede. Det var i hjemmebrænderiernes dage. Gamle og unge, mænd og kvinder, yndlinger og jomfruer drak brændevin, og det ansås som en skam at ikke kunne 'tage sig et glas' . . . Nu træder råberne frem. Deres samvittighed råbte med tordenstemmer til dem selv, og så råbte de sit hjertes og samvittigheds dyp ud til andre: Forbedre eder, Guds dom stunder til. Det var et forbedringsråb som gik gennem marv og ben. Det var en stor og stærk storm som sønderbrød klipper, men var ikke Herren i stormen, så var der jordskælv og ild, men var Herren ikke i jordskælvet og ilden. Men stormen, jordskælvet og ilden kom før Herren. Det var noget som rystede samvittigheden og lod dem mærke af deres kriminalitet og Guds vrede. Det var noget som beredte vej for Herren."

Kirken og almuen

Selvom menneskene i det ydre virkede meget loyalt indstillet over for kirken og præsteskabet, havde almuen dog ofte en skjult, og fjendtlig indstilling til kirkens tjenere. Præsterne hørte nemlig til den såkaldte overklasse og de havde ofte svært at forstå folkets behov. Præsten blev derfor i stor udstrækning mere en kirkeherre end en kirkehyrde. Dertil kom at præsternes prædikener stort set var alt for lærte og fremført på et sprog som ikke var folkets eget. Forkyndelsen gik folket forbi og man var inderst inde utilfreds med kirkens forkyndelse. Man længes efter noget som kunne hjælpe, så at man kom bort fra den gnavende samvittighed.

Indenfor kirken fandtes der dog mænd, som prædikede anderledes end det man var vant til at høre. Der mennesker langvejs fra for at lytte til disse mænd. De blev årsag til at et vist læseri blussede op og vækkelsen fik vind i sejlene. Efter at børneprædikanterne kom med sit budskab, vakte det den største opmærksomhed både blandt kirkens folk og blandt læserne. Man kunne ganske enkelt ikke lade være med at komme og lytte til forkyndelsen, særlig når det kom fra "børns og digendes mund". De strafbestemmelser som fandtes for at forhindre mennesker i at lytte til råberne kunne ikke - trods deres strenghed - hindre folk i at komme.

Det har sikkert forundret mange mennesker at den Svenske kirke var så fjendtlig indstillet og afvisende så snart en vækkelsesbevægelse fødtes. Kirken kunne have haft nytte af at lade en ny varme, vinde indpas indenfor sine mure. Men sådan blev ikke!

Ud fra det protestantismen antog som statsreligion i vort land, og det blev bestemt hvad det svenske folk skulle tro og lære, forekom der en religionsfølgelse og intolerance fra den Svenske kirke side, imod andre som havde anden opfattelse i visse spørgsmål. "Gustav" Vasa tog det standpunkt, at den lære som prædikedes nu ikke var nogen ny tro, andet end en gammel tro, som var rensat for de pavelige vildfarelser." Ved at stifte loger og fælde strenge straffe til dem som havde en afvigende mening, så tvang man alle til at have samme tro og bekendelse.

Efterhånden som Bibelen blev oversat og blev til folkets ejendom, var der mange som undrede sig, da man studerede Skriften, om kirkens lære er i fuld overensstemmelse med Guds Ord. Om man fandt at det ikke var tilfældet, og at man vågede påvise dette, varede det ikke længe før den skyldige havde kirkens dom og statens sværd over sig: "Men vor svenske kirke var også, vældig stærk, ganske hård mod vildfarende af den allersvageste slags."

På den tid vakte det måske ikke så stor opstand om kirken sanktionerede fængsel eller t. o. m. henrettelse for dem i vort land som afveg i spørgsmål i trospunkter. Luther selv tillod jo at man henrettede anabaptisterne. "Man kan ikke retfærdiggøre Luthers forfølgelse mod anabaptisterne. Han gik så langt, at da de som brændtes på bålet var standhaftige til døden, sagde han, at de var bestyrkede af den ondes fyrste."

Efterhånden som vort land behøvede at importere udenlandsk arbejdskraft, fik visse indvandrere tilladelse at i dyrke sin Gud i vort efter sin egen samvittighed. Foruden disse undtagelser var det magtpåliggende for den Svenske kirke at advare om den statsreligion som blev antaget. Derfor udfærdiges forordninger som støtte for de domme som afsagedes. Den mest kendte af disse love er den såkaldte konventikelplakat, som blev udgivet den 12 januar år 1726.

I 1809 års regeringsform, sekstende paragraf, meddeles det at kongen ikke skal tvinge nogens samvittighed, uden at beskytte enhver til en fri udøvelse af sin religion. Dermed burde jo alle fejlfortolkninger være udelukket og alle medborgere have frihed at dyrke sin Gud efter sin samvittighed.

Sådan skete det dog ikke! Ved at pålægge overtrædelser mod kirkelovene med streng straf troede kirken at kunne forhindre såkaldt ulovlige sammenkomster og bevare sig selv fra kætterske forvildede meninger. Råberne optrådte i en tid hvor disse love gjaldt. Derudover udfærdigede länsstyrelserne særlige bestemmelser, både angående råberne selv og dem som vovede at tage imod dem i sit hus, ligesom for dem som kom for at lytte. I de fleste tilfælde forstod nok både børn og tilhørerskarene at deres handlingsmåde var lovstridig. Dette menes dog ikke at have været årsag til at sammenkomsterne blev indstillet.

Folk gik til kirken af gammel vane - man skulle høre bekendtgørelser, møde hinanden, høre nyheder og få et lille afbræk fra hverdagens slid og slæb. Men der fandtes dem som forstod at kirken må se på sit eget hus, om man i længden skulle interessere sig for det præsterne egentlig var til for - at undervise folket om den rette vej.

Under det forrige århundrede (1800-tallet) havde præsterne stor magt og myndighed. Til og med gråhårmændene blottede deres hoveder, endog midt i den kolde vinter, for kirkens tjenere. Man stod med huen i hånden hele tiden medens man talte med præsten.

"I almindelighed var det præsternes eksempel, som bestyrkede folk i sikkerhed. Præsten anså sig for at være Kristi tjenere, som kende sandhedens vej. Og da han kunne være en dranker, levede i utugt, danse, lave sjov, være grådig og bande, så var det ikke mærkeligt, om andre mennesker mente at det er den rigtige måde at leve på."

Hver afskygning af kirkens tro blev stemplet som frafald. Som eksempel kan nævnes åkianerne som blev stævnet til herredsretten, bl. a. for at de selv begyndte uddele nadveren. Da de ikke klarede at "tilbagekalde deres forment vildfarelser og gå tilbage til kirken, blev retssagen forlagt til Göta hovret, som den 12. dec. 1785 afsagde - indespærring på sindssygeanstalt." Otte personer førtes til Danviks Sindssygeanstalt i Stockholm.

Samme indstilling havde man også til råberne, hvad enten der nu var tale om børn eller unge. Selvom behandlingsmetoderne var noget mildere i midten af 1800-tallet, så havde man

samme tanke om dem som vovede at protestere mod det som kirken og præsterne lærte. Det var helt enkelt "vanvid" at have en afvigende mening fra det som kirken bestemte at man skulle tro. Den syges "populære behandling" skulle bestå i at han skulle betragtes og behandles som en galning.

Hvordan sindssyge behandledes før i tiden kan man læse om i historien og i forskellige protokoller. Efter hånden formildnes behandlingen af de syge. Samtidigt ændrede kirken sine læresatser, selvom den havde svært ved at komme bort fra visse tankegange. Således omtales f. eks. at i den "Lindblomske katekese borttog man det gamle stykke, som forbød djævledyrkelse og hans værktøj såsom troldpakker, læjersker, skovtrolde, søuhyrer, hulemænd og noget sådant." Langt ind i vort århundrede (1900-tallet) levede der dog stadig menneskerne med de gamle forestillinger, særligt i visse egne i vort land. På samme måde var den gamle respekt for det, som kirken underviste i, stadig i folkebevidstheden. Man vovede ganske enkelt ikke at ændre opfattelse, selv om man forstod at Bibelen i en del gange repræsenterede en anden mening.

Det ser imidlertid ud som om at der dybt i folks sind, lå en længsel efter noget bedre end det man levede i. Der var brug for noget som rev det gamle op, noget nyt og stærkt som rystede hele forestillingsverden. Dette nye kom også til tusindvis mennesker i vort land.

"For mig står det fast", skriver David Nyvall, "at råberiet, bedømmes som en bevægelse i sin oprindelighed og sin renhed, hvor samvittighedens kvalfulde røst, skriger sin nød udi natten. Den enkelte råber, var ikke så sjældnen og derved bare en 'råbendes røst'. Den enkelte råber var hele samfundet. Skyldbetyngelse lå som en mare over alle, og ingen vidste om råd og hjælp. Den enkelte, normalt en helt svag og ubetydelig enkeltperson, råbte hvad der lå dybt, men uden røst i nogens bryst og var ofte selv derved helt viljeløs og i det store hele lige så rådvild og hjælpeløs som de andre. Når den råbende begynder at lægge sin personlighed i råberiet, er han ikke længere en råber, men en der prædiker. Så begynder bevægelsen at udvikle sig til noget højere og overgår ubemærket i læseriet og andre former for evangelisk prædiken af kristendom."

Flere skribenter menes at have været af samme opfattelse af årsagerne til råberiets opkomst. Den uro og utilfredshed med tilværelsen svar som en kvælning af sindet, behøvede en forløsning. Da råberne kom med sine budskaber fik menneskene fred i sindet, de kunne ligesom ånde lettere. De glædes over en ny og ukendt oplevelse som de følte at de aldrig ville miste. Den nye oplevelse var fred og Gudsfællesskab.

Hvordan mange råbere som optrådte og prædikede i kortere eller længere tid har man ingen sikre oplysninger om. Nogle mente at der bare fandtes omkring tusinde i Skaraborgs län. I nogle sogne i Småland havde man forsøgt at holde regnskab på hvor mange optrådte og prædikede. En gang var man kommet frem til følgende tal. Oplysningen er hentet fra Hygiea:

Bringetofta, Ljunga og Hybetofta	24 råbere
Rogberga og Yggestorp	10
Forserum	3
Hultsjö	13
Wallsjö	12
Sandsjö	"mange"
Ödestuga og Malmbäck	15
Svenarum	6
Hjelmseryd	40
Barkerud	14

Fordelingen af råbere varierede altså mellem forskellige sogne. På grund af de mange råbere på visse steder, var det

ikke så let for myndighederne at få antallet frem, ej heller at følge konventikelplakatens lovbestemmelser eller at få almuen til at efterleve de bekendtgørelser som tid efter anden 'udfærdiges. Det fortælles f. eks. at af de omkring 40 råbere som ved en lejlighed blev kaldt til præstegården i Karlskoga, blev kun to drenge anholdt og transporteret til fængslet i Örebro. Der var ofte dårlig plads til dem på sygestuerne. I en rapport til Länsstyrelsen i Jönköpings län meddeles det bl. a.: "Således til det mindste: Helbredte 11; Syge 137; På sygehus 15." Dette var altså i begyndelsen af bevægelsen. Med tanke på at man ved den tid savnede vor tids moderne kommunikationsmidler som telefon, radio, TV, biler osv. må man forundre sig over at råberbevægelsen spredtes så hurtigt blandt almuen.

Allerede fra begyndelsen af reformationens gennemførelse i vort land lagde man religionstvang til grund. Dette udformedes efterhånden og love blev befæstet og straffe blev udmålt. Kirken havde indgået forbund med staten og kunne nu anvende statens sværd mod den som ikke tog imod kirkens kors på den rigtige måde. Kirken lod også sværdet lyne over dem som slet ikke fulgte kirkelovene. Det var ikke underligt, at mange, som begyndte læse det Nye testamente, anvende symbolerne i åbenbaringsens bog på kirken og staten og ville påvise at kirken (kvinde-skøgen) red på udyret (staten) og styrede det efter sin egen vilje.

Snart blev både myndighederne og almuen advaret mod at urimelige strafbestemmelser endog skulle være ved overtrædelse af kirkelovene. Läns mænd, tilsynsmænd og andre tjenestemænd må gribe ind over for lovenes efterlevelse, ja, selvom kronobetjeningen så igennem fingre med f. eks. råberne og ikke anmelde dem, så fik de selv pålagt bøder. Til oplysning for den udbredte indstilling til religionsfrihed i rigets andre byer kan følgende udtalelse tjene, som handler om metodismens barndom i vort land. Afholdenhed og religionsfrihed kunne man ikke tåle:

"Scotts forbindelser med landsegnerne begynder at komme frem for dagens lys. . . det er under afholdsmissionerne *, som Scott gjort sine bekendtskaber med og på grundlag af den brevveksling, hvorigennem han leder læseriet ud i rigets alle landssegne...

(*Afholdsmission - udfærdiget af og udsendt af det arbejde som kan fremme afholdenheden)

Imidlertid er det et held at påhittet i Småland er gået for langt over i latterliggørelse, nu menes det at overdrivelsen begynder at kurere feberen. Kuren menes også at være udregnet forstandigt, og sikkert er det at en stor del af metodismen her giver, i så fald at den behandles med kolde bade og afføringsmidler. Scott selv ville sikkert befinde sig overordentlig godt ved nogle sådanne midler." Bladet sigter her på de måder man bl. a. behandlede råberne på, som blev ført til sygehus og sygestuer.

Myndighedernes bekymring

I Sverige begyndte råberbevægelsen omtrent samtidig med vækkelsesbevægelser i andre lande. Både i Europa og Amerika begyndte en ny tid feje frem - på en del måder - som en stormvind. I vort land, hvor man ikke havde den religionsfrihed som man var velsignet med i en del andre lande, begyndte børn altså at prædike. Dette skete under meget ualmindelige former. Eftersom de var mindreårige kunne de jo ikke så godt sættes i fængsel for at de har overtrådt kirkelovene, men de blev generet på anden måde. Religionsforfølgelserne var på den tid, hvor råberne trådte frem, ikke så ualmindelige i vort land. De gamle kirkelove var strenge og med statens hjælp kunne der gribes ind med straf,

som vi i vor tid må anse for urimelig. Kristne mennesker i andre lande rettede sit blik på det som skete i vort land og beklagede sine trosfrænders vanskeligheder dybt.

"Religionsforfølgelserne i Sverige vakte stor opmærksomhed i udlandet. Vi har tidligere nævnt at både Holland og England greb ind i vort land år 1655 for de forfulgte kalvinister." Baptistprædikanten F. O. Nilsson, som blev fordrevet fra Sverige var blandt andet indbudt af den Evangeliske Alliance til et møde i London, hvor han fortalte alt som han måtte lide i vort land, før sin landflygtighed. H. B. Hammer refererede til mødet i *Evangelisk Kirkeven* og skrev bl. a.: "Skarer af kristne faldt på knæ i bøn for os, for vort land, for vor konge og for de forfulgte religionsbekendere som tilhører vort folk. . . Ved samme tid udsende Englands premierminister Lord Palmerston en skrivelse til den svenske regering med en opfordring til at lempe den intolerante lovgivning om religionstvang. "

"I Edinburgh i England holdt pastor James Lumsden en forelæsning i frikirken S:t Lukas om 'den åndelige tilstand og forfølgelserne i Sverige'. En kollekt blev optaget til deres hjælp som var blevet idømt bøder og fængsel, uden at have begået anden forbrydelse end at de dyrkede Gud efter sin samvittighed udenfor statskirken. Der har været talrige lignende tilfælde, og ulykkeligtvis er der udsigt til at tallet bliver endnu større."

Mange af dem som fik bøder led store økonomiske tab. Kunne man ikke betale bøderne forvandles disse til fængselsstraf, der som regel ikke stod i rimelig forhold til de ubetydelige forseelser det normalt drejede sig om.

De yngre børn som "råbte" kunne jo ikke dømmes til bøde eller fængsel. I stedet førte man dem, hvor det var muligt, til sygehus for at kureres efter den tids metoder at behandle mere eller mindre vanvittige personer. De ældre derimod stod under konventikelplakatens strenge lovparagraffer. Det var forbudt at lytte til råbernes budskaber. Ingen lovparagraffer kunne dog hindre almuen i at besøge råbernes møder om de blev holdt i et hjem eller i skoven, under åben himmel (t. o. m. i den kolde årstid). Mange kom givetvis af ren nysgerrighed, men mange lader til at være kommet af en længsel efter at høre et kraftigt vækkelsesbudskab.

Det var naturligt at diskussionens bølger gik højt angående råberne. Växjöbladet skrev: "Læservedet smitter flere og flere smålandspiger. Avisen sammenlignede med troen på blåkullarejser og hekse og råberbevægelsen og mente, at ingen af delene handlede om bedrageri.

Det var måske ikke så underligt at folk blev nysgerrige og ville selv danne sig et indtryk om hvad råberbevægelsen egentlig var. Mange troede at råberne var noget påtaget og forsøgte vise sig mærkværdige, og at det hele var et stort bedrageri. Andre derimod mente at der ikke fandtes noget bedrageri hos disse piger, sådan som mange bildte sig ind. Da skulle det jo være let for lægerne og politimyndigheder at tage sig af det hele. Men nu var det virkelig nødvendigt at man havde sine øjne åbne. Fra ret afsidesliggende steder kom folk i stimer, dag efter dag, hundredvis.

På foranledning af de bevægelser som opstod omkring råberne og deres prædikener, begyndte kirkens mænd på en del steder at fundere over om der måske kunne være noget galt med kirkens måde at agere på. Konsistoriet i Växjö stift udfærdigede en skrivelse som tilstedte præsteskrabet, hvor man bl. a. meddelte:

"Konsistoriet opfordrer derfor det yngre præsteskrab til at ivrig søge at forbedre sig i alt, som kan gøre embedets udøvelse frugtbar og velsignelsesrigt, at flittig rådføre sig med sine pastorer og i almindelighed med ældre, erfarne embedsbrødre, at omsorgsfuldt udarbejde sine prædikener så at de bliver grundige, og derigennem så tydelige at de ikke giver

tilhørerne anledning til misforståelser, og, hvis det skulle afkræves, kunne udleveres til konsistorium, samt at, i øvrigt under alle omstændigheder, stille sig til omhyggelig efter den retning såvel hvad kirkelov og forfatninger påbyder, som og hvad konsistorie cirkulære den 24 Febr. 1830, angående prædikenernes længde foreskriver."

Carlskrona Ugeblad skrev samme år følgende:

"Kongens Befalingshavende i Jönköping her under den 19 Februar afsendte en ny rapport til Civildepartementet angående religionssværmeriet. Sygdomme har øget til en sådan mængde i adskillige sogne, at man må antage at dette onde er smitsomt. I højere stadier overgår det til virkelige galenskab. Inden for en eneste forsamling fandtes 20 syge, og blandt dem en pige, blot seks år gammel. . .

Jönköpings avis beretter, at tvenne unge præster gennem sine fanatiske prædikener, i forening med den gængse nervsygdom, berøvede en pige fra forstanden, så at hun begyndte holde taler, skal en af præsterne have været til stede ved nævnte piges prædikener og beseglet denne med bønne Fader Vor og velsignelsens oplæsning over folket."

"Regeringen har i anledning af denne skrivelse blandt andet anmodet konsistorium i Wäxjö, at følge foreteelserne med nærmere opmærksomhed, og ligeså vel straks anbefale vedkommende præsteskab at på passende måde søge at fraråde den enfoldige og vildledte del af almuen."

Trods skrivelser og bekendtgørelser med strenge straffe ved overtrædelse kunne råberbevægelsen ikke standses. I dennes spor kom den store folkevækkelse, som fejdede frem over store dele af vort land: "Pludselig, ligesom stampet op af jorden, stod der en hel armé af lægmandsvidner, rede til at bære vækkelsesbudskabet frem. I vækkelseskredse talte man ofte på den tid om den åndelige døde kirke og dette er ikke uden grund. I stor udstrækning var kirken stivnet til døde former. Dog blev der givet mange undtagelser fra denne generelle regel."

Kongens Befalingshavende i Jönköping var vågen. Han skrev og meddelte at fire unge bondepiger var begyndt at prædike og holde forvirrende religionstaler. For øvrigt lader det til at være fundet et stort antal eftersom lignende "profetinder er opstået i Hjälmseryds, Svenarums og sidst i Ljunga sogne". De var i 10-16 år gamle.

Pigerne savnede ikke tilhørere. Det virkede som om en almindelig overtro greb omkring sig blandt folket, som foragtede præsteskabets advarsler og undervisning. Skarer på to til tre tusinde personer samledes "hos de formodede himmelens udkårede redskaber og med blind tro indbefatte deres forudsigelser".

Den bedste måde at få afsluttet bevægelsen på, skulle have været helt enkelt at borttrykke råberne. Det var imidlertid ikke nogen let opgave i denne situation. Dels havde man ikke plads at huse så mange børn og unge, dels havde man den store folkemængde imod sig. Man fandt det trods alt "mest tilrådeligt at i muligste motto behandle profetinderne som patienter. . . eftersom jeres foranstaltede foged, at, så vidt lader sig gøre, og psyken ikke bliver så fantaserende, at modstand af frygt for massen, hente patienterne til Sygehuset".

J. Pontén, som var sogneprest i Korsberga i Småland, skriver i sit lille skrift at han kom i kontakt med råbere som søgte ham. Samtidig med sin præstelige gerning udøvede han en vis lægepraktik i forsamlingen. Hans opfattelse var at råberne enten var syge eller unaturlig syge. Han forklarede bevægelsens opkomst nærmest med den dårlige høst man har haft i et par år. Han skrev følgende:

"Man skal huske på at de to forrige år, hvor denne sygdom viste sig, og hele årene 1840 og 1841 var usædvanlig våde år, hvor sæden dels blev dårlig høstet, dels også af den altid våde

og tunge jord opvoksede både efterårs- og vårsæden meget ugræs, og der iblandt det giftige rajgræs (*Lolium Ternulentum*) i selve jorden på flere steder, foruden det af selve sæden blev sygelig af den konstante fugt, og rugkornene fik en meget rødaktig svamp i sæden til sidst (*OLIDIUM*) . . . At vi nu kommer til betænkningen af prædikesygen, så er min tanke, at den fordærvede eller giftige kornmad, var den fysiske årsag og den psykiske, det her på egnen omfangsrige religionsgrubleri, læseri og sværmeri blandt både almuen, lægmænd og præster, har ej heller uforudset hvilke anlæg til sindssyge det fordærvelige brændevinsdrikkeri og drukskenskab, nu i en længere tid har virket på hele vor generation. . . "

Lægerne og andre anbefalede mange opskrifter for at kunne helbrede prædikeriet. De som Pontén anvendte, i fuld overensstemmelse med det som angives ved *EPELESIE* i håndbog for praktiske lægevidenskab år 1786, par. 246 og 247, var følgende:

"Denne overbevisning om prædikesygens beskaffenhed har jeg så meget mere af, som denne syge hos alle de patienter, der besøgte mig for at blive helbredt, havde hurtigt og sikkert afhjulpet, først med åreladning, da jeg fandt en alt for stor ophobning af blodet, så dagen efter med en tilstrækkelig afmagring, først af kragesalt, såvel som bedst løsnede stegninger, hvoraf alle patienterne i mængde var besværede, og dagen der derefter af et laksermiddel, som jeg fandt værende bedst tjenende at styrke maven, nemlig 1/3 Rabarber og 2/3 *CREMOR Tartari*."

Det er måske meget dristigt at man sådan uden videre skulle kunne forstå årsagerne til råbernes fremtræden. Lige så svært havde man ved at vide hvordan man skulle behandle det hele. Teorien om at det hele var en epidemisk sygdom som havde sin årsag i den dårlige kornsæd, opgav man ret hurtigt.

Jönköpings avis meddeler:

"Med hensyn til den dårlige rug i visse egne af länet skulle have haft nogen andel i sygdommens epidemiska udbredelse, forklarer Dr. Carlsson i sin seneste rapport, at han kan ikke tilslutte sig en sådan opfattelse."

Dr Sköldberg havde sikkert travle dage da han, under de enkle transportforhold som eksisterede den gang, skulle besøge råbere i länet og indgive rapport til landshøvdingen.

Landshøvdingen skrev til dr Sköldberg:

"På dette må jeg have tilstrækkelig kendskab til den betænkelige sygelighed som i forbindelse med religionssværmeriet særlig inden for Tit. Lægers distrikt, pålægges det Tit. ind til videre, at til mig på Canselliet hver fredagsformiddag kl. 10-12 mundtlig eller skriftlig aflægge efterretning . . .

Åben ordre til Herr KronoBefalingsmanden Hegg. Herr provinciallægen Sköldberg er blevet anmodet om at foretage en embedsrejse til Ljunga sogn med henblik på at udforske naturen af og de tilfældige årsager til den tillige fremkommende sygdom blandt almuen. C.C.B."

KronoBefalingsmanden fik samtidigt ordre til, at på doktorens anmodning, at få fuldmagt at uden videre transportere de syge til sygehuset i Jönköping.

Den taktik som myndighederne på mange steder anvendte imod råberne afholdt mange forældre fra at lade sine børn tale til folk. De lange transporter til sygehus eller sygestuer og den behandling som børnene måtte gennemgå der, f. eks. vabler, igelbid, ren lavemang samt ikke mindst at de blev betragtet og behandlet som "dærer", var sikkert tilstrækkeligt for at forældrene søgte at forhindre børn og unge i at prædike. Det gav også anledning til at børn selv ikke bare prædikere af uvidenhed. Det var en tvingende magt som drev dem at tale. På den tid havde børn ingen appelmulighed - særlig ikke når man sammenligner med vor tid. Men at t. o. m. små piger oprådte og prædikede, "råbte" med høj stemme og formanede

folk at stoppe med at bande og drikke og blive bedre mennesker, vakte stor opstand. Om noget sådant sker i vor tid skulle man sikkert også forundres, selvom vi ligesom lever i børnenes tidsalder.

Råberbevægelsen i vort land flammede op som en hastig brændende ildsvåde. Ingen var forberedt på at en sådan bevægelse skulle åbenbare sig. Men efter nogle få år slukkede branden, på mange steder lige så hurtigt som den begyndte. I den korte tid hvor bevægelsen eksisterede var der imidlertid sket meget med menneskene på de steder det forekom. Så langt tilbage i tiden som skrive- og læsekunst har haft større udbredelse og betydning, har der været skribenter som mere eller mindre vederhæftigt angreb sådanne forhold som de ikke fandt tiltalende. Også råberne og læserne fristede til en del til causeri og kritik. På samme måde har kristendommen måtte gennemgå mange vredesudbrud, hvilket i og for sig ikke burde forundre nogen, eftersom kristendommen ofte ikke var så meget andet end en lære. Kristi kærlighedslære har man dog ikke haft meget at indvende imod, men det er dem som antog læren uden at praktisere den, som den ofte berettigede kritik gælder.

I *Skara avis* hævdede man sin røst mod læseriet, som i mange tilfælde betragtede på samme måde som råberne.

"Bland de sørgeligste og mest nedslående fænomener i vort folkeliv står det såkaldte *læseri* vidst ikke sidst, måske først: Det beviser på hvilket bedrøveligt punkt folkedannelsen i virkeligheden befinder sig. Ofte må man høre det pralende, at vor almue er blandt de bedst opdragede i Europa, . . . Men hvor lidt sand *dannelse* folket vandt gennem denne kundskab, hvor lidt begreb og omdømme har den fået gennem den omskrevne bogkendskab, åbenbarer det sig bedst gennem disse mere end ynkkelige læseripåfund. Til alle tider og i alle lande har der optrådt religiøse sværmerier, men i en så rå, ufornuftig, upoetisk form har de sjældent vist sig som her. . . . Stiller en pige eller et barn sig op på et gadehjørne og blot *råber* de fire ord: synder, omvendelse, verdens ende og helvedet, så kommer der straks en tilhørerskare til, som forlader arbejde og særlige ærinder og græder og tuder, men hvis nogen spørger den elendige skare om hvad den *tænker* om alt dette, så kommer der ikke noget svar, hvis ikke spørgeren selv, er en ugudelig, en forkastet, en til helvedet umiddelbart hjemfalden synder. Vil man vide hvad der menes med synd, så får man svaret på sit niveau, at det er blanke hængeørringe og røde klæder. Omvendelsen betyder at man kaster disse prydenstande bort, at række tunge og surmule, være bange for helvedet og bære medbragt mad til prædikanter og deres slægt. Verdens ende og yderste dom udgør en nødvendig ingrediens i optoget; ellers lykkes det ikke rigtigt skræmme de "råsindede."

Skribenten anfører her mange ting mod læseriet og undrer sig over hvad årsagerne kan være. Han forsøger selv løse problemet:

"Læseriets tidsepoke giver næsten svar herpå. Blandt religionslærere som samfundet består folket, findes to slags, som nok turde kunne skrive det meste onde på sin regning: den ene kun verdsligsindet, præst for tiendens skyld, lunken for dannelse af anden tro på ting, hvor han selv ingen tro har, for resten politisk, økonomisk og kommercielt /dog sjældent litterær/ den anden fanatisk, værre læsere end læsere, rå og svovlende, hård og virkning, såsom de, udelukkende med helvedet.

I læseriet trives som så meget andet utøj i snavset; og bare det at ser ud som en 'herremand' er nok til at gøre præsten mistænksom hos den fanatiske skare. Skal en præst have et varigt herredømme over læseriet, så må han afklæde sig alt antydning af uddannelse, og stige ned i et sprog, og en tankegang og levemåde, til den mest rå skare. Det var *sådan* at

den berygtede Hoof sikrede sig magt over pøblen. Selv dette skulle dog være fælmet, sat op mod en pige eller et barn, selvom denne ikke havde noget andet eller mere at sige end Hoofs selv havde at sige."

Råberne - en ungdomsbevægelse

Forbedringsprædikanter eller råbere som "kurreredes" mod forbedringsråberi - om det nu var på sygehus eller hjemme måtte indibland udstå forsmædelse og hån indtil de stoppede med at prædike. Derfor var det sikkert en befrielse for mange af dem som kunne, at forlade det i religiøst henseende ufrige Sverige og rejse til det frie Amerika.

Der var mange røster fremme i vort land for at man burde få tilladelse til større religionsfrihed. Der var mange årsager til dette. I flere andre lande var man mere tolerant mod anderledetænkende i religiøse spørgsmål. På den tid lokkede frihedslandet i vest særligt mennesker til sig. Selv om den minimale religionsfrihed i vort land ikke var den største begrundelse til udvandrere, var det sikkert for dem, som havde haft det svært, været en bidragende årsag.

I en artikel skrevet i Örebro avis:

"Vi nævnte at læseriet er et onde og vi skal forsøge at bevise dette. . . De /læsere/ klager over den undertrykkelse, de hjemme i sit land måtte lide og udvandrere i store hober til det 'frie Amerika', hvor de, enhver efter sit sind, uforstyrret får lov at dyrke sin Gud. Således mister Sverige, som allerede er tyndt befolket, årlig en betydningsfuld del af sine indbyggere. . . Men hvad er lægemidlet som skal kunne bremse læseriet eller gøre dens følgevirkninger mindre skadelige for staten? Så vidt vi kan finde er der kun to: Tvang eller frihed. Enten bør konventikelplakaten, om det fortsætter, i al sin strength tilpasses. . . eller bør konventikelplakaten ophæves og en fuldstændig religionsfrihed indføres." Man undrede sig og diskuterede - var råberne vanvittige, smittet af en epidemi eller drev onde åndemagter sit spil med dem? Så vendte man sig imod dem. Råberiet må for enhver pris hæmmes. De fattige og ulærde og de som føler sig tunge af al slags laster blev imidlertid befriet og "salige" gennem råbernes forkyndelse. Og det var nok for dem!

Med en vis ret har man undret sig hvordan sådanne forkyndere kunne trænge så kraftigt ned i folkesjælen, som de tydeligvis gjorde. Af de få som findes skrevet om i brudstykker og som bevares til vor tid, fremgår det dog med ønskværdig tydelighed at råberne virkelig pegede på verdens Frelser. De præsenterede et evangelium, et jævnt budskab, som opfordrede mennesker til at vende om og søge Guds hjælp. Og selv om prædikenerne var af det enkleste slags, sammenlignet med hvad den tids lærte præster kunne præstere, var budbærerne eller prædikanterne endnu enklere. De var for det meste blot børn, de fleste i alderen 10-16 år. At børn prædikede var naturligt nok en sensation.

Det ansås som noget overnaturligt at blive undervist af børn. Almindeligvis er det jo sådan at børn undervises af sine forældre eller af ældre.

Man havde imidlertid tillid til børn som prædikede. De havde ikke den belastning af synder og forbrydelser på sig, som ofte tyngede de ældre. Børnenes ret til at fremføre sit budskab vakte også undren og interesse. Deres budskab virkede desuden til at være et svar på tidens behov, et svar på menneskernes længsel. Det ser unægtelig ud som om vor Herre så til menneskernes længsel - selv om mange formentligvis ikke forstod sin længsel. Da mørket var tæt måtte der skinne et lys! Mange mennesker ville imidlertid ikke tage imod lyset eftersom det ikke lyste fra det officielle anerkendte belyningsværk - kirkernes prædikestole - uden

det ønskede kom fra fattige og ulærde børn og unge. Af alt at dømme ønskede vor Herre ikke at strømmen skulle gå den "officielle" vej i denne situation. Det var muligt at der var dårlig kontakt med strømkilden på en del sider. Da måtte børnene råbe det ud som kirken ikke meddelte.

Der var ikke brug for offentliggørelse omkring børneprædikanterne. En bidragende årsag var sikkert de fysiske fænomener som udmærkede en del råbere. En del havde rystelser medens andre faldt i en slags søvnliggende tilstand og nogle prædikede endog sengeliggende. Ser man bort fra de eksempler på personer som sikkert søgte at simulere, fra de avisreferater, som i råbernes optræden fandt et overordentligt givende stof at gøre grin med - og hvorfor skulle de ikke også drille råberne når både læger, præster og myndighedspersoner gjorde det - og fra de små børn, som knapt kunne tale rent, men som i ren harme klatrede op på skamler, stole eller stene og råbte at man skulle gøre bedring - ja, om man drager alt det negative bort som saglighed og som dømmende kritik kan komme med, så står dog visse kendsgerninger tilbage, som man ikke kan løbe fra. Råbernes budskab var en plov som pløjede dybt i folkesjælen! Vor Herre er nemlig ikke bundet til nogen kontrakt til en bestemt kirke eller forsamling i vor verden. Han vælger de midler som på en bestemt tid står til rådighed og det kan være de enkleste midler og de enkleste mennesker.

Det har ofte vist sig blandt kirkerne, at taler Ånden ikke lige gennem deres præst eller prædikant må anden tale være fra vildfaren og af det onde. Trods dette viser historien at Gud hverken i Gamle eller Nye testamente har haft særlig stor respekt for præsteskabet. Det var som regel profeterne som var bærere af tidens vækkelsesbudskab. Selv om råberne ikke var nogle af profeterne var dette, af alt at dømme, et vækkelsesbudskab som de formidlede for sin samtid. Uanset hvilken opfattelse man har om råbernes ærlighed og ægtheden af deres liv og virksomhed, kan man dog ikke fornægte at den bestående verden fulgte i deres spor - der hvor virksomheden lod sig udvikle roligt. Måske endrer man sig også over hvorfor almuen ikke ligeledes gennemskuede det bedrageri der fandtes sådan. Myndighederne beskyldte folket for at være uvidende og at deres dømmekraft var nedsat. Man var ikke vandt til at det skulle være anderledes. Præsterne drak selv, kom i slagsmål med bønderne og solgte brændevin fra egne brænderier. Således mente man f. eks. om en komminister i Växjö stift at det "gør ingenting, om han seks dage i ugen er en djævel, blot han den syvende er en engel".

Præsten blev efter hånden suspenderet, da han henfaldt i drukkenskabslasten. Når han senere begyndte at læse Arndts "Sanna Kristendom" gennemgik han imidlertid en gammel-pietistisk kristendoms bodskamp. Han blev siden en god evangelieforkynder.

Der findes mange måder at et individ kan blive et nyt menneske på. Bland børneprædikanterne søgte de unges sprog til menneskenes hjerter. Det talte meget til følelserne og blev til en hjertesag for folket. Følelser er jo som regel stærkere hos menneskene end deres forstand - hvis følelsen er stærk nok! Moderen kaster sig ind i det brændende hus for at redde sit barn som er der inde. Det er uforstandigt - hun kan jo selv blive indebrændt. Trods dette tager hun risikoen. Hun kan ikke andet!

Denne tids herrer og præsteskab forstod tydeligt ikke at nogle ulærde og spæde barnerøster nåede længere ind i menneskers hjerter end lærte og formfuldendte prædikener fra en talerstol. Mennesker kunne helt enkelt ikke stå imod. Det blev en hjertesag for dem. Man græd og bad og forlod sine gamle synder. Det måtte koste hvad det ville, nu måtte man blive frelst! At siden den nye glæde og jubel og frelsesglæden ibland, tog sig jubelagtige udtryk, var måske ikke så underligt. "Hos mange som var grebet af bevægelsen, både ældre og yngre, var det nok alligevel sådan, at de på grund af dette førtes ind i en dybdgående og voldsom krise som sluttede i et inderligt og nyt gudsforhold."

Myndighedspersoner af forskellige kategorier ville bevise at råberne var tillagt som bedrager. Man forsøgte også få vedkommende til at bekende dette. Der kunne givetvis findes bedragerer blandt de tusindvis råbere som fandtes. Sådan er det jo med alle bevægelser af større omfang - også inden for den religiøse lejr. Nogle erkende også at det hele var et bedrageri. Det her viste sig både den gang tid og nu at vold og tortur i åndeligt eller fysisk henseende kan får et menneske til at bekende næsten hvad som helst som denne ikke været med i. Dette gælder både voksne og stærke mennesker, såvel som unge eller børn.

Boqvist og Wallbom måtte gennemgå tortur i Örebro som gjorde dem syge efter mishandling. I en rapport, som sendtes til Karlskoga, meddeles det at de var bedragerer. Så vidt man ved havde de dog aldrig erkendt det. Da de læste forbandelserne, udtalt i det Gamle testamente, anbefalede man dem til frigivelse, eftersom de nu kunne bande og sværge. Da de unge blev raske igen begyndte de atter at prædike. "Råberbørnene Niklas Wredt, 13 år gammel og pigen Carin Henriksdatter, 12 år . . . De førtes til sygehuset bekendte de overfor lægerne at de var bedragerer."

Fællestræk

Sammenlignes de forskellige råbernes vidnesbyrd, så langt man kender til, kunne deres prædikener variere noget på forskellige steder. Ligeså var deres optræden forskellig, beroende på alder eller karakter. Børnene talte givetvis ikke på samme måde som de ældre. Nogle børn havde rystelser, andre faldt i dvale. En del holdt korte prædikener, andre kunne prædike, eller som man sagde, råbe en halv eller en hel time ad gangen. Mange væsentlige træk havde de fælles, f. eks.:

De bekendte at have gennemgået en åndelig krise.

De fornemmede en tvingende kraft som bød dem prædike.

De prædike med kraft - ofte under stærk råben. De prædikede om forbedring fra synd, fald, hovmod, lovbrud, drukkenskab m. m.

De pegede på Jesus som kunne hjælpe dem og frelse dem.

De talte om Guds dom som skulle komme over alle mennesker.

De sang salmer og sange ved sine møder.

De bad med frie ord eller læste indlærte bønner efter kirkens mønster.

De ville ikke danne noget nyt samfund eller nogen ny kirke.

De gik selv i kirke og formanede andre til at gøre det.

De kendte til venskab og stor fællesskab med hinanden.

Forbedringsråbene var stort set en ungdomsbevægelse hvor børnene indtog en fremskudt plads. Ligesom man med alle forhåndenværende midler søgte forhindre prædikenerne, var der alligevel ingenting som effektivt stoppede råberne. Det var også derfor myndigheder og præster tog så hårdt på det hele. Efter nogle år sluttede råbende ligesom af sig selv. Det ser ud som om råberne så havde lidt eller intet mere at sige. Den påtvingende opgave, som de tidligere kendte, fandtes ikke længere. Myndighederne mente at "læseriet" havde trådt i stedet. Den gang vidste man ikke, at det som var sket, slet ikke kunne helbredes hverken med medicin, tortur eller "stokkeslag". Råberbevægelsen var af anden slags.

Hvis myndighederne i Närke var mere besindige og ikke mødte råberne med hårdhed og vold, så ville meget ondt sikkert kunne undgås. Der fandtes f. eks. en del personer som sympatiserede med råberne, ikke rent religiøst set uden på grund af at råberne forfulgtes af myndighederne. Man ville gerne give tilbage til disse. Der fandtes f. eks. "husmanden Bellströms svigersøn, en ung straffet soldat født 1821, boende nu på V. Hulviks ager straks i nærheden, Carl Erik Persson-Björk, som foruden blev dømt for indbrudsstjæleri dømt og straffet med 35 par spanskrør og åbenbar kirkepligt, og en dreng i Bellsås by, Per Johan Törnblom, født 1822, hvilken ligeledes for lommetyveri blev dømt til spanskrørsstraf, som siden dog forvandles til 16 døgn vand og brød, udnyttede begge gerne situationen at 'klø herrerne'".

Der var sikkert mange, i lighed med de oven nævnte, som fandt situationen gunstig at gennem eksempel og ophidselse få gang i en batalje - som dog kostede alle sammen langt mere end det smagte. Råberne kom imidlertid i klammeri både retsligt og almengyldigt. Smedberg fik f. eks. fængselsstraf, skønt han ingenting andet havde gjort end at prædike. Og hans prædikener havde ikke været fravigende på nogen måde, om det var mod stat eller myndigheder. Han havde prædiket imod drikkeri, last og forbrydelser, hvilket man i stedet burde have været taknemmelig for at nogen havde frimodighed at gøre. Råberbevægelsen blev dog en plov som rørte op i den ukulturelle vildmark som bredte sig i folkens sind og gjorde det muligt for den gode sæd at spire op og vokse. På denne tid begyndte vækkelsesvinde imidlertid at blæse også i andre lande. Reformationen var stivnet i dogmer og formalisme. Da kom et vækkelsesbudskab over den protestantiske verden som sigtede sig på menneskernes hjerter: "Gør dig et tempel i mit bryst!"

Banede vej for læseriet

Der blev store vanskeligheder for mange af dem som blev "vækket" gennem råbernes forkyndelse. Myndighederne holdt et våget øje med dem, og de havde ikke mulighed for at samles til bøn og til lovsang. Den gamle konventikelplakats strafbestemmelser fandtes fortsat og ophæves ikke før 1858. Men en del omkringvandrende kolportører havde foretaget mange prædikevandring i Närke. Særlig omtales C. O. Engström som havde opholdt sig i Kvistbro, "der han gennem sin forkyndelse fastholdt den 10 år tidligere opkomne såkaldt råberbevægelsen". Engström kom da også i kontakt med O. G. Hedengren i Riseberga.

Det var fortsat forbudt at have "religiøse sammenkomster uden præstelig medvirken, som ikke kunne henføres til særlig husandagt, et forbud som længe var genstand for stærk kritik i

rigsdagen og som de fleste politimyndigheder nu ikke regnede for så meget. Den som synes være forrest i aktionen mod Hedengren foråret 1855, var länsmanden i Lekbergs herred, f. overjægeren C. G. Sundström, år 1843 særskilt forordnet i den store rettergang mod 'råberne' i Kvistbro, hvor han tydeligvis fik blod på tanden til klapjagt mod dem, som på den ene eller anden måde brød mod nævnte gamle plakat."

Hedengren var kommet ud i en storm idet han var begyndt at prædike på sit gods. Og "efter anmærkninger fra Sundström nødtes länsmand og bjergsfoged J. Edström i Edsberg den 14 april afgive en anmeldelse mod Hedengren til Länsstyrelsen i Örebro".

Efter megen snak frem og tilbage besluttede man videresende handlingerne i ærindet til "Justitsiekanslerembedet, der besluttede at ikke tage forhåndsregler som skulle gå videre til Hedengren". Han blev en af dem som hjalp til med at hjælpe dem i Närke, som gennem råbernes virksomhed, hvor kort og tragisk den end var, blev vækket til et nyt håb - for tid og evighed.

I den korte tid som råberne virkede, forekom der dog en hel del godt i deres efterdønninger. Dette erkende *Nordisk Kirkeavis* også, som allerede 1842 skrev følgende:

"Men, siger du, at denne såkaldte pythone har dog gjort en stor nytte og udøvet en mægtig indflydelse på sædeligheden på de steder, hvor den gik frem. Folket er blevet ædrueligt; har skilt sig fra sådanne overflodsartikler som vidnede om stolthed; er flittige og arbejder sig træt i stedet for det føre krolivet; og dagdriveriet; hustruerne har igen fået sine mænd tilbage og husspektaklerne er stilnet af for en stor del; på markeder og andre offentlige samlinger går det mere stille og roligt til . . . Og dette, om man ender op med fra frugten til træet, menes ikke at forråde et så ondt udspring som I foregiver, eller giver anledning til det modbydelige omdømme, i udtalelser. . .

Har børn endog oprådt, som forbedringsprædikanter, er de umiskendeligt drevet af en højere magt. Eller skulle vel også med dem Djævelen drive sit mørke spil? På denne indvendig svares at det er ikke så mærkværdigt at vækkelser blandt børn forekommer ibland. . . I onde og fordærvede tider hvor de ældre ikke vil høre Herrens røst, udvælger Gud sine stridsmænd, sine tilbedere, sine prædikere blandt børn og diende børn, på det skal hans rige ikke være tomt, og for at bringe det tidligere og de andre, de regerer på skam. Vi husker skoledrengen som prædikede forbedring fra Jönköpings statskirkes tag, kom derop på et forunderlig måde. Om nu noget sådant ligger i de smålandske og vest-götiske børns overnaturlige drift og bevægelse, sætter vi lid til, så fjern det fra skuepladsen, ikke afgøre det. Men sandelig er det." Gætterier var der mange af. På den tid hvor råberne trådte frem troede mennesker jo i største almindelighed fortsat på at der fandtes både en Gud og en djævel - og at råberne var inspirerede af den ene eller den anden. Af frugten kender man jo træet, mente mange, da man så de gode resultater som følge af råbernes spor.

"Den frireligiøse virksomhed i Rogberga begyndte omkring år 1840. Nogenlunde samtidig med de på Herrestad i Kärda sogn afholdtes såkaldte missionsbønner - de første af sin slags i Sverige - oprådte 'råberne' ude i Väereds by. I storstuen hos Sven Jonasson Stillman og hans hustru Maja-Lisa Esaiasdatter samledes i årene 1841-1843 langvejsrejsende mødedeltagere for at se disse 'prædikesyge' mænd og kvinder i alle aldre og høre deres skarpe domme, advarsler og formaninger. De blev rykket op af en dvalelignende tilstand til en eksalteret forkyndelse om helvedets faser, om djævlens og tænderskærens. Det var mest dom og mindre evangelium. Følgevirkningerne af menneskernes livsførelse blev malet op på en måde, så den mest forhærdede vil gyse og besinde sig.

Var denne i og for sig underlige adfærd nødvendig? Ja, over bygden lå et trykkende åndeligt mørke. Drikkeriet var almindeligt udbredt. Det var en tid med tvang, uvidenhed og overtro. Flovhed var borte og evighedslængslen kvalt. Der fordres et kraftgreb for at rense op i denne ukulturelle vildmark. Denne ondskabens tætte modstand blev dog brudt af råberbevægelsen, begyndelsen til den åndelige virksomhed, som snart tog fastere former i den sydlige del af sognet. Råbene stilnede af, men møderne fortsatte. Trods konventikelplakatens strenge forbud imod lægmænd, at de underviser i ordet og læren, gik bygdens folk mere og mere til 'samlinger' hos en god ven. Snart kunne intet privat hjem rumme den voksende skare. Den længe nærede tanke at bygge et prædikelokale blev til virkelighed, og 1860 stod det første missionshus i Rogberga færdig til ibrugtagelse. Det byggedes på initiativ af ejeren til Hults gård, Kristian Lundberg, på dennes grund lige i den aspelund, som helt op i slutningen af 1700-tallet betragtedes som hellig.”

Det er indiskutabelt at forbedringsråberne lagde en ny grund for læseriet og åbnede veje så at den frireligiøse virksomhed kunne udbredes i sognene. Dette fremgår også af rapporter til länsstyrelsen i Jönköpings län. Råberne var nemlig vokset i antal, så at en ekstra provinsiellægetjeneste blev indsat for at man skulle kunne undersøge hvordan det stod til ude i länet. Sundhedskollegium tilforordnede dr H. J. Carlsson fungerede ind til videre som assisterende provinslæge. Han rejste omkring i sognene, særlig i Rogberga, Öggestorp, Bankeryd, Nässjö og Forserum samt i sognene i det vestlige herred og i egnene omkring Eksjö. Rapporterne var beroligende. Både han og dr Sköldberg rapporterede, "at så tilfredsstillende forandringer både med hensyn til de af sygdommen angrebnes beliggenhed og folkets tankemåde og forholdene i almindelighed indtraf, at man bør kunne berolige sig med at dette onde snart var helt væk. Vel anser dr Sköldberg religionssværmeri og læseri at være udmattet i stedet for den oprindelige sygdom, og sådant er det ej heller at betvivle, men det var ilde beskæftigt i landene om man ikke af det ældre, oplyste præsteskabs nid og kraftfulde foranstaltninger samt alle andre forstandige og veltænkende mænds medvirken, kunne håbe at disse forvildelser, i så fald de er blot tilfældige, og efterhånden ryddes af vejen.”

Af sammenbragte historiske oplysninger ved vi nu at resultaterne af råberbevægelsen ikke kun havde tilfældig indvirkning end at det gav en bestående værdi. Følgende udtalelser belysende for den tidens tankemåde.

"F. eks i Rogberga hvor prædikeraseriet indenfor en ganske kort tid havde grebet så stærkt omkring sig, at den 1 d:nes /den 1 april 1842/ ikke mindre end 17 personer (hvor i blandt 11 piger, tre drenge og tre fuldvoksne mænd) måtte føres derfra til sygehus, har forvildelsen nu, så vidt det vides, helt ophørt, samt husfædrene adlød villigt formaningen at iagttage hvad som er foreskrevet både i medicin og hos politi. . . Således har visse personer nogle steder i Sandsjö sogn helbredt prædikegalningerne med stokkeslag, hvilket har haft den virkning, at de straks genvandt fornuften. . . En af sværmeriet mere end behæftet krampesygdom mølleren fra Sjöberg, som var den vældigste prædiker på egnen, og hvilken kronobetjeningen gjorde flere frugtesløse forsøg på at pågribe for at føre til sygehus, har fundet velvillig beskyttelse på adskillige steder indenfor berørte 2:et sogn, hvor han har haft stærkt tilløb af opmærksomme tilhørere, indtil da man i slutningen af sidst indkomne uge faktisk lykkes at pågribe og føre ham hid. Blandt visse af dennes tilhørere siges at fanatismen er gået helt derhen, at de lod hinanden døbe. . . Indenfor Eksjö provinsiellægedistrikt er højest få blevet angrebet af sygdommen, og disse anser lægen som mere eller mindre bedragere, således hører i det mindste til den afdeling,

som grænser til opsætslig fanatisme, eller hvad man kalder læsere.”

Når man læser ovenstående citat, såvel som hvad man i almindelighed skrev om råberne, kan man let få den opfattelse at fanatismen nåede uanede proportioner og at sygdommen hærgede vildt i blandt børn og unge. Og når man erfarer at man kaldte børn og unge for opsætslige "fanatikere", eller at mølleren fra Sjöberg (som menes at have været et ældre menneske eftersom han betegnes at have et erhverv), lod dåb florere blandt sine tilhørere, da mente samtiden at man i religiøst henseende nåede kulminationen af dårskab.

Det var sådan nogle så på den sag den gang.

I vor tid er det vel kun nogle få, som med tanke på læserne, eller med andre ord, vor tids frikirkelige mennesker, som anser dem for mere "skøre" end folk i almindelighed. Man anser det jo ikke for at man når fanatismens højder når at man ikke længere holder på barnedåb idet man praktiserer dåb. Så har tankegangen ændret sig i årens løb. Vi må ikke glemme at det århundrede (1800-tallet) som ligger bagved os har ændret vor tænkning hurtigere end noget andet århundrede i historien. Uden at dømme må vi derfor søge at forstå vore fædres intolerance og handlingsmåde imod disse som havde en anden opfattelse i religiøse spørgsmål end den af staten understøttede kirke. Men man kan også let se at råbere og deres efterfølgere ikke havde det særlig nemt, da de betragtedes og behandledes som vanvittige, som "dårer for verden"

Referencer

- 1 Bibelen, I Samuelsbog, kap. 3, vers 18.
- 2 Bibelen, Matteus evangelium, kap. 21 vers 16.
- 3 Nordisk Kirkeblad, s. 27, 1840.
- 4 Holmquist Hjalmer S., Handbog i svensk kirkehistorie, del 2, s. 233-234, Stockholm 1953.
- 5 Aftonbladet, den 3 maj, 1842.
- 6 Mundtligt til forfatteren af Anders Andersson, bror til Lisa Anders datter.
- 7 Carl Lönnroth, Fra vækkelsesbevægelsernes historie i Närke, fodnote til s. 98, Stockholm 1936.
- 8 Nordisk Kirkeavis, s. 27, 1840.
- 9 Olofsson Claes, Folkeliv og folkeminde, s. 142, Gøteborg 1931.
- 10 Samme kilde.
- 11 Jönköpingsposten, den 4 februar, 1961.
- 12 Dr Sköldbergs rapport den 16 februar 1842 til Sundhedskollegium i Jönköpings län. (Landsarkivet, Vadstena.)
- 13 Samme kilde.
- 14 Hygiea, band V, s. 102, 103, år 1843.
- 15 Samme kilde, s. 103.
- 16 Länsstyrelsen i Jönköpings Län, brev og koncept, den 8 februar 1842, vol. AI=134. (Landsarkivet, Vadstena.)
- 17 Aftonbladet, den 14 marts, 1842.
- 18 Redelius Ragnar, Råberne i Närke i 1840'erne, s. 15, Stockholm 1936.
- 19 Hygiea, band IV, s. 569, år 1842.
- 20 Hygiea, band V, s. 113, år 1843.
- 21 Samme kilde, band VI, s. 518, år 1844.
- 22 Samme kilde, s. 576.
- 23 Sköldberg S. E., Om Chorean indenfor Jönköpings Län, s. 47, 48, 1843. 24 Redelius, a. a., s. 66.
- 25 Sammenlæg af nogle indhentede oplysninger om de råbende røster, i åren 1842-43. Findes bilagt J. Pontens "Prædikesygen i Småland", Växjö 1843. (Ukendt forfatter.)
- 26 Samme kilde, s. 7 -9.
- 27 Samme kilde, s. 14-16.

- 28 Samme kilde.
29 Samme kilde.
30 Samme kilde, s. 19-31.
31 Samme kilde.
32 Samme kilde.
33 Samme kilde, s. 5, 6.
34 Aftonbladet, den 12 juli, 1843.
35 Ekman J. , Indre missionens historie, s. 220, Jönköping 1921, 1922. 36 Jönköpings avis, den 12 november, 1842.
37 Aftonbladet, den 29 oktober, 1842.
38 Nordisk Kirketidende, s. 301-304, år 1842.
39 Aftonbladet, den 29 oktober, 1842.
40 Samme kilde.
41 Samme kilde.
42 Samme kilde, den 23 februar, 1842.
43 Samme kilde, den 12 juli 1843.
44 Gøteborgs Handels- og Søfartstidende, den 26 marts, 1842.
45 Mariestads Ugeblad, den 20 august, 1842.
46 Samme kilde.
47 Jönköpings Läns Alskens bekendtgørelser, den 15 februar, 1842, vol. A VIII = 94. (Landsarkivet, Vadstena.)
48 Samme kilde, den 7 marts 1842.
49 Aftonbladet, den 12 juli, 1843.
50 Samme kilde.
51 Samme kilde.
52 Ekman, a. a., s. 203.
53 Samme kilde.
54 Borås avis, den 22 september, 1842.
55 Samme kilde, den 11 augusti, 1842.
56 Samme kilde, den 22 september, 1842.
57 Samme kilde.
58 Samme kilde, den 6 oktober, 1842.
59 Samme kilde, den 10 oktober, 1842.
60 Samme kilde, den 3 august, 1842.
61 Samme kilde.
62 Aftonbladet, den 6 og 7 september, 1842.
63 Samme kilde.
64 Samme kilde.
65 Borås avis, den 3 november, 1842.
66 Mariestads Ugeblad, den 22 oktober, 1841.
67 Skara avis, den 9 juni, 1842.
68 Samme kilde, den 3 november, 1842.
69 Svenske Biet, den 4 oktober, 1843.
70 Samme kilde.
71 Samme kilde.
72 Samme kilde, den 2 august, 1843.
73 Loughborough J. N., Den stora adventrörelsen, s. 56-59, Illinois, USA, 1903.
74 Samme kilde, s. 59, 60.
75 Skrivelse angående Wallbom og Boqvist, folie 16 samt nr 311, 1843. (Landsarkivet, Uppsala.)
76 Sockenstämmoprotokoll, Karlskoga församling, den 15 oktober, 1843. (Landsarkivet, Uppsala.)
77 Skrivelse til "Pastors-Embete i Karlskoga", den 1 november, 1843. (Landskansliet, Örebro.)
78 Loughborough, a. a., s. 59.
79 Nerikes Folketidende, den 20 juli, 1844.
80 Skrivelse fra Ecklesiastikdepartementet, den 2 maj, 1844.
81 Loughborough, a. a., s. 54, 55.
82 Nyvall David, Min Faders Testamente, s. 58, 60, Stockholm 1929. 83 Redelius, a. a., s. 66.
84 Törnqvist, G. A. i Budbäraren, nr 15, s. 34, år 1899.
85 Samme kilde.
86 Nerikes Folketidende, den 3 april 1935.
87 Samme kilde.
88 Hagström, K. A., Strängnäs Stifts Herdaminne, band VI, s. 454, 455, år 1897-1901.
89 Nerikes Folketidende, den 1 juli, 1843.
90 Samme kilde, den 23 oktober, 1843.
91 Samme kilde, den 8 juli, 1843.
92 Samme kilde, den 23 oktober, 1843.
93 Redelius, a. a., s. 24-26.
94 Nerikes Folketidende, den 29 juli, 1843.
95 Samme kilde, den 26 august, 1843.
96 Samme kilde.
97 Ekman, a. a., s. 205.
98 Samme kilde, s. 206.
99 Samme kilde, s. 206-208.
100 Nerikes Folketidende, den 5 august, 1843.
101 Samme kilde.
102 Edsbergs-Sanna Herreds Dombog, år 1843, 1844. (Landsarkivet, Uppsala.)
103 Redelius, a. a., s. 40.
104 Samme kilde, s. 42.
105 Edsbergs-Sanna Herreds Dombog, år 1843, 1844. (Landsarkivet, Uppsala.)
106 Samme kilde.
107 Samme kilde.
108 Kirkehistorisk Årsskrift, s. 170, år 1933.
109 Samme kilde.
110 Redelius, a. a., s. 39.
111 Samme kilde, s. 40-44.
112 Samme kilde.
113 Aftonbladet, den 12 juli, 1843.
114 Julehilsener til forsamlingerne i Skara stift, s. 150, Skara 1932.
115 Essen, Hans Henrik von, Nogle tildragelser fra baron Hans H. von Essens liv, band 1, s. 93 - 96, Stockholm 1894.
116 Samme kilde.
117 Samme kilde.
118 Nerikes Allehanda, den 14 marts, 1934.
119 Hygiea, band V, s. 314, år 1843.
120 Länsstyrelsen i Jönköpings Län Bekendtgørelse nr 17, den 22 marts, 1842. (Landsarkivet, Opsala.)
121 Jönköpings Läns Allmänna Bekendtgørelser, den 22 februar, 1842, vol. A VIII = 93. (Landsarkivet, Vadstena.)
122 Länsstyrelsen i Jönköpings Län, brev og koncept, den 26 februar, 1842, vol. A Ia= 124. (Landsarkivet, Vadstena.)
123 Nordisk Kirketidende, s. 167, år 1842.
124 Hygiea, band V, s. 308, år 1843.
125 Samme kilde, s. 309.
126 Samme kilde, s. 312.
127 Svenske Biet, den 12 oktober, 1843.
128 Samme kilde.
129 Nyvall, a. a., s. 50, 51.
130 Tidens Tegn, nr 31 og 32, år 1896.
131 Wieselgren Sigfrid, Peter Wieselgren, s. 5, Stockholm 1900.
132 Lindkvist A" Nærlæseriet kom til Grythyttan, s. 3, Hällefors 1942. m Samme kilde, s. 4.
134 Wieselgren Sigfrid, a. a., s. 40, 41, Stockholm 1900.
135 Samme kilde,
136 Samme kilde, s. 65.
137 Samme kilde, s. 41.
138 Ekman, a. a., s. 189. m Samme kilde, s. 192. 140 Samme kilde, s. 197.
141 Lönnroth, a. a., s. 5.
142 Ström Thure, Rogberga sogn, Jönköping 1949.
143 Til hjembygden, s. 91, år 1921.
144 Redelius, a. a., s. 6, 7.
145 Hygiea, band V, s. 108, år 1843.
146 Borås avis, den 27 januar, 1842.
147 Fra Helligelsesforbundets missionsvirksomhed, 25-årsperiod, s. 15, 1912.

148 Ohlsson H. O., Hvorfor så mange Kirkesamfund?, s. 50, Illinois, USA, 1935.
149 Samme kilde, s. 69.
150 Samme kilde, s. 64.
151 Ekman, a. a., s. 189.
152 Samme kilde, s. 83.
153 Redelius, a. a., s. 6.
154 Nyvall, a. a., s. 58.
155 Hygiea, band V, s. 76, år 1843.
156 Rapport til Länsstyrelsen i Jönköping, den 28 marts, 1841. (Landsarkivet, Vadstena.)
157 Göteborgs Handels- og Søfartsblad, den 9 marts, 1842.
158 Sundstedt, A., Striden om konventikelplakaten, s. 255, Stockholm 1958.
161 Växjöbladet, den 4 marts, 1842.
162 kongens Befalingshavende i Jönköpings Län, den 9 december, 1842, volym a VIII = 94. (Landsarkivet, Vadstena.)
163 Carlskrona-Ugeblad, den 15 marts, 1842.
164 kongens Befalingshavende i Jönköpings Län, den 9 december, 1842, volym a VIII = 94. (Landsarkivet, Vadstena.)
165 Ollén Gunnar, Häst-August, s. 8, Motala 1954.
166 kongens Befalingshavende i Jönköpings Län, den 9 december 1842, volym a VIII = 94. (Landsarkivet, Vadstena.)
167 Samme kilde.
168 Pontén J., Prædikesygen i Småland, Växjö 1843.
169 Samme kilde.
170 Jönköpings avis, den 16 april, 1842.
171 Länsstyrelsen i Jönköpings Län, brev og koncept, den 26 februar, 1842, volym A la = 24. (Landsarkivet, Vadstena.)
172 Skara avis, den 21 september, 1843. m Samme kilde.
174 Nya NerikesAllehanda, den 4 oktober, 1854.
175 Holmqvist, a. a., s. 314.
176 Redelius, a. a., s. 69.
177 Wermlands avis, den 4 oktober, 1843.
178 Redelius, a. a., s. 34.
179 Harbe Daniel, O. G. Hedengren og Risebergabevægelsen, s. 43, Stockholm 1965.
180 Samme kilde.
181 Samme kilde, s. 45.
182 Samme kilde, s. 50.
183 Nordisk Kirketidende, s. 298, år 1842.
184 Ström, a. a., s. 128.
185 Jönköpings avis, den 16 maj, 1842.
186 Samme kilde.
189 Samme kilde.
190 Samme kilde, s. 257.

Kilder og litteratur

Utrykte kilder

LANDSARKIVET I UPPSALA

Edsbergs-Sanna Herreds Dombog, dr 1843, 1844.
Länsstyrelsen i Jönköpings Län Kundgørelse nr 17, den 22 marts, år 1842.
Skrivelse angående Wallbom og Boqvist, folie 16 samt nr 311, 1843.
Sognerapport, Karlskogaforsamling, den 15 oktober, 1843.

LANDSARKIVET I VADSTENA

Dr Sköldbergs rapport den 16 februar 1842 til Sundhedskollegium i Jönköpings Län.
Jönköpings Läns Alskens Kundgørelser, den 15 februar, 1842, vol. A VIII = 94.
Jönköpings Läns Alskens Kundgørelser, den 7 mas, 1842.

Jönköpings Läns Alskens Kundgørelser, den 22 februar, 1842, vol. A VIII = 93. kongens Befalingshavende i Jönköpings Län, den 9 december, 1842, vol. a VIII = 94.
Länsstyrelsen i Jönköpings Län, brev og koncept, den 8 februar 1842, vol. AI = 134.
Länsstyrelsen i Jönköpings Län, brev og koncept, den 26 februar, 1842, vol. A la = 124.
Länsstyrelsen i Jönköpings Län, brev og koncept, den 26 februar, 1842, vol. A la = 24.
Rapport til Länsstyrelsen i Jönköping, den 28 marts, 1841.

LANDSKANSLIET I ÖREBRO

Skrivelse til "Pastors-Embeteet i Karlskoga ", den 1 november, 1843.

ÖVRIGA

Skrivelse fra Ecklesiastik departement, den 2 maj, 1844.

Trykte kilder

LITTERATUR

Bibelen, 1917 års oversættelse.
Ekman, j., Indre missionens historie, Jönköping 1921, 1922.
Essen, Hans Henrik von, Nogle tildragelser ur baron Hans H. von Essens liv, Stockholm 1894.
Hagström, K. A., Strängnäs Stifts Herdaminne, Strängnäs 1897-1901.
Harbe, Daniel, O. G. Hedengren og Risebergabevægelsen, Stockholm 1965.
Holmquist, Hjalmer S., Håndbog i svensk Kirkehistone, Stockholm 1953.
Julehilsener til forsamlingerne i Skara stift, Skara 1932.
Lindkvist, A., Nærlæseriet kom til Grythyttan, Hällefors 1942.
Loughborough, J. N., Den stora adventrörelsen, Nebraska, USA, 1905.
Lönnroth, Carl, Ur vækkelsesbevægelseernes historie i Närke, Stockholm 1936.
Nyvall, David, Min Faders Testamente, Stockholm 1929.
Ohlsson, H. O., Varfor så mange Kirkesamfund., Illinois, USA, 1935.
Ollén, Gunnar, Häst-August, Motala 1954.
Olofsson, Claes, Folkeliv og folkeminde, Göteborg 1931.
Pontén, J., Prædikesygen i Småland, Växjö 1843.
Redelius, Ragnar, Råberne i Närke på 1840'erne, Stockholm 1936.
Sköldberg, S. E., Om Chorean indenfor Jönköpings Län, 1843.
Ström, Thure, Rogberga sogn, Jönköping 1949.
Sundstedt, A., Striden om konventikelplakaten, Stockholm 1958.
Wieselgren, S., Peter Wieselgren, Stockholm 1900.
Ukendt forfatter, Sammendrag af nogle indhentede oplysninger om de 'råbende røster, i åren 1842-43. Finns bilagt J. Ponténs "Prædikesygen i Småland", Växjö 1843.

AVISER OG TIDSKRIFTER

Aftonbladet, 1842, 1843.
Borås avis, 1842.
Budbäraren, 1899.
Carlskrona Ugeblad, 1842.
Göteborgs Handels- og Søfartsavis, 1842.
Hygiea, band IV, år 1842.
Hygiea, band V, år 1843.
Jönköpings avis, 1842.
Jönköpingsposten, 1961.
Kirkehistorisk Årsskrift, 1933.
Mariestads Ugeblad, 1841, 1842.
Nerikes Allehanda, 1843, 1844, 1934.
Nerikes avisen, 1935.
Nordisk Kirketidende, 1840, 1842.

Nye Nerikes Allehanda, 1854.

Skara avis, 1842,1843.

Svenske Biet, 1843.

Tidens Tegn, 1896.

Til hjembygden, 1921.

Fra Helligelseforbundets missionsvirksomhed, 25-årsperiod,
1912.

Vermlands avis, 1843.

Växjöbladet, 1842.